

ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ ΚΑΙ ΕΥΡΩΠΑΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΚΑΙ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

ΒΑΡΟΥΤΗΣ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ
(Α.Μ. 1201 Μ 028)

“Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΠΥΡΗΝΙΚΩΝ ΟΠΛΩΝ ΣΤΗ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗ

ΔΥΟ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ.

Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΙΝΔΙΑΣ – ΠΑΚΙΣΤΑΝ”

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: κ. ΠΛΑΤΙΑΣ Γ. ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ

“Είναι η ιστορία μας. Μία ιστορία τριών πολέμων εναντίον ενός μεγαλύτερου γείτονα. Η Ινδία είναι πέντε φορές μεγαλύτερη από εμάς. Η στρατιωτική ισχύς τους είναι πέντε φορές μεγαλύτερη. Το 1971 η χώρα μας διαμελίστηκε. Επομένως το ζήτημα της ασφάλειας για εμάς είναι ζήτημα επιβίωσης.”

Benazir Bhutto, πρώην πρωθυπουργός του Πακιστάν*

“Η πυρηνική πολιτική της Ινδίας παραμένει σταθερά δεσμευμένη σε μια βασική αρχή: ότι η εθνική ασφάλεια της χώρας σε έναν κόσμο πυρηνικής διασποράς βασίζεται είτε στον παγκόσμιο αφοπλισμό είτε στην άσκηση της αρχής της ίσης και νόμιμης ασφάλειας για όλους.”

Jaswant Singh, ανώτερος σύμβουλος
αμυντικών και εξωτερικών υποθέσεων του
ινδού πρωθυπουργού Atal Bihari Vajpayee**

---

* Απαντώντας γιατί τα πυρηνικά όπλα είναι τόσο δημοφιλή στο Πακιστάν. Claudia Dreifus, “Benazir Bhutto”, *New York Times Magazine* (May 15, 1994), σ. 39. Παρατίθεται στο Kenneth Waltz (Peace, Stability and Nuclear Weapons), Robert J. Art and Robert Jervis, International Politics, Enduring Concepts and Contemporary Issues, (6th edition, Addison-Wesley, Educational Publishers Inc, New York, 2003), σ. 458

** Jaswant Singh (Against Nuclear Apartheid), *Foreign Affairs*, September/October 1998, από την ιστοσελίδα [http://www.indianembassy.org/pic/js/js\(foreignaffairs\).html](http://www.indianembassy.org/pic/js/js(foreignaffairs).html)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	iii
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	vi
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ.....	7

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΔΙΑΣΠΟΡΑΣ ΤΩΝ ΠΥΡΗΝΙΚΩΝ ΟΠΛΩΝ

ΣΕ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

i) Η Νεορεαλιστική Θεωρία	10
ii) Η Οργανωτική Θεωρία.....	34

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΙΝΔΙΑΣ – ΠΑΚΙΣΤΑΝ ΚΑΙ Η ΠΥΡΗΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΔΥΟ ΚΡΑΤΩΝ

i) Ιστορική Αναδρομή.....	61
- Εισαγωγικά – Η ανεξαρτησία	
- Ο Πόλεμος του 1947-8	
- Ο Πόλεμος του 1965	
- Ο Πόλεμος του 1971	
- Εξέγερση στο Kashmir	
- Διπλωματικό Πεδίο	
- Πυρηνικός Ανταγωνισμός	
- Η Σύγκρουση στο Kargil	
- Στα πρόθυρα του πολέμου – Τελευταίες εξελίξεις	
ii) Η Πυρηνικοποίηση Της Ινδίας – Κίνητρα και Αντικίνητρα.....	69
- Οι ρίζες της πυρηνικοποίησης	
- Η «ειρηνική πυρηνική έκρηξη»	
- Πακιστανική απειλή	
- Πυρηνικές εγκαταστάσεις	

- Κίνητρα και αντικίνητρα για την πυρηνικοποίηση της Ινδίας

iii) Η Πυρηνικοποίηση Του Πακιστάν –

Κίνητρα και Αντικίνητρα.....88

- Οι ρίζες της πυρηνικοποίησης
- Η εισβολή της ΕΣΣΔ στο Αφγανιστάν
- Πυρηνικές Εγκαταστάσεις
- Κίνητρα και αντικίνητρα για την πυρηνικοποίηση του Πακιστάν

ΚΕΦΑΛΑΙΟ III

Η ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΔΙΑΣΠΟΡΑ ΤΩΝ ΠΥΡΗΝΙΚΩΝ ΟΠΛΩΝ ΚΑΙ Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΙΝΔΙΑΣ – ΠΑΚΙΣΤΑΝ

i) Η Νεορεαλιστική Θεωρία Για Την

Πυρηνικοποίηση Στη Ν.Ασία.....98

- Το Πακιστάν
- Η Ινδία
- Η πυρηνικοποίηση στη Νότια Ασία φέρνει σταθερότητα
- Πυρηνικό παρελθόν και μέλλον
- Πυρηνική τρωτότητα – Δυνατότητα δεύτερου πλήγματος
- Ο ρόλος των ηγετών – Η επικράτηση της λογικής

ii) Η Οργανωτική Θεωρία Για Την

Πυρηνικοποίηση Στη Ν.Ασία.....110

- Προληπτικός πόλεμος (preventive war) και πυρηνικά όπλα
- “Brasstacks”
- “Kargil”
- Φόβοι μελλοντικών κρίσεων – Η 11^η Σεπτεμβρίου και το Πακιστάν
- Τεχνικές δυσκολίες για την ασφάλεια των πυρηνικών θέσεων
- Η πιθανότητα ατυχήματος και μη εξουσιοδοτημένης χρήσης
- Πυρηνικά δόγματα και συγκεντρωτικός έλεγχος των πυρηνικών
- Συμπερασματικά της οργανωτικής θεωρίας για τη Νότια Ασία

ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....122

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	124
--------------------------	------------

- i) ΒΙΒΛΙΑ
- ii) ΑΡΘΡΑ
- iii) ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ (INTERNET LINKS)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΗΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗΣ ΙΝΔΙΑΣ-ΠΑΚΙΣΤΑΝ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΚΑΙ ΔΙΜΕΡΕΙΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ ΚΑΙ ΣΥΜΦΩΝΙΕΣ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ

ΧΑΡΤΕΣ/ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ/ΠΙΝΑΚΕΣ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ

ΠΕΡΙΕΚΤΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ ΣΧΕΤΙΚΩΝ ΤΕΧΝΙΚΩΝ ΟΡΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ένα από τα πιο αξιόλογα και διεθνώς αναγνωρισμένα επιστημονικά περιοδικά για τα πυρηνικά όπλα είναι το *Bulletin of the Atomic Scientists* του Εκπαιδευτικού Ιδρύματος για την Πυρηνική Επιστήμη (Educational Foundation for Nuclear Science). Στο εξώφυλλό του φιλοξενεί από το 1947 το λεγόμενο Ρολόι της Ημέρας της Κρίσεως (Doomsday Clock), ένα από τα πιο χαρακτηριστικά σύμβολα του πυρηνικού κινδύνου¹. Μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου οι δείκτες του Ρολογιού, οι οποίοι δείχνουν συμβολικά πόσα λεπτά μένουν μέχρι τη στιγμή του πυρηνικού ολοκαυτώματος, μετακινήθηκαν προς τα πίσω, φτάνοντας για πρώτη φορά από το '47 στα 17 λεπτά πριν τα μεσάνυχτα. Όταν όμως το 1998 δύο χώρες της Νότιας Ασίας, η Ινδία και το Πακιστάν, ανακοίνωσαν με τον πλέον εμφαντικό τρόπο ότι εισέρχονται παρά τη διεθνή κατακραυγή στη λέσχη των πυρηνικών κρατών, πραγματοποιώντας μία σειρά πυρηνικών δοκιμών, οι ιθύνοντες του *Bulletin of the Atomic Scientists* αποφάσισαν να μετακινήσουν τους δείκτες στα 9 λεπτά πριν την Ώρα της Κρίσης². Η πυρηνικοποίηση των δύο ασιατικών κρατών αποτελεί το αντικείμενο της περιπτωσιολογικής μελέτης στην παρούσα εργασία.

Το κεντρικό ερώτημα που επιχειρείται να απαντηθεί στις σελίδες που ακολουθούν είναι:

Θα είναι καλύτερα ή χειρότερα με περισσότερα πυρηνικά όπλα στον πλανήτη; (Will more nuclear weapons be better or worse?)

Το θεωρητικό πλαίσιο της διπλωματικής εργασίας οριοθετείται από τις βασικές θέσεις του νεορεαλισμού του Kenneth Waltz από τη μία, ο οποίος επιχειρηματολογεί υπέρ της υπό προϋποθέσεις πυρηνικής διασποράς, και τα βασικά επιχειρήματα του Scott Sagan από την άλλη, ο οποίος αντιτάσσει την

---

¹ Βλέπε Παράρτημα Γ

² <http://www.thebulletin.org/>

οπτική της οργανωτικής θεωρίας, σύμφωνα με την οποία η πυρηνική διασπορά προκαλεί περισσότερα προβλήματα και κινδύνους από όσα καλείται να επιλύσει.

Με την περιπτωσιολογική μελέτη που εμπεριέχεται στην παρούσα εργασία επιχειρείται να απαντηθούν τα εξής:

- i) Η πυρηνική διασπορά λειτουργεί σταθεροποιητικά σε περιφερειακό επίπεδο ή η παρουσία των πυρηνικών όπλων έχει αποσταθεροποιητικό χαρακτήρα;
- ii) Επιβεβαιώνονται ή διαψεύδονται οι αισιόδοξες θεωρητικές εκτιμήσεις της νεορεαλιστικής σχολής αναφορικά με την διασπορά των πυρηνικών όπλων;
- iii) Αντίστοιχα, επαληθεύονται ή καταρρίπτονται οι απαισιόδοξες θεωρητικές θέσεις της οργανωτικής θεωρίας σχετικά με το ίδιο ζήτημα;

Η διασπορά των πυρηνικών όπλων λαμβάνει χώρα με δύο τρόπους, με την «κάθετη» και την «οριζόντια» εξάπλωσή τους. Η πρώτη αφορά την αύξηση της ισχύος των πυρηνικών που διαθέτει μια πυρηνική χώρα κυρίως μέσω της απόκτησης περισσότερων πυρηνικών κεφαλών ενώ η δεύτερη περιλαμβάνει την βαθμιαία επέκταση των πυρηνικών όπλων σε κράτη που δεν είχαν προηγουμένως «πυρηνική επιλογή».³ Η «οριζόντια» διασπορά των πυρηνικών όπλων αποτελεί το αντικείμενο του επιστημονικού διαλόγου των Waltz και Sagan.

Η επιλογή της συγκεκριμένης εμπειρικής μελέτης, της σύγκρουσης Ινδίας – Πακιστάν, βασίζεται στα εξής:

- i) Αποτελεί μία από τις πλέον χαρακτηριστικές περιπτώσεις όπου δεν στάθηκε δυνατό να αποτραπεί η διασπορά των πυρηνικών όπλων,

---

³ Ντόκος Π. Θάνος, Αναζητώντας Την Ειρήνη: Μέτρα για τη διεθνή ασφάλεια και τη μη διασπορά των πυρηνικών όπλων (Παπαζήσης, Αθήνα, 1992), σ .15

υπονομεύοντας έτσι σημαντικά την αξιοπιστία της Συνθήκης ΜηΔιασποράς των Πυρηνικών (NPT).

- ii)** Η ευρύτερη περιοχή της Νότιας και Κεντρικής Ασίας χαρακτηρίζεται από έντονες τάσεις πυρηνικής διασποράς.
- iii)** Το ακανθώδες ζήτημα του Kashmir εξακολουθεί ακόμη και σήμερα για 50 και πλέον χρόνια να προκαλεί σοβαρούς τριγμούς στις σχέσεις Ινδίας – Πακιστάν.
- iv)** Μετά τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου, το δίπολο Ινδία – Πακιστάν αποτελεί ουσιαστικά τη μοναδική περίπτωση σύγκρουσης δύο πυρηνικοποιημένων κρατών παγκοσμίως και μάλιστα με τόση μεγάλη διάρκεια και με το παρελθόν στις σχέσεις των δύο χωρών ιδιαίτερα «βεβαρημένο».

Η παρούσα διπλωματική εργασία έχει την ακόλουθη δομή:

- i)** Εισαγωγικό Σημείωμα, όπου περιγράφονται οι βασικοί στόχοι, το θεωρητικό πλαίσιο, η δομή και οι περιορισμοί της εργασίας.
- ii)** Κεφάλαιο I, στο οποίο παρουσιάζονται διεξοδικά οι θεωρητικές προσεγγίσεις της νεορεαλιστικής και της οργανωτικής σχολής στο ζήτημα της διασποράς των πυρηνικών όπλων, με κύριο άξονα τη συζήτηση των Waltz και Sagan με θέμα: “Will more nuclear weapons be better or worse?”
- iii)** Κεφάλαιο II, το οποίο αφορά την περιπτωσιολογική μελέτη που έχει επιλεγεί. Αρχικά παρατίθεται μία σύντομη ιστορική αναδρομή στις σχέσεις Ινδίας και Πακιστάν. Στη συνέχεια παρουσιάζεται το πυρηνικό πρόγραμμα της Ινδίας, καθώς και τα κίνητρα και αντικίνητρα της πυρηνικοποίησής της και ύστερα το αντίστοιχο πακιστανικό πρόγραμμα με τα κίνητρα και αντικίνητρα που επηρέασαν την πακιστανική απόφαση για πυρηνικοποίηση.

- iv) Κεφάλαιο III, που εμπεριέχει τα σημεία στα οποία οι δύο θεωρητικές προσεγγίσεις επιβεβαιώνονται και διαψεύδονται από την ιστορική πραγματικότητα της ινδοπακιστανικής σύγκρουσης.
- v) Επίλογος, όπου γίνονται κάποιες συμπερασματικές εκτιμήσεις σε ό,τι αφορά τους στόχους που υπηρετεί η παρούσα εργασία

Κύριο μέλημα είναι η όσο το δυνατόν πληρέστερη παρουσίαση ενός σημαντικού και συνάμα περίπλοκου ζητήματος της διεθνούς πολιτικής, όπως είναι η ταυτόχρονη ινδοπακιστανική πυρηνικοποίηση και οι επιπλοκές της στην εξέλιξη της κρίσης μεταξύ των δύο ασιατικών κρατών. Παράλληλα δεν παύει να απασχολεί τον γράφοντα η σφαιρικότητα στην αντιμετώπιση του ζητήματος κατά την ανάλυση των διαμετρικά αντίθετων θεωρητικών προσεγγίσεων για τα υπέρ και τα κατά της πυρηνικής διασποράς.

Οφείλω τέλος να επισημάνω ότι οι δυσκολίες στη συγκέντρωση της αναγκαίας βιβλιογραφίας δεν ήταν λίγες και κυρίως εκείνης που αφορούσε την περιπτωσιολογική μελέτη, τη σύγκρουση Ινδίας – Πακιστάν. Η σχετική ελληνική βιβλιογραφία είναι ελάχιστη, ενώ και οι ξενόγλωσσες πηγές ήταν εξαιρετικά δύσ εύρετες στις ελληνικές βιβλιοθήκες και βιβλιοπωλεία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

ΟΙ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΔΙΑΣΠΟΡΑΣ ΤΩΝ ΠΥΡΗΝΙΚΩΝ ΟΠΛΩΝ ΣΕ

ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΟ ΕΠΙΠΕΔΟ

i) Η νεορεαλιστική θεωρία

Τελικά, μήπως με την ύπαρξη περισσότερων πυρηνικών όπλων είναι καλύτερα; Το εκ πρώτης όψεως παράδοξο συμπέρασμα στο οποίο καταλήγει ο Kenneth Waltz κατά τη διεξαγωγή της γνωστής στη διεθνολογική κοινότητα συζήτησης για τα υπέρ και τα κατά της διασποράς των πυρηνικών όπλων ενδεχομένως να ξαφνιάζει ορισμένους, αν αναλογιστούμε ότι η αισιόδοξη αυτή οπτική του ρόλου των πυρηνικών προέρχεται από εκπρόσωπο της κατεξοχήν πεσιμιστικής σχολής σκέψης, της ρεαλιστικής. Άλλωστε ακόμη και ο ίδιος ο Waltz μοιάζει να παραδέχεται ότι το συμπέρασμά του σχετικά με τα οφέλη της παρουσίας των πυρηνικών όπλων για τη σταθερότητα ενός περιφερειακού συστήματος είναι τουλάχιστον ασυνήθιστο.⁴

Ωστόσο είναι τα επιχειρήματα της νεορεαλιστικής θεωρίας, τα οποία αναπτύσσει ο Waltz για να οδηγηθεί στην παραπάνω διαπίστωση. Τρία είναι τα κύρια σημεία της ανάλυσης των νεορεαλιστών που εξηγούν γιατί περισσότερα πυρηνικά ευνοούν τη σταθερότητα σε περιφερειακό επίπεδο. Πρώτον, το αναμφισβήτητο γεγονός ότι η διεθνής πολιτική ρυθμίζεται σε μεγάλο βαθμό από την αρχή της αυτοβοήθειας, σύμφωνα με την οποία τα κύρια μέλη του διεθνούς συστήματος καθορίζουν τα ίδια, από μόνα τους, τη μοίρα τους, ενίοτε και τη μοίρα άλλων, πιο αδύναμων μερών, καθώς και του ίδιου του συστήματος.⁵ Δεύτερον, η παρουσία πυρηνικών, η οποία μηδενίζει την πιθανότητα λάθους

---

⁴ Sagan D. Scott and Waltz N. Kenneth, The Spread of Nuclear Weapons: A Debate Renewed (2nd edition, W.W. Norton&Co, New York, 2003), σ .44

στους υπολογισμούς των συνεπειών ενός πολέμου μεταξύ πυρηνικών δυνάμεων. Κατά τη διεξαγωγή ενός τέτοιου πολέμου σύμφωνα με τη νεορεαλιστική θεωρία η ζημιά για τους συμμετέχοντες θα ξεπερνά το προσδοκώμενο όφελος. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά ο Waltz, «όπου τα πυρηνικά όπλα απειλούν να ανεβάσουν σε δυσθεώρητα ύψη το κόστος του πολέμου, ποιος θα τολμήσει να τον αρχίσει»;⁶ Τρίτον, η διασπορά των πυρηνικών όπλων συνοδεύτηκε από αντίστοιχη αλλά σε σημαντικά μεγαλύτερο βαθμό διασπορά συμβατικών όπλων. Αυτό μετέφερε το κέντρο βάρους της διεξαγωγής των πολέμων στην περιφέρεια του διεθνούς συστήματος. Τα πυρηνικά όπλα ανάγκασαν όλα τα μέλη της ομάδας των χωρών που τα κατέχουν - παλαιά και νέα – να γίνουν πολύ πιο προσεκτικά, ενώ ταυτόχρονα συνέβαλαν τα μέγιστα στην ενίσχυση της αποτρεπτικής ικανότητάς τους, καθιστώντας την έναρξη ενός πολέμου ανάμεσα σε αυτά εξαιρετικά δύσκολη.

Οι νεορεαλιστές βασίζουν την αισιοδοξία τους στο γεγονός ότι ουσιαστικά τα τελευταία 60 χρόνια δεν έχει ξεσπάσει γενικευμένος πόλεμος στο υπάρχον διεθνές σύστημα, όπως αυτό προέκυψε μετά το τέλος του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, ενώ ήδη σε αυτό υπήρχαν πάνω από δύο πυρηνικές δυνάμεις, κράτη που όχι μόνο είχαν τη δυνατότητα να κατασκευάσουν, αλλά διέθεταν πυρηνικά όπλα σε επίπεδο ετοιμότητας για άμεση εκτόξευση. «Δεν υπάρχει αμφιβολία», τονίζει ο Mearsheimer, «ότι η παρουσία των πυρηνικών όπλων κάνει τα κράτη περισσότερο προσεκτικά σχετικά με τη χρήση οποιουδήποτε είδους στρατιωτικής ισχύος εναντίον των άλλων.»⁷

Εκείνο που απασχολεί τη ρεαλιστική σχολή είναι η κατάρριψη των «μύθων» που έχουν αναπτυχθεί τα τελευταία 60 χρόνια σχετικά με τη χρήση των πυρηνικών όπλων, «μύθοι» που δημιουργήθηκαν κυρίως από απαισιόδοξες αναλύσεις κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου. Ο Waltz επιχειρεί να διαψεύσει την αλήθεια της επιχειρηματολογίας αυτών των αναλύσεων με όπλο

---

⁵ ibid

⁶ ibid

⁷ Mearsheimer J. John, The Tragedy of Great Power Politics (W. W. Norton & Company Inc. New York, 2001), σ. 129

του ότι πολλά από όσα συμπεραίνουν οι πλέον απαισιόδοξοι δεν έχουν επαληθευτεί. Μάλιστα οι εξελίξεις των τελευταίων πέντε δεκαετιών επιτρέπουν στους νεορεαλιστές να χρησιμοποιήσουν τα πορίσματα της στατιστικής προς όφελός τους, καθώς οι πολέμιοι των πυρηνικών συχνά επικαλούνταν την εν λόγω μέθοδο για να ενισχύσουν την επιχειρηματολογία τους. Ωστόσο οι τελευταίοι διαψεύστηκαν πανηγυρικά καθώς υποστήριζαν ότι βάσει της στατιστικής όσο αυξάνεται ο αριθμός των πυρηνικών κεφαλών παγκοσμίως, τόσο μεγαλώνει η πιθανότητα εκτόξευσης μερικών από αυτές, είτε ηθελημένα είτε λόγω κάποιου ατυχήματος, κάτι που μέχρι σήμερα δεν έχει παρατηρηθεί ούτε μία φορά παρά τη συνεχή αύξηση των πυρηνικών κεφαλών καθώς και του αριθμού των χωρών που τις κατέχουν.

Παρά τις δραματικές εξελίξεις σε πολλούς τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας, όπως είναι η τεχνολογία, κατέστη δυνατό να απορροφηθούν από το μεταπολεμικό διεθνές σύστημα οι επακόλουθοι κραδασμοί και να επικρατήσει η ειρήνη, τουλάχιστον ανάμεσα στα ισχυρά μέρη του. Για τους νεορεαλιστές οι πλέον σημαντικές εξελίξεις μεταπολεμικά ήταν από τη μια η συστημική αλλαγή από την πολυπολικότητα στην διπολικότητα και τελικά στη σημερινή μονοπολικότητα και η εισαγωγή των πυρηνικών όπλων ως ρυθμιστικός παράγοντας της διεθνούς πολιτικής.⁸

Σύμφωνα με τη βασική παραδοχή της ρεαλιστικής σκέψης για το άναρχο του διεθνούς συστήματος, ο Waltz συσχετίζει το δικαίωμα απόκτησης πυρηνικών όπλων από μικρότερα κράτη με την αρχή της αυτοβοήθειας. Η επιδίωξη της ασφάλειάς τους είναι η πρώτη και κύρια προτεραιότητά τους και αυτή μπορεί να επιτευχθεί με δύο βασικούς τρόπους, είτε ενισχύοντας την αμυντική τους ικανότητα είτε μέσω της αποτροπής. Σε καμία περίπτωση, τονίζει ο Waltz, «δε θα πρέπει να συγχέεται η μία πολιτική – γιατί περί πολιτικών πρόκειται και όχι θεωριών – με την άλλη».⁹ Η πρώτη αφορά τη δημιουργία και διατήρηση ισχυρών αμυντικών δυνάμεων, οι οποίες θα είναι ικανές να αναχαιτίσουν τις επιτιθέμενες.

---

⁸Sagan D. Scott and Waltz N. Kenneth, *op.cit.*, σ. 4

⁹ *ibid*, σ. 5

Αντίθετα η αποτρεπτική ισχύς βασίζεται στην πρόκληση φόβου, με την έννοια ότι ο επιτιθέμενος θα πρέπει να αναμένει ανταπόδοση σε περίπτωση επίθεσης εναντίον του κράτους, το οποίο βασίζεται σε αξιόπιστες αποτρεπτικές δυνάμεις. Ο αμυντικός στρατός υποδηλώνει αδυναμία ανταπόδοσης αλλά εγγυάται βαριές απώλειες στις εχθρικές δυνάμεις, καθιστώντας ενδεχομένως το κόστος της επίθεσης απαγορευτικό. Στον αντίποδα οι αποτρεπτικές δυνάμεις έχουν επιθετικό χαρακτήρα, φανερώνοντας τη δυνατότητα της χώρας που τις διαθέτει να αντεπιτεθεί, προξενώντας σοβαρές απώλειες στον εχθρό, στην περίπτωση που εκείνος σχεδιάζει επίθεση εναντίον της. Ο φόβος των αντιποίνων στοχεύει στην αποτροπή μιας τέτοιας επίθεσης. Σε περίπτωση αποτυχίας της αποτροπής, κατά τον Waltz, δεν ακολουθεί απαραίτητα ανταπόδοση του χτυπήματος, καθώς ο πρωταρχικός σκοπός ύπαρξης των εν λόγω δυνάμεων είναι η πρόκληση φόβου στον επιτιθέμενο και όχι κατ'ανάγκη η καταστροφή του.¹⁰ Ανάμεσα στις στρατηγικές επιλογές για την εφαρμογή αποτρεπτικής πολιτικής βρίσκεται και η δυνατότητα δεύτερου πλήγματος με πυρηνικά όπλα, έναν από τους κυριότερους λόγους που κράτη με σχετικά μικρή συμβατική ισχύ τα επιλέγουν.

Η αποτροπή κατά τον Schelling βασίζεται πλέον περισσότερο στον πόνο και την πλήρη καταστροφή παρά στην απειλή για στρατιωτική ήττα. Το νέο στοιχείο με την είσοδο των πυρηνικών στην τέχνη του πολέμου είναι η αύξηση της επιθετικής ισχύος σε σχέση με την αντίστοιχη που θα μείνει μετά το πρώτο πλήγμα. Η διαφορά αναφορικά με την διεξαγωγή των πολέμων στο παρελθόν έγκειται στην αλλαγή των στρατηγικών προτεραιοτήτων. Στους δύο Παγκόσμιους Πολέμους στόχος ήταν η καταστροφή των εχθρικών στρατευμάτων με σκοπό την παράδοσή τους. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Schelling, με τα πυρηνικά «ο καθένας μπορεί να αισθάνεται ότι η ολοσχερής καταστροφή των εχθρικών μαζών και πόλεων δεν θα εξυπηρετούσε κανέναν αποφασιστικό στρατιωτικό σκοπό αλλά ακριβώς αυτή η συνεχιζόμενη απειλή για την καταστροφή τους ίσως εξυπηρετεί κάποιο σκοπό.» Με αυτόν τον τρόπο οι αντιμαχόμενες πλευρές

---

¹⁰ *ibid*, σ. 23

αυτοπεριορίζονται, καθώς τα δύο μέρη ανταποδίδουν την αυτοσυγκράτηση που αμφότεροι επιδεικνύουν.¹¹

Ένας από τους ένθερμους υποστηρικτές της πυρηνικής αποτροπής, ο John Mearsheimer, εξηγώντας την θέση του υπέρ αυτής αναφέρει ότι ουσιαστικά τα πυρηνικά αδρανοποιούν το πλεονέκτημα που προσφέρει η επέκταση, καθιστώντας αυτήν μη αναγκαία και αφαιρώντας έτσι από τον επιτιθέμενο ένα σημαντικό κίνητρο. Εξάλλου, αναφέρει ο Mearsheimer, «η αποτροπή είναι πιο πιθανό να διατηρηθεί όταν το κόστος και το ρίσκο καταφυγής σε πόλεμο είναι εμφανώς εξαιρετικά μεγάλα», χαρακτηριστικά που είναι σε θέση να εξασφαλίσει υπό προϋποθέσεις ένα πυρηνικό οπλοστάσιο. Τα πυρηνικά εξυπηρετούν πολλαπλούς στόχους. Εγγυώνται εξαιρετικό κόστος σε αυτόν που θα τους επιτεθεί, ενώ μετατρέπουν όλες τις συγκρούσεις σε αναμετρήσεις επιθυμίας και όχι ικανότητας, επιφέροντας παράλληλα άμεσες εξισορροπητικές τάσεις ανάμεσα σε άνισες δυνάμεις, καθώς δεν έχουν τόση σημασία τα μεγέθη των σχετικών οπλοστασίων. Η τελευταία συνέπεια εξαλείφει επίσης τα προβλήματα των λανθασμένων υπολογισμών για τις εχθρικές δυνάμεις, εφόσον κάτι τέτοιο δεν απαιτείται πια.¹²

Το ερώτημα στο οποίο οφείλουν να απαντήσουν όσοι εξετάζουν τα υπέρ και τα κατά μιας «πυρηνικής επιλογής» είναι εάν τα εν λόγω όπλα διευκολύνουν την επίθεση ή την άμυνα. Λόγω του ότι από τη φύση τους θεωρούνται επιθετικά, εύκολα κάποιος οδηγείται στο συμπέρασμα ότι ευνοούν τον επιτιθέμενο. Ωστόσο τα πυρηνικά όπλα εμφανίζουν ιδιότητες αντίστροφες με αυτές των συμβατικών. Σε έναν πόλεμο μεταξύ πυρηνικών κρατών¹³, οι πιθανότητες κλιμάκωσης θα έχουν ως συνέπεια την πρόκληση ασύλληπτων απωλειών και από τις δύο πλευρές. Η νίκη σε ένα τέτοιο περιβάλλον είναι μεν πιθανή αλλά τα κέρδη από αυτήν θα είναι ελάχιστα, γιατί υπάρχει το ρίσκο ο χαμένος να αντεπιτεθεί και αυτό δρα

---

¹¹ Schelling C. Thomas, *Arms and Influence* (New Haven: Yale University Press, 1966), σ. 24

¹² Mearsheimer J. John, (Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War), *International Security*, Vol. 15, No 1, Summer 1990, σ. 19-20

¹³ με τον όρο «πυρηνικά κράτη» εννοούμε εκείνα τα κράτη που έχουν προχωρήσει στην κατασκευή πυρηνικών όπλων και όχι όσα αν και διαθέτουν την τεχνολογική δυνατότητα να τα αποκτήσουν, δεν το πράττουν για διάφορους λόγους, κυρίως γιατί δεν το επιθυμούν.

αποτρεπτικά στα αντιμαχόμενα μέρη.¹⁴ Τα κράτη δρουν σχετικά απρόσεκτα σε έναν πόλεμο αν το αναμενόμενο κόστος είναι χαμηλό, ενώ αντίθετα αν διακυβεύονται πολλά, είναι ιδιαίτερα προσεκτικά. Χαρακτηριστικό παράδειγμα, στο οποίο κάνει αναφορά ο Waltz, είναι η κρίση με τους πυραύλους στην Κούβα και η στάση των Kennedy και Khrushchev δεδομένης της πυρηνικής δυνατότητας που διέθεταν ΗΠΑ και ΕΣΣΔ.¹⁵

Ένα σημαντικό πλεονέκτημα της αποτρεπτικής πολιτικής είναι και η επίλυση μιας εκ των βασικών αιτιών πολέμου, της υπεράσπισης εδάφους και της συνεπακόλουθης επιδίωξης του κράτους για αύξηση της ασφάλειάς του. Η αποτροπή με τη χρήση πυρηνικής ισχύος δεν στηρίζεται στον συμβατικό τρόπο υπεράσπισης εδαφών. Αντίθετα σημαντικό ρόλο στην επιτυχή εφαρμογή της παίζει η πειθώ. Και σε αυτήν την περίπτωση ενισχύεται η αμυνόμενη χώρα, καθώς παραδοσιακά η θέληση του επιτιθέμενου δεν είναι δυνατό να υπερβαίνει εκείνη του αμυνόμενου, ο οποίος υπερασπίζεται τα πάτρια εδάφη.¹⁶

Άλλος παράγοντας που ευνοεί την επιτυχία του σκοπού της αποτροπής μέσω της χρήσης πυρηνικών όπλων είναι – σε αντίθεση με ό,τι συνέβαινε με τις συμβατικές δυνάμεις – η απουσία του στοιχείου της αβεβαιότητας, καθώς τα πυρηνικά καθιστούν τους υπολογισμούς των αντιμαχόμενων πλευρών για τη δυναμικότητα του αντιπάλου περισσότερο εύκολους. Αν και το ζήτημα των σωστών ή μη υπολογισμών για τη σχετική ισχύ του αντιπάλου δεν απέτρεψε το ξέσπασμα πολεμικών συγκρούσεων στο παρελθόν, η πυρηνική πραγματικότητα έχει αλλάξει τα δεδομένα. Η ήττα σε έναν συμβατικό πόλεμο δεν σημαίνει αυτομάτως την ολοκληρωτική καταστροφή του χαμένου αλλά συνηθέστερα του προκαλεί ορισμένες περιορισμένες απώλειες. Δεν ισχύει όμως το ίδιο μετά από μια ενδεχόμενη σύγκρουση με τη χρήση πυρηνικών όπλων. Σε αυτήν την περίπτωση τα εμπλεκόμενα μέρη ρισκάρουν την απεριόριστη καταστροφή τους. Δεν έχει σημασία πόσο έξω θα πέσει κανείς στις προβλέψεις του για τις απώλειες γιατί πολύ απλά αυτές θα είναι εξαιρετικά μεγάλες. Το βάρος δεν πέφτει στον

---

¹⁴ Sagan D. Scott and Waltz N. Kenneth, op.cit., σ. 6

¹⁵ ibid, σ. 7

¹⁶ ibid

υπολογισμό του ρίσκου αλλά στο πως θα το αποφύγουμε, λέει χαρακτηριστικά ο Kenneth Waltz.¹⁷

Εξηγώντας τις αλλαγές που προκάλεσε η πυρηνική επανάσταση στη σύγχρονη διεξαγωγή του πολέμου, ο Robert Gilpin σημειώνει ότι τα πυρηνικά όπλα άλλαξαν τον πρωταρχικό σκοπό της στρατιωτικής ισχύος, ο οποίος είναι πλέον η αποτροπή ενός νέου γενικευμένου πολέμου. Το πιο σημαντικό χαρακτηριστικό της νέας εποχής είναι η διατήρηση του status quo, στην οποία παραδοσιακά στοχεύουν οι μεγάλες δυνάμεις και την οποία εξυπηρετεί σε μεγάλο βαθμό η παρουσία των πυρηνικών όπλων. Από τη φύση τους τα πυρηνικά όπλα αποτελούν εγγύηση απέναντι στην ολοκληρωτική καταστροφή, εξασφαλίζοντας στο κράτος που τα κατέχει ανεξαρτησία και ακεραιότητα. Δεν παρέχουν ωστόσο τη δυνατότητα σε ένα κράτος – ακόμη και αν αυτό είναι ισχυρό – να τα χρησιμοποιήσει για να επιβληθεί εναντίον κάποιου άλλου. Λέει χαρακτηριστικά ο Gilpin ότι «το ισχυρότερο κράτος θα το σκεφτεί διπλά πριν επιτεθεί εναντίον ενός μικρότερου, αν το τελευταίο έχει αποκτήσει πυρηνικά όπλα». Με αυτό το σκεπτικό θεωρεί ότι η διασπορά των πυρηνικών όπλων θα μπορούσε να συμβάλλει στην ενδυνάμωση της αποτροπής και κατ'επέκταση της ειρήνης, εκφράζοντας ωστόσο σοβαρές επιφυλάξεις ως προς τις παρενέργειες που έχει η απόκτηση πυρηνικών όπλων από ολόένα και περισσότερες χώρες.¹⁸

Η νεορεαλιστική θεωρία δίνει μια σειρά από απαντήσεις για να ανατρέψει τους φόβους όσων αντιτίθενται στην διασπορά με το αιτιολογικό της αμφίβολης κατάστασης που μπορεί να προκαλέσει η κατοχή πυρηνικών από κράτη με αδύναμη πολιτική εξουσία. Σύμφωνα με τον Waltz η ύπαρξη πυρηνικών όπλων δε θα προκαλέσει κούρσα εξοπλισμών από τα γειτονικά κράτη αλλά εν καιρώ θα επιφέρει το ακριβώς αντίθετο.¹⁹ Επιπλέον, η εφαρμογή ενός αξιόπιστου πυρηνικού προγράμματος είναι αδύνατο να επιτευχθεί αν δεν εξασφαλιστούν κάποιες ελάχιστες προϋποθέσεις σταθερότητας σε πολιτικο-κοινωνικό επίπεδο, δεδομένης της πολυπλοκότητας και των υψηλών τεχνικών προδιαγραφών που

---

¹⁷ *ibid*, σ. 9

¹⁸ Gilpin Robert, *War and Change in World Politics*, (Cambridge University Press, 1981), σ. 215

¹⁹ Sagan D. Scott and Waltz N. Kenneth, *op.cit.*, σ. 10

απαιτεί η ανάπτυξη πυρηνικής δραστηριότητας. Ανεξάρτητα από την άνοδο και πτώση των εκάστοτε κυβερνήσεων, η «πυρηνική επιλογή» απαιτεί επίμονες προσπάθειες επί μακρόν και αποδίδει μονάχα σε μακροπρόθεσμο χρονικό ορίζοντα. Εξάλλου για τους νεορεαλιστές είναι δυσνόητο το που θα χρησίμευαν τα πυρηνικά μετά από ενδεχόμενη ανατροπή της νόμιμης κυβέρνησης που τα ήλεγχε ως τότε. «Με ποιο τρόπο θα βοηθήσουν τους επαναστάτες ως εργαλείο διατήρησης ή απόκτησης εξουσίας τα πυρηνικά όπλα», αναρωτιέται ο Waltz²⁰. Ωστόσο ακόμη και στην περίπτωση που αυτά χρησιμοποιηθούν εναντίον των πολιτικών αντιπάλων μιας ομάδας που επιθυμεί να αναρριχηθεί στην εξουσία, οι συνέπειες περιορίζονται στο εσωτερικό της εν λόγω χώρας και δεν επηρεάζουν παρά ελάχιστα τη διεθνή σκηνή.

Μία από τις βασικές ανησυχίες των απαισιόδοξων αναλυτών αναφορικά με την εμφάνιση νέων πυρηνικών κρατών είναι να προκληθούν να χρησιμοποιήσουν αυτά τα όπλα από γειτονικά κράτη, με τα οποία οι σχέσεις τους δεν είναι φιλικές και τα οποία διαθέτουν επίσης αντίστοιχα οπλικά συστήματα. Εξάλλου είναι πολύ πιθανό, όπως έχει ήδη συμβεί, τα νέα πυρηνικά κράτη να εμφανιστούν σε ζεύγη, με το ένα να ακολουθεί τις πυρηνικές επιλογές του άλλου για να ενισχύσει την ασφάλειά του. Ωστόσο μένει να αποδειχθεί αν οι ανησυχίες αυτές μπορεί να επαληθευτούν στο μέλλον, καθώς η εμπειρία αντίστοιχων περιπτώσεων στο παρελθόν δεν έδειξε κάτι τέτοιο. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι τα ζεύγη ΗΠΑ – ΕΣΣΔ και Κίνα – ΕΣΣΔ, τις οποίες τα πυρηνικά έκαναν πολύ πιο προσεκτικές από όσο ήταν δίχως αυτά.²¹

Τον Waltz απασχολούν επίσης οι επιπλοκές που μπορεί να προκληθούν από τη δράση τρομοκρατικών οργανώσεων και την πρόσβασή τους στα πυρηνικά. Διαχωρίζει τους τρομοκράτες σε τρεις κύριες κατηγορίες, εκείνους με «συγκεκριμένη αποστολή», όπως είναι οι Παλαιστίνιοι, τους «τιμωρούς» και τέλος τους μηδενιστές, για να καταλήξει ότι στους μεν πρώτους είναι άχρηστα τα πυρηνικά λόγω περιορισμένων στόχων άρα και μέσων, οι τρομοκράτες της

---

²⁰ *ibid*, σ. 11

²¹ *ibid*, σ. 12

δεύτερης, καθώς ενδιαφέρονται και για την προστασία των δικτύων που τους στηρίζουν, ίσως να δίσταζαν να τα χρησιμοποιήσουν, ενώ για την τρίτη κατηγορία θεωρεί ότι, αν τους δινόταν η δυνατότητα, σίγουρα θα επιδίωκαν να τα αποκτήσουν. Ωστόσο οι νεορεαλιστές πιστεύουν ότι το πρόβλημα της τρομοκρατίας δε μπορεί να συσχετισθεί με αυτό της πυρηνικής διασποράς. Οι τρομοκράτες πετυχαίνουν μακροπρόθεσμα μέσω της επίμονης πίεσης και των συνεχών παρενοχλήσεων και όχι με θεαματικές αλλά συχνότατα αβάσιμες απειλές για τεράστιες καταστροφές που δε σκοπεύουν τελικά να πραγματοποιήσουν.²²

Ένα άλλο σημείο τριβής με τους πολέμιους της πυρηνικής διασποράς αφορά την πιθανότητα πρόκλησης πυρηνικού πολέμου από ατύχημα με βάση το στατιστικό επιχειρήμα: «όσο πιο πολλά τόσο πιο πιθανό». Η κριτική του Waltz εστιάζεται στο ότι ακόμη και οι ίδιες οι ΗΠΑ αλλά και η ΕΣΣΔ όχι μόνο αύξησαν σε δυσθεώρητα ύψη τον αριθμό των πυρηνικών κεφαλών τους αλλά διατήρησαν τα εν λόγω όπλα σε κατάσταση υψίστης ετοιμότητας, με δυνατότητα άμεσης εκτόξευσης για μεγάλο χρονικό διάστημα.²³

Προσπαθώντας να ανατρέψει το φιλελεύθερο δόγμα περί της σχέσης ειρήνης –δημοκρατίας, ο νεορεαλισμός διαψεύδει ότι σε έναν πυρηνικό κόσμο τα μη δημοκρατικά καθεστάτα καταφεύγουν ευκολότερα στον πόλεμο. Οι αδύναμοι αυταρχικοί ηγέτες αποφεύγουν τον πόλεμο από φόβο μήπως διαταράξουν την ισορροπία εκείνων των εσωτερικών και εξωτερικών δυνάμεων, στις οποίες στηρίζουν την δική τους εξουσία. «Κανένας παρά μόνο ένας ανόητος θα αποτύχαινε να αντιληφθεί την καταστροφική ισχύ των όπλων που διαθέτει», αναφέρει ο Waltz. Η πυρηνική πραγματικότητα ξεπερνά την πολιτική ρητορική ενώ τα ίδια τα πυρηνικά κυριαρχούν επί της στρατηγικής²⁴. Επειδή ΗΠΑ και ΕΣΣΔ αρνούσαν να αντιληφθούν ότι τα εν λόγω όπλα χρησίμευαν αποκλειστικά για αποτρεπτικούς σκοπούς, δε σημαίνει ότι τα πιο αδύναμα νεότερα πυρηνικά κράτη θα πράξουν ανάλογα. Ακριβώς αυτή τους η αδυναμία θα τα ωθήσει να

---

²² *ibid*, σ. 126-130

²³ *ibid*, σ. 131

²⁴ *ibid*, σ. 132

αλλάζουν εύκολα και δίχως πολλές αμφισβητήσεις την στρατηγική τους, της προετοιμασίας για αμυντικούς ή επιθετικούς συμβατικούς πόλεμους, με την πυρηνική αποτροπή.²⁵

Τονίζοντας την ασυνέχεια που υπάρχει μεταξύ του κλαουζεβιτσιανού ρητού ότι «ο πόλεμος αποτελεί τη συνέχεια της πολιτικής με άλλα μέσα» και της τρομακτικής καταστροφικής ισχύος των πυρηνικών όπλων, ο καθηγητής Παναγιώτης Ήφαιστος σημειώνει ότι «ουσιαστικά το δέος του ανθρώπου μπροστά στην πυρηνική ισχύ έχει – μεταξύ άλλων – ως συνέπεια το πυρηνικό όπλο να συνεχίζει να είναι όπλο αποτροπής του πολέμου και όχι όπλο διεξαγωγής μάχης.»²⁶ Θεωρώντας ότι η χρήση των πυρηνικών όπλων με σκοπό την επίτευξη τακτικών στρατιωτικών σκοπών όχι μόνο δεν μπορεί να ενταχθεί στα πλαίσια ενός νοητού πολιτικού σκοπού αλλά πιθανό να οδηγούσε στην εξάλειψη του διακρατικού συστήματος, ο καθηγητής Π. Ήφαιστος συνδέει την ύπαρξη των πυρηνικών αποκλειστικά με την στρατηγική της αποτροπής ενώ δεν αισιοδοξεί ως προς το μέλλον των προσπαθειών για τον πυρηνικό αφοπλισμό καθώς και για την ανακοπή της εξάπλωσης των εν λόγω όπλων σε περισσότερα κράτη. Πέρα από την – για προφανείς λόγους – απροθυμία των κρατών που διαθέτουν ήδη πυρηνική επιλογή να την εγκαταλείψουν, αναφέρει ο καθηγητής Π. Ήφαιστος, δεν είναι λίγοι εκείνοι οι ηγέτες, οι οποίοι θεωρούν τον «“εξισωτή ισχύος”, όπως ονόμαζε ο στρατηγός Ντε Γκολ την πυρηνική ισχύ, ως το μόνο μέσο να διαφυλλάξουν την κυριαρχία τους από ισχυρότερες δυνάμεις.»²⁷

Σε σχέση με το ποιος τελικά ελέγχει και ποιος πρέπει να ελέγχει το πυρηνικό οπλοστάσιο ο νεορεαλισμός καταρρίπτει ως αβάσιμους τους φόβους πολλών ότι είναι πιθανότερη η χρήση τους αν τον έλεγχο ασκούν οι στρατιωτικοί. Στις ΗΠΑ συχνά οι στρατιωτικοί ασκούν σημαντική επιρροή σε σημαντικά θέματα που αφορούν το στράτευμα ενώ σε ορισμένες περιπτώσεις, όπως σε αυτήν του στρατηγού Powell, ασκούν έλεγχο και στην πολιτική διακυβέρνηση.

---

²⁵ *ibid*, σ. 133

²⁶ Ήφαιστος Παναγιώτης, Ο Πόλεμος και τα Αίτιά του: Τα πολλά πρόσωπα του Ηγεμονισμού και της Τρομοκρατίας, (Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2002), σ. 336

²⁷ *ibid*, σ. 340

Από την ιστορική εμπειρία αποδεικνύεται ότι συχνά πολίτες σε ηγετικές θέσεις εμφανίζονταν περισσότερο πολεμοχαρείς από τους στρατιωτικούς υφιστάμενούς τους. Τα προληπτικά και αποτρεπτικά πλήγματα μπορεί συχνά να επιδιώκονται από στρατιωτικούς που διαθέτουν την απαιτούμενη γνώση και εμπειρία αλλά αντίστοιχα έχουν πράξει και πολίτες δίχως τα παραπάνω προσόντα. Ο συντηρητισμός και η αυτοσυγκράτηση χαρακτηρίζει περισσότερο τους υψηλόβαθμους στρατιωτικούς παρά την πολιτική ηγεσία. Οι στρατιωτικοί απεχθάνονται τις αβεβαιότητες, και αν υπάρχει κάτι που επιφέρουν σίγουρα τα πυρηνικά όπλα είναι ακριβώς αυτό. Επομένως δύσκολα οι στρατιωτικοί θα προτιμήσουν να βρεθούν σε ένα πεδίο όπου θα επικρατούν τέτοιες συνθήκες.

Αποκρούοντας οι νεορεαλιστές την παλιά ανησυχία πολλών πεσιμιστών μήπως ο έλεγχος των πυρηνικών στα κράτη που μόλις τα απέκτησαν ή πρόκειται να το πράξουν περάσει στα χέρια στρατιωτικών, οι οποίοι πιθανόν να σκοπεύουν να τα χρησιμοποιήσουν για επιθετικούς σκοπούς, σημειώνουν ότι και σε αυτό το ενδεχόμενο ο φόβος για το άγνωστο παρέχει αρκετές εγγυήσεις. Σύμφωνα με τη ρεαλιστική σχολή, δεν είναι αυταπόδεικτο ότι οι πολιτικοί είναι λιγότερο πολεμοχαρείς από τους στρατιωτικούς. Ίσως μάλιστα ισχύει το αντίθετο αν σκεφτούμε ότι οι τελευταίοι δεν αρέσκονται να πολεμούν κάτω από συνθήκες αβεβαιότητας. Και υπό τέτοιες συνθήκες είναι απόλυτα σίγουρο ότι θα βρεθεί κάποιος που θα επιχειρήσει να χρησιμοποιήσει τα πυρηνικά με επιθετικό τρόπο, απομακρύνοντάς τα από την αρχική θέση τους ως βασικά εργαλεία της αποτρεπτικής πολιτικής.

Μια άλλη παράμετρο που εγείρουν οι αντιτιθέμενοι στη διασπορά είναι η ριζοσπαστικότητα ορισμένων κρατών τόσο στο εσωτερικό τους όσο και στις διεθνείς τους σχέσεις. Ωστόσο για τους νεορεαλιστές δεν είναι απαραίτητο να ταυτίζεται ο τρόπος που συμπεριφέρεται ένα κράτος εντός και εκτός συνόρων. Η ριζοσπαστική στάση μπορεί να διατηρηθεί μόνο εάν ένα κράτος αισθάνεται ιδιαίτερα ισχυρό για να αντεπεξέλθει στον ισχυρό διεθνή ανταγωνισμό, όπως συνέβη για σχετικά σύντομο διάστημα με τους Κινέζους και τους Σοβιετικούς. Όμως κανένα από τα νέα πυρηνικά κράτη ή από αυτά που πρόκειται να

πυρηνικοποιηθούν μελλοντικά δεν πληρούν την παραπάνω προϋπόθεση. Αντίθετα η παρουσία πυρηνικών όπλων θα αναγκάσει ακόμη και τα πιο ριζοσπαστικά και απρόσεκτα στη διεθνή τους συμπεριφορά καθεστώτα να δρουν με εξαιρετική προσοχή, ιδίως τα πιο αδύναμα.

Επιπροσθέτως ο φόβος για το πως θα ενεργήσουν με πυρηνικά στην κατοχή τους ορισμένοι θεωρούμενοι «παράλογοι» απολυταρχικοί ηγέτες χωρών της μέσης Ανατολής και της Αφρικής, όπως για παράδειγμα οι Qaddafi της Λιβύης και Amin της Ουγκάντα θεωρείται από τον Waltz εξίσου αβάσιμος.²⁸ Ο ισχυρισμός αυτός βασίζεται στην άποψη ότι οι ίδιοι οι ηγέτες θα αποφύγουν πράξεις που ενδεχομένως θα προκαλέσουν διεθνή επέμβαση και μπορεί να τους κοστίσουν μέχρι και την απώλεια της εξουσίας. Για τους νεορεαλιστές τέτοιοι ηγέτες, όπως ήταν ο Hussein του Ιράκ, δεν ενεργούν ποτέ αυτοβούλως αλλά εξασφαλίζουν πρώτα μια μίνιμουμ συγκατάθεση από τους ισχυρούς του συστήματος πριν προβούν σε πράξεις, που ίσως σε αντίθετη περίπτωση τους στοίχιζαν την εξουσία. Στην περίπτωση της εισβολής του Ιράκ στο Κουβέιτ το 1990 ο Hussein θεώρησε ότι οι ΗΠΑ δεν αντιτίθεται σε μια τέτοια ενέργεια και για αυτό προχώρησε στην πραγματοποίησή της. Για τον Waltz είναι εξαιρετικά παράλογο ακόμη και για τον πιο «τρελό» ηγέτη να επιτεθεί με πυρηνικά απέναντι σε κάποια χώρα που επίσης διαθέτει πυρηνικά, καθώς έτσι ρισκάρει ανάλογα αντίποινα και επομένως την ίδια την καταστροφή της χώρας που κυβερνά με συνεπακόλουθο βέβαια την απώλεια της εξουσίας του.²⁹

Οι επικριτές της διασποράς των πυρηνικών δεν φοβούνται μόνο την πιθανότητα οι χώρες που αποκτούν πυρηνικά όπλα να εμφανιστούν σε ζεύγη, μια περίπτωση όπου απλοποιεί την ανάλυση, καθώς έτσι είναι γνωστοί οι αντίπαλοι και ευκολότεροι οι υπολογισμοί, αλλά και το ενδεχόμενο να μην μοιράζονται σε ζεύγη. Η ιστορική εμπειρία έδειξε πόσο πιο απλή ήταν η αποτροπή όταν πυρηνικά διέθεταν μονάχα οι ΗΠΑ και στη συνέχεια η ΕΣΣΔ και πόσο περίπλοκη έγινε η κατάσταση με την είσοδο στη «λέσχη» χωρών, όπως η Κίνα, η Γαλλία και η

---

²⁸ Sagan D. Scott and Waltz N. Kenneth, op.cit, σ. 13

²⁹ ibid, σ. 14

Βρετανία. Ωστόσο, όπως τονίστηκε πιο πάνω, για να λειτουργήσει η πολιτική της αποτροπής προϋποθέτει το στοιχείο της αβεβαιότητας και του φόβου, αισθήματα που προκαλούνται από τη δυσκολία διεξαγωγής ασφαλών υπολογισμών, καθώς αυξάνονται οι «παίκτες» που διαθέτουν πυρηνικά όπλα.

Όπως αναφέρει με εύγλωττο ύφος ο Waltz, κανένας δε ξέρει πως μοιάζει ένα πεδίο μάχης στο οποίο χρησιμοποιούνται πυρηνικά και κανένας δε ξέρει τι θα συμβεί μετά από πλήγμα στην πρώτη πόλη.³⁰ Ο φόβος των αντιποίνων λειτουργεί ως πολύ ισχυρό αποτρεπτικό μέσο για τη χρήση πυρηνικών με επιθετικό στόχο. Αντίστοιχα δύσκολο είναι να πετύχει κανείς αξιόπιστο εκβιασμό μέσω της απειλής για χρήση πυρηνικών. Προϋπόθεση για να υπάρξει επιτυχία είναι ο εκβιάζων να έχει πείσει από πριν για τη σοβαρότητα των απειλών του. Τα πυρηνικά όπλα δεν ενδείκνυνται όταν διακυβεύονται όχι ισχυρά συμφέροντα αλλά αμφισβητήσιμης σημασίας στρατηγικοί στόχοι. Αντίθετα είναι ιδανικά στο να αποτρέπουν τους αντιπάλους να βλάψουν τα ζωτικά συμφέροντα του αμυνομένου.

Επιπλέον μπορεί κάποιος να υποθέσει ότι η «πυρηνική επιλογή» προσφέρει τη δυνατότητα διεξαγωγής επιθετικών ενεργειών με ιδιαίτερα χαμηλό κόστος. Ωστόσο κατά τον Waltz η παραπάνω διαπίστωση είναι παραπλανητική, καθώς η χρήση πυρηνικών μπορεί να επιφέρει ανάλογη αντίδραση από τα άλλα κράτη, αυξάνοντας έτσι σε ανυπολόγιστο βαθμό το κόστος μιας τέτοιας επιθετικής ενέργειας. Ασφαλώς κανείς, λέει ο Waltz, δε μπορεί να εγγυηθεί ότι κάποιος που κατέχει πυρηνικά δεν υπάρχει περίπτωση να τα χρησιμοποιήσει.³¹ Ωστόσο το υπό εξέταση θέμα αφορά τη διασπορά των εν λόγω όπλων, δηλαδή την κατοχή τους από μερικά αδύναμα κράτη, κάτι που σημαίνει ότι ακόμη και αν αυτά καταφύγουν στη χρήση πυρηνικών, αυτό δε θα οδηγήσει αυτόματα σε μία γενικευμένη σύρραξη αλλά θα περιορίσει τις συνέπειες σε περιφερειακό επίπεδο.

Μία άλλη πολύ σημαντική εξέλιξη που λαμβάνει χώρα λόγω της απόκτησης πυρηνικής δυνατότητας από νέα κράτη είναι και η πρόκληση

---

³⁰ *ibid.*, σ. 15

³¹ *ibid.*, σ. 17

προληπτικού ή αποτρεπτικού χτυπήματος εναντίον τους, όταν ακόμη δεν έχει αναπτυχθεί πλήρως το πυρηνικό τους πρόγραμμα και είναι ευάλωτα. Τέτοια διλήμματα αντιμετώπισαν πολλές φορές στο παρελθόν τόσο οι ΗΠΑ, όσο και η ΕΣΣΔ, ενώ σε περιφερειακό επίπεδο σε τέτοιο πειρασμό βρέθηκε η Αίγυπτος κατά τη διάρκεια που το Ισραήλ επρόκειτο να αποκτήσει πυρηνική δύναμη πυρός. Μοναδικό ιστορικό παράδειγμα αποτρεπτικού πλήγματος αποτελεί η αεροπορική επίθεση εναντίον του Ιράκ από το Ισραήλ τον Ιούνιο του 1981.

Η ανάπτυξη πυρηνικού προγράμματος χωρίζεται σε δύο φάσεις, στην πρώιμη, όπου το ενδιαφερόμενο κράτος είναι ιδιαίτερα ευάλωτο σε προληπτικά χτυπήματα, καθώς αδυνατεί να χρησιμοποιήσει ακόμη πυρηνικά, και στην ώριμη φάση πυρηνικοποίησης, κατά την οποία δεν είναι ξεκάθαρο αν μπορεί ή όχι να απαντήσει σε κάποιο πλήγμα χρησιμοποιώντας πυρηνικά όπλα. Ασφαλώς το πρώτο στάδιο είναι εκείνο που επιτρέπει σε κάποιον να πραγματοποιήσει προληπτικό πλήγμα (preventive attack). Ωστόσο υπάρχουν ορισμένοι παράγοντες που κάνουν τα κράτη να διστάζουν να εξαπολύσουν τέτοια χτυπήματα. Το προληπτικό χτύπημα πρέπει να είναι τόσο ισχυρό ώστε να εμποδίσει το αντίπαλο κράτος να αποκτήσει ξανά πυρηνική δυνατότητα διαφορετικά μελλοντικά το τελευταίο θα ανταποδώσει το χτύπημα, οπότε η επιτιθέμενη χώρα θα πρέπει να είναι προετοιμασμένη να επαναλάβει το χτύπημα.. Επιπροσθέτως οι συνέπειες ενός προληπτικού πλήγματος μπορεί να οδηγήσουν σε παράπλευρες αλλά εξίσου σημαντικές εξελίξεις, όπως η υποστήριξη του κράτους που επλήγη από άλλα και η ενδυνάμωση της αποφασιστικότητάς του για συνέχιση της πυρηνικοποίησης του. Κάτι τέτοιο συνέβη μετά την επίθεση του Ισραήλ στο Ιράκ το '81, ανεξάρτητα αν με αυτήν την επίθεση αποδείχθηκε στην πράξη ότι τα προληπτικά χτυπήματα αποτελούν τελικά εφικτή στρατηγική.

Ωστόσο λόγω του μεγέθους και της ευκολίας στην μεταφορά, τα πυρηνικά θεωρούνται ιδιαίτερα δύσκολος στόχος από την άποψη ότι αν δεν καταστραφούν όλα μετά από ένα προληπτικό πλήγμα – εξέλιξη πολύ πιθανή – τότε η χώρα που δέχτηκε το πλήγμα θα ανταποδώσει. Ιδίως αν το κράτος, το οποίο επιθυμεί κάποιος να πλήξει, έχει μικρό αριθμό πυρηνικών κεφαλών, τότε δεν θα είναι

δύσκολο για αυτό να τις κρύψει. Η παραπάνω διαπίστωση απομακρύνει την ανησυχία ορισμένων ότι το κράτος με μικρή πυρηνική δύναμη θα οδηγηθεί να τη χρησιμοποιήσει από το φόβο μήπως την χάσει, καθώς αποδεικνύεται τελικά – αντίθετα με ό,τι πιστεύεται – πως η αποτροπή μιας μικρής πυρηνικής δύναμης δεν είναι καθόλου εύκολη υπόθεση.

Τρεις είναι οι κύριες προϋποθέσεις για να είναι αξιόπιστες οι αποτρεπτικές δυνάμεις μιας χώρας. Μέρος των πυρηνικών δυνάμεων πρέπει να φαίνεται ότι μπορεί να παραμείνει άθικτο μετά από πρώτο πλήγμα, εξασφαλίζοντας δυνατότητα ανταπόδοσης, να μην απαιτείται απάντηση σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα έτσι ώστε να αποφευχθούν τυχόν λανθασμένοι συναγερμοί και τέλος να εξασφαλιστεί ο πλήρης έλεγχος των πυρηνικών συστημάτων προς αποφυγή ατυχημάτων ή μη εξουσιοδοτημένης χρήσης.³²

Κατά τον Waltz είναι παράλογο να φοβόμαστε ότι οι νέες πυρηνικές δυνάμεις θα απολέσουν τον έλεγχο επί των πυρηνικών τους όπλων. Λησμονούμε ότι δεν διαθέτουν μεγάλα οπλοστάσια, όπως οι ΗΠΑ και η ΕΣΣΔ, οπότε δεν είναι ανάγκη να καταφεύγουν στον διασκορπισμό τους, δυσκολεύοντας έτσι τον ασφαλή έλεγχό τους.³³ Επιπλέον για τους νεορεαλιστές δεν είναι κατανοητό γιατί, όταν τα πυρηνικά προγράμματα των δύο υπερδυνάμεων του Ψυχρού Πολέμου και της Κίνας βρίσκονταν σε εμβρυϊκό στάδιο, οι εν λόγω χώρες μπόρεσαν να αποτρέψουν την απώλεια του ελέγχου παρά τους κινδύνους που ελλοχεύουν στην πρώιμη φάση της πυρηνικοποίησης, ενώ οι νέες πυρηνικές δυνάμεις θα αποτύχουν να πράξουν το ίδιο. Ασφαλώς υπάρχει το μειονέκτημα της οικονομικής και τεχνολογικής υστέρησης που ίσως αντιμετωπίζουν αλλά ούτως ή άλλως και μόνο για να προχωρήσει ένα τόσο πολύπλοκο πρόγραμμα, όπως είναι το πυρηνικό, απαιτείται η παρουσία εξειδικευμένου προσωπικού και κάποια σχετική τεχνολογική πρόοδος. Για τον Waltz, οι νέες πυρηνικές χώρες δεν έχουν κίνητρο να παραμελήσουν τα όπλα τους, ρισκάροντας έτσι να τα χάσουν ή να καταστραφούν οι ίδιες μετά από κάποια τυχαία εκτόξευση.³⁴

---

³² *ibid*, σ. 20

³³ *ibid*, σ. 21

³⁴ *ibid*,

Ένα από τα βασικά λάθη στον υπολογισμό της πυρηνικής αποτροπής είναι οι υπερβολικά υψηλές απαιτήσεις αναφορικά με το ανταποδοτικό πλήγμα. Η νεορεαλιστική σχολή λέει πως όταν πρόκειται για καταστροφή πόλεων δεν έχει σημασία ο αριθμός. Δεν χρειάζεται να μείνουν άθικτες μετά από το πρώτο πλήγμα εκατοντάδες πυρηνικές κεφαλές έτσι ώστε να ισοπεδώσουν μια χώρα, ακόμη περισσότερο αν η συζήτηση αφορά μικρά κράτη στα οποία η πλειοψηφία του πληθυσμού κατοικεί σε 2-3 μεγαλουπόλεις.³⁵ Επιπλέον οι ασύμμετρες καταστάσεις που δημιουργούν τα πυρηνικά επιτρέπουν σε μικρότερες δυνάμεις να αποτρέπουν με επιτυχία ισχυρότερες, όπως στην περίπτωση Κίνας – ΕΣΣΔ. Αυτό είναι φυσικό καθώς μπορεί όλες οι κινεζικές πόλεις και τα οπλικά συστήματα να βρίσκονταν στο στόχαστρο των σοβιετικών πυραύλων αλλά αν έστω και ελάχιστοι πύραυλοι ή βομβαρδιστικά γλίτωναν, το τίμημα για το ρίσκο του επιτιθέμενου θα ήταν εξαιρετικά υψηλό – ίσως καταστροφή μιας σοβιετικής πόλης.³⁶

Η αξιοπιστία μιας αποτρεπτικής δύναμης αφορά δύο στάδια, το φυσικό και το ψυχολογικό. Είναι εφικτό μια μικρή χώρα να αναπτύξει σοβαρή αποτρεπτική δύναμη αλλά πρέπει να πείσει τον αντίπαλο ότι δε θα διστάσει να τη χρησιμοποιήσει, αν το θεωρήσει απαραίτητο. Το πρόβλημα δημιουργείται από τη στιγμή που ο εχθρός πιστέψει ότι ο αμυνόμενος θα διστάσει να ανταποδώσει την επίθεση στη λογική ότι η αποτροπή απέτυχε και δε θα ωφελήσει κανέναν η περαιτέρω καταστροφή, αλλά αντίθετα θα προκαλέσει νέα επιδρομή από τον επιτιθέμενο. Το ερώτημα τι θα συμβεί αν ο στόχος της αποτροπής δεν επιτύχει εγείρει μεγάλους κινδύνους, καθώς αγγίζει την αξιοπιστία της σε τέτοιο βαθμό ώστε να μειώνει στον ελάχιστο τη σημασία της ίδιας της ύπαρξης αποτρεπτικών δυνάμεων, αν η άλλη πλευρά πεισθεί ότι ο αμυνόμενος θα φερθεί «λογικά» και δεν θα απαντήσει. Ο Thomas Schelling έδωσε τη λύση, μιλώντας για «την απειλή

---

³⁵ *ibid*, σ. 22

³⁶ *ibid*, σ. 23

που αφήνει κάτι στην τύχη». Κανείς ποτέ δε μπορεί να είναι σίγουρος για το τι θεωρεί παράλογο ή λογικό ο αντίπαλος.³⁷

Όπως το θέτει ο Kenneth Waltz, σε έναν πυρηνικό κόσμο πρέπει να εστιάζουμε όχι στα διλήμματα που απασχολούν αυτόν που πρέπει να προβεί σε αντίποινα αλλά στο προφανές ρίσκο που αναλαμβάνει ο επιτιθέμενος.³⁸ Η αποτροπή προϋποθέτει αβεβαιότητα όσον αφορά την απάντηση του αμυνομένου και όχι τη δηλωμένη θέση του για το τι τελικά θα πράξει αν η στρατηγική του αποτύχει. Η αβεβαιότητα σχετικά με τον έλεγχο της κλιμάκωσης βρίσκεται στην καρδιά της αποτροπής.

Η αμφισημία που εμπεριέχεται στην αποτροπή προκύπτει από το ότι εξυπηρετεί ταυτόχρονα επιθετικούς και αμυντικούς στόχους, αναφέρει ο καθηγητής Παναγιώτης Ήφαιστος στο *Nuclear Strategy and European Security Dilemma*, αναπτύσσοντας την προβληματική σχετικά με τον διαφορούμενο χαρακτήρα της πυρηνικής αποτροπής. Από αυτήν την αμφισημία προκύπτει το δίλημμα της αποστολής των πυρηνικών, δηλαδή της χρήσης τους για τη διεξαγωγή επιθετικών πολέμων ή για την – αμυντικής φύσης – αποτροπή του αντιπάλου, του οποίου στόχος είναι να επιτεθεί. «Όσο περισσότερο προσπαθεί κανείς να προσδώσει στον πυρηνικό πόλεμο – και επομένως στην αποτροπή – αξιοπιστία, τόσο περισσότερο διατρέχει τον κίνδυνο να τον καταστήσει εφικτό και επομένως πιθανό», συμπληρώνει ο καθηγητής Παναγιώτης Ήφαιστος.³⁹

Η παρουσία των πυρηνικών επιφέρει σημαντική αύξηση της προσοχής εκ μέρους των εμπλεκομένων πλευρών για να αποφευχθεί τυχόν ατύχημα ή ανώνυμη εκτόξευσή τους με άγνωστες και πάντως ιδιαίτερα σοβαρές συνέπειες για την χώρα από την οποία θα προέλθει. Πάντως ο Waltz θεωρεί τις παραπάνω ανησυχίες υπερβολικές καθώς σπανιότατα ξεσπά πόλεμος μετά από ατύχημα ακόμη και σε συμβατικό επίπεδο, όπου είναι θεωρητικά πολύ ευκολότερο, γιατί

---

³⁷ Schelling C. Thomas, *The Strategy of Conflict*, (Oxford University Press, New York, 1963), σ.187-203

³⁸ Sagan D. Scott and Waltz N. Kenneth, op.cit, σ. 24

³⁹ Ifestos Panayiotis, *Nuclear Strategy and European Security Dilemmas*, (Avebury, Gower Publishing Co. Limited, 1988), σ. 98-99

ρискάρει κανείς πολύ λιγότερα από όσα ρискάρει ξεκινώντας πυρηνικό πόλεμο.⁴⁰ Ο φόβος για ατύχημα λειτουργεί αποτελεσματικά σε βάρος της πιθανότητας πρόκλησής του. Κάτι που δε μπορεί να ελεγχθεί θεωρείται υπερβολικά επικίνδυνο έτσι ώστε να επιχειρήσει κάποιος να το αντιμετωπίσει. Σε ένα συμβατικό κόσμο μία χώρα ίσως μπει στον πειρασμό να εμπλακεί σε έναν πόλεμο. Σε έναν πυρηνικό κόσμο συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο.

Στους κινδύνους που συνοδεύουν την πυρηνική διασπορά αναφέρεται και ο Stephen Van Evera. Σημειώνει ότι στα νέα πυρηνικά κράτη η αποτροπή ενδέχεται να είναι ιδιαίτερα εύθραστη, καθώς συνοδεύεται από αυξημένους κινδύνους, οι οποίοι προέρχονται από την τρομοκρατία, ένα ενδεχόμενο ατύχημα ή μία αιφνίδια επίθεση, η οποία εντάσσεται στη λογική ενός προληπτικού πλήγματος από κάποια γειτονική χώρα που ενδεχομένως απειλείται από την εν εξελίξει πυρηνικοποίηση στην περιοχή της. Ωστόσο προσθέτει «αυτοί οι κίνδυνοι μπορούν να ελεγχθούν από τις ήδη υπάρχουσες πυρηνικές δυνάμεις, οι οποίες αρχικά μπορούν να περιορίσουν την διασπορά σε κράτη που είναι σε θέση να εξασφαλίσουν σταθερή αποτροπή, παρέχοντας ταυτόχρονα εγγυήσεις για την ασφάλειά τους στις υπόλοιπες μη πυρηνικές χώρες». Επιπλέον, σύμφωνα με τον Van Evera, τα ισχυρά πυρηνικά κράτη μπορούν να ασκήσουν ενεργό ρόλο όταν πλέον δεν μπορεί να εμποδιστεί η διασπορά, αποτρέποντας τυχόν προληπτικά χτυπήματα εναντίον των υπό πυρηνικοποίηση κρατών, παρέχοντας ταυτόχρονα σε αυτά την αναγκαία υλικοτεχνική βοήθεια για να καταστήσουν τα οπλοστάσιά τους ασφαλή. Και καταλήγει μιλώντας για την διασπορά στην Ευρώπη: «Τα πράγματα θα ήταν ασφαλέστερα εάν όλα τα ευρωπαϊκά κράτη που ίσως κάποτε επιθυμούσαν να πυρηνικοποιηθούν, κατείχαν ήδη πυρηνικά όπλα. Οι κίνδυνοι της διαδικασίας της διασποράς τότε θα εξαλείφονταν».⁴¹

Ένα από τα ερωτήματα που τίθενται σε λανθασμένη βάση είναι εάν ο αποτρέπων θα έχει τη θέληση να χρησιμοποιήσει πρώτος πυρηνικά απέναντι σε ισχυρότερο συμβατικό στρατό. Αυτό που πρέπει να απασχολεί τον επιτιθέμενο,

---

⁴⁰ Sagan D. Scott and Waltz N. Kenneth, op.cit, σ. 144

⁴¹ Van Evera Stephen, (Primed for Europe: Europe after the Cold War), International Security, Vol. 15, No 3, winter 1990/91, σ. 14

λένε οι ρεαλιστές, είναι αν μία δική του προκλητική ενέργεια θα προκαλέσει την καταστροφή του λόγω ανταπόδοσης με πυρηνικά. Το ζήτημα όσον αφορά την αποτρεπτική ισχύ δεν έχει καθόλου να κάνει με τις στρατηγικές ισορροπίες, καθώς αυτά που διακυβεύονται είναι ζωτικά και έτσι δεν υπάρχει καμία δέσμευση για συνετή συμπεριφορά, αν ο αντίπαλος επιχειρήσει να ενεργήσει «παράλογα». Αν ο αμυνόμενος διατηρεί τη δυνατότητα δεύτερου πλήγματος και πρόκλησης «μη αποδεκτής βλάβης» σε εκείνον που θα του επιτεθεί, λίγη σημασία έχει ποιος έχει τις ισχυρότερες στρατιωτικές δυνάμεις.⁴² Οι απαιτήσεις για την επιτυχία αυτής της στρατηγικής έχουν αυξηθεί υπέρμετρα. Στον πυρηνικό κόσμο οι αριθμοί δεν παίζουν καθοριστικό ρόλο. Ενδεικτική είναι η εμπειρία από την κουβανική πυραυλική κρίση του '62, όπου μόλις 70 σοβιετικές πυρηνικές κεφαλές ήταν αρκετές να αποτρέψουν αμερικανική επέμβαση από το φόβο μήπως τελικά η Κούβα διατηρήσει τη δυνατότητα δεύτερου πλήγματος. Και αυτό σε αντίθεση με τις 50.000 πυρηνικές κεφαλές που διέθεταν οι δύο υπερδυνάμεις για τον ίδιο ουσιαστικά σκοπό!⁴³

Κίνδυνοι ελλοχεύουν μονάχα στην περίπτωση που δεν είναι ξεκάθαρο μέχρι ποιο σημείο φτάνει η αποτρεπτική ικανότητα κάποιου, δηλαδή ποια συμφέροντα είναι αυτά που θεωρεί ζωτικά έτσι ώστε να τα τοποθετήσει κάτω από την «ασπίδα» της πυρηνικής αποτροπής. Η εμπειρία από τον Ψυχρό Πόλεμο δείχνει ότι οι υπερδυνάμεις δρούσαν με σχετική ευκολία, όταν δεν θίγονταν τα κυρίαρχα και ζωτικά συμφέροντα της άλλης πλευράς, αλλά με εξαιρετική προσοχή σε περιοχές όπου ήταν προφανής – και σχεδόν πάντα δηλωμένη κατηγορηματικά – η πρόθεση του αντιπάλου για άσκηση αποτρεπτικής πολιτικής, κάτι που υποδήλωνε περιοχή ζωτικής σημασίας για αυτόν. Ο Waltz ασκεί κριτική στην υπερβολική – αν και εν μέρει κατανοητή, όπως λέει – ανησυχία των Ευρωπαίων σχετικά με την κάλυψη που τους παρείχαν οι ΗΠΑ απέναντι στη σοβιετική απειλή, καθώς κατά τη γνώμη του τα πυρηνικά είχαν αποκτήσει τη δική τους δυναμική και περιόριζαν έτσι και τις δύο πλευρές από το να ρισκάρουν να

---

⁴² Sagan D. Scott and Waltz N. Kenneth, op.cit, σ. 25

⁴³ ibid, σ. 142

δεχθούν ανταποδοτικό χτύπημα μετά από επίθεση σε περιοχή ζωτικού ενδιαφέροντος για τον αντίπαλο, όπως θεωρείτο τότε η Δυτική Ευρώπη για τις ΗΠΑ.⁴⁴

Εξάλλου η προβληματική σχετικά με την έκταση που μπορεί να καλύψει η στρατηγική της αποτροπής διευκολύνεται σημαντικά από την παρουσία των πυρηνικών, που δεν αφήνουν περιθώρια στα κράτη, τα οποία διαφωνούν φυσικά για το τι είναι ζωτικό για το καθένα και τι όχι, να αμφισβητήσουν το πως οριοθετεί κάθε χώρα τα ζωτικά της συμφέροντα. Προαπαιτούμενο για να έχει αξιοπιστία η αποτροπή είναι η απειλή στην οποία στοχεύει να προέρχεται από το εξωτερικό. Σε περίπτωση που ο επιτιθέμενος μπορέσει να εντοπίσει κάποιον εσωτερικό παράγοντα που συγκρούεται με τις αποτρεπτικές δυνάμεις, θα ρισκάρει να τον στηρίξει, πλήττοντας έτσι αποτελεσματικά την αξιοπιστία της στρατηγικής της αποτροπής.⁴⁵

Κατά τη νεορεαλιστική θεωρία τα νεότερα πυρηνικά κράτη δεν αντιμετωπίζουν αντίστοιχα με τη δυτική συμμαχία (NATO) προβλήματα όσον αφορά την έκταση της αποτροπής, καθώς ο στόχος τους δεν είναι να προστατεύσουν άλλους αλλά την ίδια τους την εθνική ασφάλεια.⁴⁶ Έτσι μπορούν με σχετική ευκολία να εφαρμόσουν με αξιοπιστία την αποτρεπτική τους πολιτική. Επιπροσθέτως η αδυναμία τους σε συμβατική ισχύ καθιστά ακόμη πιο αξιόπιστες τις πυρηνικές τους απειλές. Άλλωστε είναι φανερό ότι μέσω της αποτρεπτικής ισχύος, η πλευρά που απειλείται περισσότερο είναι εκείνη που θα επικρατήσει. Για τον Waltz η χρησιμοποίηση της πυρηνική ισχύος θα πρέπει να αναμένεται όταν κινδυνεύει άμεσα η ίδια η ύπαρξη του κράτους το οποίο την κατέχει. Και αυτό κάθε άλλο παρά ανεύθυνη πράξη είναι.⁴⁷ Ωστόσο αν οι εδαφικές διεκδικήσεις αφορούν περιοχές αμφισβητούμενες, τότε είναι πιθανό η αποτρεπτική ισχύς να μη λειτουργήσει. Απαιτείται σύνεση στην έκταση που επιλέγεται να καλύψει η αποτροπή διαφορετικά κινδυνεύει η αξιοπιστία της σε

---

⁴⁴ *ibid*, σ. 26

⁴⁵ *ibid*, σ. 27

⁴⁶ *ibid*

⁴⁷ *ibid*

μεγάλο βαθμό. Σύμφωνα με τους νεορεαλιστές, η παρουσία και μόνο των πυρηνικών όπλων αρκεί προκειμένου να αποτρέψει έναν πιθανό αντίπαλο, μειώνοντας ουσιαστικά την πιθανότητα αυτά τα όπλα να χρησιμοποιηθούν.⁴⁸

Είναι τόσο διαφορετικός ο κόσμος παρουσία των πυρηνικών που ο Waltz φτάνει στο σημείο να υποθέσει ότι αν αυτά υπήρχαν το '39, ο Hitler θα είχε αποτραπεί. Ωστόσο, σημειώνει, εύκολα κάποιος θα ισχυριζόταν ότι το '45, όταν οι Γερμανοί βρίσκονταν στο χείλος της ολοκληρωτικής καταστροφής, ο ηγέτης τους δε θα δίσταζε να εκτοξεύσει πυρηνικά εναντίον των αντιπάλων του. Η ρεαλιστική λογική όμως λέει ότι όταν η ήττα μοιάζει αναπόφευκτη, η εξουσία του ηγέτη, ακόμη και ενός Hitler, χάνεται. Απόδειξη η ανυπακοή των στρατηγών του για τη χρήση αερίων στις αρχές του '45. Επιπλέον σε έναν πυρηνικό κόσμο κανείς δε θα επιθυμούσε να εξωθήσει ένα κράτος στα άκρα. Η απελπισία της ήττας δύναται να επιφέρει και ανάλογες αντιδράσεις απελπισίας. Συμπερασματικά αν η Γερμανία κατείχε τέτοια όπλα δε θα υποχρεωνόταν σε ταπεινωτική ήττα. Δε θα πρέπει σε καμία περίπτωση να απαιτείται η άνευ όρων παράδοση μιας χώρας που κατέχει πυρηνικά, σημειώνει χαρακτηριστικά ο Kenneth Waltz.⁴⁹

Αναφερόμενος στις δραματικές αλλαγές που επιφέρουν τα πυρηνικά όπλα στη μορφή και τον τρόπο διεξαγωγής του πολέμου ο Παναγιώτης Κονδύλης σημειώνει ότι η δυνατότητα μιας μεσαίας ή μείζονος δύναμης να πλήξει με βαλλιστικούς πυρηνικούς πυραύλους και πυρηνικές κεφαλές τη βάση ακόμη και της ίδιας της υπερδύναμης ουσιαστικά θα επηρεάσει την πορεία της πλανητικής πολιτικής. «Ενώ η γενική διαφορά δυναμικού παραμένει περίπου η ίδια, η διαφορά των στρατιωτικοπολιτικών δυνατοτήτων μειώνεται», λέει ο Κονδύλης σχετικά με τα οφέλη της πυρηνικής ισχύος⁵⁰. Σύμφωνα με τον Κονδύλη «το πλεονέκτημα έγκειται στη δυνατότητα των ατομικών όπλων να χρησιμοποιηθούν χωρίς να απαιτείται η κινητοποίηση, ο συντονισμός ή το υψηλό επίπεδο

---

⁴⁸ *ibid*, σ. 28

⁴⁹ *ibid*, σ. 29

⁵⁰ Κονδύλης Παναγιώτης, Θεωρία του Πολέμου, (Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, 1999), σ. 372

μαχητικής ετοιμότητας του συνόλου των ενόπλων δυνάμεων»⁵¹. Επιπλέον αναφέρεται στην αυξημένη πιθανότητα επιβίωσης ενός έστω και μικρού τμήματος των πυρηνικών όπλων μετά από το πρώτο πλήγμα, το οποίο θα έχει τη δυνατότητα να προκαλέσει σημαντικές απώλειες στον εχθρό, κάτι που θα δράσει αποτρεπτικά στην αρχική σκέψη του επιτιθέμενου.

Καυτηριάζοντας την «υποκριτική» λογική της κατοχής και «έλλογης» χρήσης πυρηνικών από ορισμένες μόνο χώρες, ο Κονδύλης κάνει λόγο για το ανεφάρμοστο του πλήρους πυρηνικού αφοπλισμού, καθώς θεωρεί ότι κανένα πυρηνικό κράτος δεν επιθυμεί την απώλεια ενός τόσο σημαντικού πλεονεκτήματος έναντι των υπολοίπων μη πυρηνικών. Μάλιστα είναι απαισιόδοξος και ως προς το κατά πόσο είναι εύκολο να εμποδισθεί η πυρηνική διασπορά από τη στιγμή που η υπερδύναμη λειτουργεί με συμμάχους, τους οποίους εξοπλίζει ή βοηθά τεχνολογικά, ενώ ταυτόχρονα οι υπόλοιπες χώρες μπορούν να προμηθευτούν τα απαραίτητα υλικά μέσω της εξαιρετικά ανταγωνιστικής διεθνούς αγοράς. Και καταλήγει ο Κονδύλης ότι «τα καθοριστικά κίνητρα μιας τέτοιας απόφασης (ενν. για πυρηνικοποίηση) δεν είναι τεχνικά, αλλά πολιτικά – είτε ο φόβος μπροστά σε έναν ατομικά εξοπλισμένο εχθρικό γείτονα (Πακιστάν και Ινδία) είτε η επιθυμία απόκτησης περιφερειακού γοήτρου».⁵²

Για τους νεορεαλιστές δεν αναμένεται τα νέα πυρηνικά κράτη να προβούν σε εξοπλιστικές κούρσες, όπως έκαναν ΗΠΑ και ΕΣΣΔ. Αν επικρατήσει η λογική της αποτροπής σε βάρος του ανταγωνισμού ανάμεσα στα διάφορα μέρη, ο οποίος τα παγιδεύει σε μια συνεχή πορεία δράσης και αντίδρασης, άσχετα αν δεν το επιθυμούν πραγματικά, μπορεί να αποφευχθεί η ψυχροπολεμική εμπειρία. Αυτό είναι δυνατό να συμβεί αν είναι ξεκάθαρο ότι καμιά από τις δύο πλευρές δε μπορεί να αποκτήσει δυνατότητα αποφασιστικού πρώτου πλήγματος. Έτσι καθίσταται μάταιος και ανούσιος ο στρατηγικός ανταγωνισμός των εξοπλισμών, καθώς καμιά πλευρά δε χρειάζεται να απαντάει στην αύξηση της σχετικής ισχύος του αντιπάλου.⁵³ Σε αυτό το σημείο έγκειται η διαφορά μεταξύ επιθετικών και

---

⁵¹ *ibid*, σ. 373

⁵² *ibid*, σ. 374

⁵³ Sagan D. Scott and Waltz N. Kenneth, *op.cit*, σ. 30

αποτρεπτικών δυνάμεων, με τις πρώτες να καθιστούν αναπόφευκτη τη σύγκριση αλλά και τις κούρσες των εξοπλισμών, καθώς αύξηση της επιθετικής ισχύος της μιας πλευράς εκλαμβάνεται ως απειλή για την άλλη, και τις δεύτερες να θέτουν το εν λόγω πρόβλημα σε εντελώς διαφορετική βάση.

Οι ισορροπίες που δημιουργούν οι αποτρεπτικές δυνάμεις τείνουν προς τη σταθερότητα καθώς δεν απαιτείται η απάντηση της άλλης πλευράς κάθε φορά που ενισχύεται η αντίστοιχη ισχύς των αντιπάλων. Ασφαλώς μπορεί κάποιος να παρασυρθεί λόγω λάθους υπολογισμού ή πληροφόρησης αλλά η οικονομική στενότητα των μικρότερων πυρηνικών κρατών δρα σε αυτό το σημείο αποτρεπτικά σε υπερβολικές εξοπλιστικές ενέργειες. Η εμπειρία από όλα τα πυρηνικά κράτη – εξαιρουμένων φυσικά των ΗΠΑ και ΕΣΣΔ – επιβεβαιώνει τις παραπάνω διαπιστώσεις. Τόσο η Βρετανία και η Γαλλία, κράτη με πολύ ισχυρές οικονομίες, όσο και η Κίνα, το Ισραήλ και η Ινδία, δεν ενεπλάκησαν ποτέ σε κούρσες πυρηνικών εξοπλισμών, επιβεβαιώνοντας ότι η πυρηνική ανωτερότητα είναι περιττή στη βάση του σκοπού της αποτροπής που υπηρετούν τα πυρηνικά οπλοστάσια.

Το ζήτημα είναι κατά πόσο τα μικρότερα πυρηνικά κράτη θα περιορίσουν τη συμβατική τους ισχύ στηριζόμενα μόνο στα πυρηνικά. Το πιθανότερο είναι να την επιζητήσουν για να μην αναγκαστούν να προκαλέσουν ολοκληρωτική καταστροφή, αν η αποτροπή αποτύχει. Το δόγμα της «ευέλικτης ανταπόδοσης» στις ΗΠΑ του 1960 αποτύπωσε αυτήν την προβληματική του συνδυασμού πυρηνικής αποτροπής και συμβατικής ισχύος με την τελευταία να υπονομεύει σε ορισμένο βαθμό την πρώτη. Ωστόσο τα μικρότερα πυρηνικά κράτη δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα για να αναπτύξουν παράλληλα τα δύο οπλοστάσια. Άλλωστε οι μεγάλες συμβατικές δυνάμεις καθίστανται άχρηστες με τα πυρηνικά καθώς η χρησιμοποίησή των πρώτων μπορεί να επιφέρει κλιμάκωση και να οδηγήσει στην έσχατη λύση των δεύτερων. Καθώς οι δυνάμεις αποτροπής καθιστούν κενή περιεχομένου την άμυνα σε βάθος, η κούρσα των εξοπλισμών, η οποία αφορά τη διεξαγωγή επιθετικών πολέμων για την αύξηση της εθνικής ασφάλειας, τείνει και αυτή να θεωρηθεί περιττή.

Ο Waltz υπερασπίζεται με θέρμη το δικαίωμα των κρατών να αποκτήσουν πυρηνικά, αναφέροντας ότι οι ισχυρές πυρηνικές δυνάμεις κέρδισαν σημαντικά οφέλη από την πυρηνικοποίησή τους και δεν επιθυμούν να μειωθεί η σχετική τους ισχύ με την εξάπλωση των πυρηνικών σε άλλες χώρες. Απορρίπτοντας τα επιχειρήματα των αντιτιθέμενων σε αυτήν την εξέλιξη τονίζει ότι «όπως πάντα στη διεθνή πολιτική, οι μεγαλύτεροι κίνδυνοι προέρχονται από τις ισχυρότερες δυνάμεις ενώ οι μικρότεροι από τις πιο αδύναμες» και προσθέτει, παραφράζοντας τον Θουκυδίδη, πως «τα κράτη κάνουν ό,τι αυτά μπορούν και υποφέρουν αυτά που πρέπει. Τα πυρηνικά όπλα δεν αυξάνουν όσα τα κράτη μπορούν να κάνουν επιθετικά. Αυτά που όντως αυξάνονται είναι όσα ίσως θα υποφέρουν εάν οι πράξεις τους προκαλέσουν αντίποινα από άλλους»⁵⁴.

Η ιστορική εμπειρία μοιάζει να επιβεβαιώνει σε πολλά σημεία της την νεορεαλιστική σκέψη. Η ειρήνη που ακολούθησε την είσοδο των πυρηνικών όπλων στη διεθνή σκηνή δεν έχει διαταραχθεί ως σήμερα ενώ η πλειοψηφία των περιφερειακών πολέμων που έχουν ξεσπάσει τα τελευταία 60 χρόνια αφορά κράτη που δεν διαθέτουν πυρηνική ισχύ αποτροπής. Ασφαλώς η διεθνής πραγματικότητα δεν αφήνει περιθώρια για ουτοπικά σενάρια και ευχολόγια δίχως αντίκρισμα. Τα πυρηνικά υπάρχουν και είναι εξαιρετικά δύσκολο να αποτραπεί η διάδοσή τους. Ο Waltz επιχειρεί με μία σειρά ρεαλιστικών επιχειρημάτων να αποδείξει ότι ανάμεσα στις υπάρχουσες επιλογές η βαθμιαία και με αργούς ρυθμούς πυρηνική διασπορά ωφελεί παρά βλάπτει. Η εναλλακτική επιλογή (πολυδάπανοι συμβατικοί εξοπλισμοί) απλά θα οδηγήσει σε σημαντική αύξηση της πιθανότητας συγκρούσεων.

Όπως πολύ χαρακτηριστικά σημειώνει ο Edward Luttwak στο μνημειώδες έργο του *Strategy* αναφερόμενος στην πυρηνική αποτροπή: «για να αμυνθούμε, οφείλουμε να ήμαστε σε θέση να επιτεθούμε οποιαδήποτε στιγμή. Για να εκμεταλλευτούμε το πλεονέκτημά τους, δεν πρέπει ποτέ να χρησιμοποιήσουμε τα πυρηνικά όπλα, τα οποία εξακολουθούμε όμως να συγκεντρώνουμε με εξαιρετική

---

⁵⁴ Waltz Kenneth, (Peace, Stability, and Nuclear Weapons), Robert J. Art and Robert Jervis International Politics, Enduring Concepts and Contemporary Issues, (6th edition, Addison-Wesley, Educational Publishers Inc, New York, 2003), σ. 457-8

επιμέλεια. Το να ήμαστε σε ετοιμότητα να επιτεθούμε είναι στοιχείο ειρηνικής πρόθεσης, αλλά το να λαμβάνουμε αμυντικά μέτρα εκλαμβάνεται ως επιθετικότητα, ή έστω ‘προκλητικότητα’ »⁵⁵. Όμως *si vis pacem, para bellum*. Και τα πυρηνικά όπλα εξηγούν περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη στρατηγική έννοια την αλήθεια του λατινικού ρητού. Είναι αυτή η παραδοξότητα της στρατηγικής της πυρηνικής εποχής η οποία διατρέχει τις αναλύσεις της νεορεαλιστικής σχολής. Η Ιστορία θα δείξει αν τελικά οι νεορεαλιστικές θέσεις υπέρ της πυρηνικής διασποράς θα δικαιωθούν.

---

⁵⁵ Luttwak N. Edward, Strategy: The Logic of War and Peace, (The Belknap Press of Harvard University Press, 1987), σ. 4

ii) Η οργανωτική θεωρία

Δύο είναι τα κυρίαρχα επιχειρήματα στα οποία βασίζεται η οργανωτική θεωρία αντιτασσόμενη έτσι στις αισιόδοξες αναλύσεις της ρεαλιστικής σχολής σχετικά με τις ευνοϊκές επιπτώσεις της πυρηνικής διασποράς σε περιφερειακό επίπεδο. Η οργανωτική κριτική στην ορθολογική θεωρία της αποτροπής – καθώς ως τέτοια την αντιμετωπίζουν οι αναλυτές της οργανωτικής σχολής – στηρίζεται στην άποψη ότι είναι εξαιρετικά πιθανό η αποτροπή να αποτύχει ή να προκληθούν ατυχήματα ή ηθελημένες συγκρούσεις λόγω έλλειψης ευελιξίας και ύπαρξης προκαταλήψεων και τοπικιστικών συμφερόντων, χαρακτηριστικών που ενυπάρχουν στους επαγγελματικούς στρατιωτικούς οργανισμούς.

Για την οργανωτική θεωρία η αποτροπή είναι δυνατό να λειτουργήσει μόνο υπό την προϋπόθεση αυτή να προκύψει μέσα από ένα σύστημα ελέγχων και εξισορροπήσεων μιας ισχυρής μη στρατιωτικής εποπτείας. Επιπροσθέτως στην οργανωτική ανάλυση λαμβάνεται ως δεδομένη η προβληματική απουσία ισχυρής πολιτικής διακυβέρνησης σε πολλά από τα νέα – και ταυτόχρονα αδύναμα – πυρηνικά κράτη. Τα στρατοκρατούμενα κράτη καθώς και όσα διαθέτουν εξαιρετικά αδύναμες κυβερνήσεις υπό κατ' επίφαση πολιτικό έλεγχο εμφανίζουν κατά τον Sagan αρκετές ιδιαιτερότητες που δρουν εναντίον της επιτυχίας της αποτρεπτικής στρατηγικής. Υπό τέτοιες συνθήκες η κρατική συμπεριφορά δεν καθορίζεται με «αντικειμενικά» κριτήρια, λέει ο Sagan⁵⁶, αλλά η προσοχή στρέφεται σε ζητήματα εγχώριας σταθερότητας με τα διάφορα κυβερνητικά στελέχη να διαγκωνίζονται όχι για την εθνική ασφάλεια αλλά για την προστασία του υπάρχοντος καθεστώτος με αποτέλεσμα να πλήττεται καίρια η μαχητικότητα και η αποτρεπτική ισχύς των ενόπλων δυνάμεων.

Οι ορθολογιστές, τα επιχειρήματα των οποίων δεν αποδέχεται εν συνόλω η οργανωτική θεωρία, υποστηρίζουν ότι τρεις προϋποθέσεις απαιτούνται βάση της λογικής συμπεριφοράς των κρατικών οντοτήτων για να λειτουργήσει μια σταθερή πυρηνική αποτροπή. Να μην υπάρξει προληπτικό πλήγμα από μια

πυρηνική χώρα εναντίον κάποιας που βρίσκεται στη φάση ανάπτυξης πυρηνικού προγράμματος, οι δύο αντίπαλες δυνάμεις να διατηρούν τη δυνατότητα «δεύτερου πλήγματος» και τα πυρηνικά οπλοστάσια να μην είναι επιρρεπή σε ατυχήματα ή μη εξουσιοδοτημένη χρήση. Για τους αναλυτές της οργανωτικής θεωρίας η ορθολογική υπόθεση δεν είναι η μοναδική που μπορεί να προβεί σε προβλέψεις αλλά είναι δημοφιλής γιατί μπορεί με απλό τρόπο να συνδέει τα δεδομένα συμφέροντα με την αναμενόμενη συμπεριφορά.⁵⁷ Οι ίδιοι αμφισβητούν την βασική υπόθεση των ορθολογιστών ότι το κράτος συμπεριφέρεται σύμφωνα με τα συμφέροντά του και με ορθολογικό τρόπο. Η οργανωτική θεωρία πρεσβεύει ότι παρά την τάση του ηγέτη να φέρεται ορθολογικά, τα πιστεύω του, οι διαθέσιμες επιλογές και η εφαρμογή των αποφάσεών του επηρεάζονται σε μεγάλο βαθμό από άλλες δυνάμεις κυρίως εντός της χώρας του.

Είναι αδύνατο, λένε οι υποστηρικτές της οργανωτικής σκέψης, να ισχύει η υπόθεση του καθαρού ορθολογισμού στη συμπεριφορά των οργανισμών. Αναγκαστικά οι τελευταίοι περιορίζουν την ορθολογική λογική, αναπτύσσοντας ρουτίνες με σκοπό το συντονισμό των διαφόρων μερών τους. Υπάρχουν σταθερές λειτουργικές διαδικασίες και όχι ξεχωριστά δικαιολογημένες αποφάσεις που διαμορφώνουν τη συμπεριφορά τους. Οι οργανισμοί αποδέχονται τη μίνιμουμ ικανοποιητική επιλογή, δρουν «μυωπικά», περιοριζόμενοι στη μικρότερη δυνατή έρευνα και βασιζόμενοι μόνο «στην παλαιότερη εμπειρία, στην πρόσφατη εκπαίδευση και στην τρέχουσα υπευθυνότητα».⁵⁸ Άλλωστε οι οργανισμοί έχουν πολλαπλούς και αλληλοσυγκρουόμενους στόχους καθώς αποτελούνται από ομάδες ιδιοτελών και ανταγωνιστικών μεταξύ τους δρώντων. Έτσι, ακόμη και αν μια επαγγελματική στρατιωτική διοίκηση ενεργεί με ορθολογικό τρόπο, εξηγεί ο Sagan, αυτό δεν σημαίνει απαραίτητα ότι εξυπηρετούνται τα συμφέροντα του στρατιωτικού οργανισμού ως συνόλου ή ακόμη περισσότερο του εθνικού συμφέροντος. Στο βαθμό που τέτοια στενά συμφέροντα καθορίζουν την κρατική

---

⁵⁶ Sagan D. Scott and Waltz N. Kenneth, op.cit., σ. 48

⁵⁷ Ibid, σ. 50

⁵⁸ Ibid, σ. 51

συμπεριφορά, μια θεωρία «ορθολογικής» κρατικής δράσης χάνει σημαντική από την αξιοπιστία της.

Όπως εξηγεί ο Allison, περιγράφοντας ένα μοντέλο κυβερνητικής πολιτικής, για να αναλύσει κανείς την κυβερνητική δράση πάνω σε ένα συγκεκριμένο θέμα πρέπει να εξετάσει το σύνολο των επίσημων ενεργειών της κυβέρνησης, οι οποίες επηρεάζουν – άλλες σε μικρό και άλλες σε μεγαλύτερο βαθμό – το τελικό αποτέλεσμα. Στην περίπτωση των προσπαθειών της αμερικανικής κυβέρνησης να περιορίσει την εξάπλωση των πυρηνικών όπλων, μπορεί κανείς να αντιληφθεί πόσο σύνθετη είναι η διαδικασία λήψης αποφάσεων και κατάληξης σε συγκεκριμένα αποτελέσματα, όταν σε αυτήν λαμβάνει μέρος ένας σημαντικός αριθμός υπηρεσιών, υπαλλήλων και ανώτερων αξιωματούχων της κυβέρνησης. Στις υπηρεσίες που επιδρούν πάνω στο αποτέλεσμα της αμερικανικής πολιτικής για την πυρηνική διασπορά περιλαμβάνονται το Υπουργείο Εξωτερικών, το οποίο απασχολεί ο σεβασμός στη Συνθήκη Μη – Διασποράς του '68, το Υπουργείο Αμύνης, που προωθεί μέσω της συνεργασίας του με διάφορα κράτη την αποπυρηνικοποίηση σε χώρες της πρώην ΕΣΣΔ, καθώς και το Υπουργείο Ενέργειας σε συνδιασμό με την Διεθνή Επιτροπή Ατομικής Ενέργειας, που προωθούν τα προγράμματα για την ειρηνική χρήση της πυρηνικής ισχύος και στηρίζουν την εφαρμογή των προγραμμάτων επίβλεψης των κανονισμών ασφαλείας των πυρηνικών οπλοστασίων. Για το ίδιο θέμα, της πυρηνικής διασποράς, συμμετοχή έχουν το Κέντρο Μη Διασποράς της CIA, η αποστολή των ΗΠΑ στον ΟΗΕ, το Υπουργείο Εμπορίου, η Τελωνειακή Υπηρεσία (σχετικά με τις εξαγωγές «ευαίσθητων» τεχνολογικών υλικών), καθώς και η αμερικανική Γερουσία και οι νομοθέτες (σχετικά με τις εμπορικές κυρώσεις εναντίον χωρών υπό πυρηνικοποίηση). Από τα παραπάνω γίνεται φανερό ότι οι κυβερνητικές αποφάσεις σχετικά με ένα σύνθετο θέμα, όπως αυτό της πυρηνικοποίησης και της διασποράς αποτελούν ουσιαστικά τη συσσώρευση όλων των σχετικά ανεξάρτητων αποφάσεων και ενεργειών μεμονωμένων ατόμων και ομάδων σε διάφορα επίπεδα, καθώς και των επίσημων κυβερνητικών αποφάσεων,

οι οποίες διαμορφώνονται από τον συνδιασμό των προτιμήσεων και των σχετικών επιρροών των κεντρικών ή περιφερειακών μονάδων του «παιχνιδιού»⁵⁹.

Σημειώνεται ότι ενώ η οργανωτική θεωρία υπήρξε εξαιρετικά σημαντική για ένα ευρύ τμήμα των διεθνών σχέσεων, ωστόσο «αγνοήθηκε» στο ζήτημα της διασποράς των πυρηνικών. Όμως η οργανωτική οπτική σε ό,τι αφορά τα τρία προαπαιτούμενα, τα οποία αναφέρθηκαν παραπάνω, δεν είναι τόσο αισιόδοξη όσο η νεορεαλιστική που προηγήθηκε. Το αντίθετο συμβαίνει. Οι αναλυτές της οργανωτικής σχολής αποδεικνύουν ότι αυτές οι απαραίτητες για τη σταθερότητα της πυρηνικής αποτροπής προϋποθέσεις με δυσκολία εξασφαλίζονται ακόμη και από τις ΗΠΑ, κράτος – μοντέλο σε ό,τι αφορά το υψηλό επίπεδο επαγγελματισμού στο στρατό, ο οποίος βρίσκεται κάτω από εξαιρετικά ισχυρό και θεσμοθετημένο πολιτικό έλεγχο. Οι αισιόδοξοι της οργανωτικής σχολής επισημαίνουν ότι εφόσον οι ΗΠΑ αντιμετώπιζαν σημαντικά προβλήματα για να εξασφαλίσουν την απαραίτητη σταθερότητα στην πυρηνική τους αποτρεπτική ισχύ, είναι σίγουρο ότι αντίστοιχα και πολύ πιθανό περισσότερα προβλήματα να συναντούν τα νεότερα και λιγότερο εξελιγμένα μέλη της «πυρηνικής λέσχης».

Σε μία βαρυσήμαντη ομιλία του σε Σύνοδο του NATO το 1962 στην Αθήνα ο τότε υπουργός άμυνας των ΗΠΑ δημοσιοποίησε με τον πλέον εμφαντικό τρόπο τις ανησυχίες του για τα σχετικά μικρά πυρηνικά οπλοστασία. Η επιχειρηματολογία του αποτέλεσε, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Lawrence Freedman, «έναν θρίαμβο της λογικής επί της διακριτικότητας».⁶⁰ Ο McNamara διαφώνησε με την ανάπτυξη ξεχωριστών πυρηνικών δυνάμεων για την αντιμετώπιση της σοβιετικής απειλής από τη Γαλλία και την Βρετανία. Τα επιχειρήματα για αυτήν του τη στάση συμπίπτουν με την μετέπειτα θεώρηση των αναλυτών της οργανωτικής σχολής και γενικά των αντιτιθέμενων στην υιοθέτηση της πυρηνικής επιλογής από νέες χώρες. «Οι σχετικά αδύναμες εθνικές πυρηνικές δυνάμεις...δεν είναι πιθανό να είναι επαρκείς για να εφαρμόσουν ούτε καν την

---

⁵⁹ Allison Graham and Zelikow Philip, *Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*, (2nd edition, Addison-Wesley, Educational Publishers INC, 1999), σ. 295-6

⁶⁰ Freedman Lawrence, *The Evolution of Nuclear Strategy*, (2nd edition, IISS, Macmillan Press Ltd, London, 1981), σ. 306

λειτουργία της αποτροπής», αναφέρει ο McNamara, προσθέτωντας ότι εάν είναι μικρές, εκτεθειμένες ή μη ακριβείς και λειτουργούν ανεξάρτητα, ίσως να προκαλέσουν τον αντίπαλο να προχωρήσει σε προληπτικό πλήγμα εναντίον τους. Επιπλέον η δημιουργία ξεχωριστών εθνικών πυρηνικών δυνάμεων ενθαρρύνει την περαιτέρω πυρηνική διασπορά. Και καταλήγει ο τότε αμερικανός υπουργός άμυνας: «Οι περιορισμένες πυρηνικές δυνατότητες, αν λειτουργούν ανεξάρτητα, είναι επικίνδυνες, με υψηλό κόστος, εκτεθειμένες στην καταστροφή και δεν διαθέτουν αξιοπιστία ως μέσο αποτροπής.»⁶¹

Σύμφωνα με την οργανωτική θεωρία στην πρώτη φάση της πυρηνικοποίησης ενός κράτους οι στρατιωτικές προκαταλήψεις θα ωθήσουν σημαντικά την ιδέα προληπτικού χτυπήματος αντίθετα με την αισιόδοξη οπτική των νεορεαλιστών σύμφωνα με την οποία οι στρατιωτικοί είναι εκείνοι που θα αντιταχθούν σε μια ενδεχόμενη τάση των πολιτικών για προληπτικό πλήγμα πριν η αντίπαλη χώρα αποκτήσει την ικανότητα να πλήξει με πυρηνικά την χώρα τους. Για τους αναλυτές της οργανωτικής σχολής οι στρατιωτικοί ως πιο ενδεδειγμένοι στα ζητήματα πολέμου και ασχολούμενοι επαγγελματικά με αυτόν είναι περισσότερο σκεπτικοί για επιλογές μη – στρατιωτικές, δηλαδή για διπλωματικές και οικονομικές μεθόδους που προωθούνται από τους πολιτικούς. Η καθαρά στρατιωτική λογική εμποδίζει τα μέλη του στρατιωτικού οργανισμού να καταπιαστούν με το γενικότερο καλό, περιορίζοντάς τους στην πραγματοποίηση του στόχου που τους ανατέθηκε και μόνο. Άλλωστε δεν είναι απίθανο κατά τη διάρκεια μιας κρίσης με κεντρικό ζήτημα ένα προληπτικό πλήγμα να επικρατήσει η λογική «καλύτερα τώρα παρά αργότερα», τη στιγμή που είναι γνωστή η προκατάληψη των στρατιωτικών υπέρ των επιθετικών δογμάτων, τα οποία τους δίνουν την πρωτοβουλία και μέσω αποφασιστικών κινήσεων αποτρέπουν ένα πιθανό πολιτικό αδιέξοδο. Εξάλλου τους στρατιωτικούς δεν τους απασχολεί η μεταπολεμική κατάσταση, καθώς περιορίζονται μόνο σε ό,τι αφορά το πεδίο εργασίας τους και όχι στις μακροπρόθεσμες πολιτικοδιπλωματικές συνέπειες ενός προληπτικού πλήγματος.

---

⁶¹ ibid, σ. 307

Από την εξέταση της ιστορίας των αμερικανο-σοβιετικών σχέσεων κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου διαπιστώνεται αρκετά συχνά η έκδηλη τάση αρκετών υψηλόβαθμων και χαμηλόβαθμων στρατιωτικών των ΗΠΑ υπέρ των προληπτικών επιθέσεων εναντίον της ΕΣΣΔ. Σύμφωνα με τον Sagan, προληπτικές πυρηνικές επιθέσεις δεν ήταν απλά υπό σκέψη, αλλά είχαν σαφώς σχεδιαστεί με λεπτομέρειες και είχαν θερμά υποστηριχθεί από αμερικανούς στρατιωτικούς πολύ πριν οι Σοβιετικοί προχωρήσουν στην ανάπτυξη πυρηνικού προγράμματος. Ήταν οι Truman και Eisenhower που προέβαλαν ισχυρές ηθικές και πολιτικές αντιρρήσεις, αποτρέποντας την επικράτηση της ψυχρής στρατιωτικής λογικής που ευνοούσε τα προληπτικά χτυπήματα. Ανάλογες εκτιμήσεις προβλήθηκαν και κατά τη διάρκεια των κυβερνήσεων Kennedy και Johnson, όταν όχι λίγοι αξιωματούχοι τόσο από τις ΗΠΑ όσο και από την ΕΣΣΔ υποστήριζαν με θέρμη την αναγκαιότητα προληπτικού πλήγματος εναντίον των κινεζικών πυρηνικών εγκαταστάσεων που άρχιζαν να αναπτύσσονται εκείνη τη περίοδο.

Η οργανωτική θεωρία αλλά και οι ιστορικές ενδείξεις της ψυχροπολεμικής περιόδου στηρίζουν την υπόθεση ότι είναι εξαιρετικά πιθανό κάποιο προληπτικό πλήγμα εναντίον μιας νέας πυρηνικής δύναμης, η οποία μόλις αρχίζει να αναπτύσσει το αντίστοιχο πρόγραμμα και αδυνατεί στην συγκεκριμένη φάση να χρησιμοποιήσει πυρηνικά όπλα. Οι πιθανότητες μιας τέτοιας ενέργειας αυξάνονται σημαντικά σύμφωνα πάντα με την ανάλυση της οργανωτικής θεωρίας όταν οι στρατιωτικοί, οι οποίοι επιθυμούν την ελαχιστοποίηση της διπλωματικής εμπλοκής, πιστεύοντας ταυτόχρονα ότι ο πόλεμος μακροπρόθεσμα είναι αναπόφευκτος, ασκούν σημαντική επιρροή πάνω στις αποφάσεις που καθορίζουν την στρατηγική και τις κινήσεις ενός κράτους στη διεθνή πολιτική σκηνή. Ο Sagan πιθανολογεί ότι τέτοιες επιθέσεις δύσκολα θα αποφευχθούν στο μέλλον δεδομένης της απουσίας ισχυρού κεντρικού πολιτικού ελέγχου επί των στρατιωτικών οργανισμών σε ορισμένες νέες πυρηνικές χώρες και κάποιες άλλες που βρίσκονται υπό πυρηνικοποίηση.⁶²

---

⁶² Sagan D. Scott and Waltz N. Kenneth, *op.cit.*, σ. 61

Κανείς δεν μπορεί να αποκλείσει επανάληψη των γεγονότων του '65, όταν το Πακιστάν εξαπέλυσε προληπτική επίθεση εναντίον της Ινδίας, διεκδικώντας το Kashmir και επιθυμώντας να προλάβει την στρατιωτική ενδυνάμωση των Ινδών. Αντίστοιχα γεγονότα είναι πιθανό να λάβουν χώρα και στο Ιράν, εφόσον έχει αποδειχθεί η αδυναμία της κυβέρνησης να ελέγξει την στρατιωτική ηγεσία, όταν, ενώ η πρώτη κάνει λόγο για αμυντική και αποτρεπτική στρατηγική, η δεύτερη αναπτύσσει επιθετικά δόγματα που μάλιστα προβλέπουν χρήση χημικών όπλων. Η απόκτηση πυρηνικών όπλων ενδεχομένως χειροτερέψει την ήδη ασταθή κατάσταση, αφού θα οδηγήσει σε αντίστοιχες ενέργειες γειτονικά απειλούμενα κράτη με αποτέλεσμα ένα προληπτικό πλήγμα να είναι κάτι περισσότερο από πιθανό.

Στα συμπεράματα του έργου του *The Evolution of Nuclear Strategy*, ο Lawrence Freedman, μία από τις πλέον εξέχουσες μορφές της στρατηγικής ανάλυσης στη Δύση, δεν είναι αισιόδοξος στην προοπτική περαιτέρω διασποράς των πυρηνικών όπλων σε περιοχές όπου επικρατούν ή ενδέχεται να παρουσιαστούν συνθήκες αλλαγής του status quo. Αν και σημειώνει ότι «ο φόβος ενός πυρηνικού πολέμου προσθέτει σταθερότητα σε ένα πολιτικό σύστημα που για άλλους λόγους είναι ήδη αρκετά σταθερό»⁶³, θεωρεί ότι η αναπόφευκτη διαδικασία της πολιτικής αλλαγής μπορεί να ανατρέψει τη σταθερότητα του στρατηγικού περιβάλλοντος και να αποδυναμώσει την πυρηνική αυτοσυγκράτηση που επικρατεί σήμερα. Αμφισβητώντας όλο το οικοδόμημα της πυρηνικής στρατηγικής ο Freedman λέει χαρακτηριστικά πως «ο “Αυτοκράτορας της Αποτροπής” στην πυρηνική εποχή είναι γυμνός, έστω και αν ακόμη είναι Αυτοκράτορας», θεωρώντας ότι η επιτυχία της πυρηνικής αποτροπής, η διατήρηση του status quo, δηλαδή της σταθερότητας στο διεθνές σύστημα, βασίζεται σε κάτι που δεν έχει σχέση με την στρατηγική: Στον φόβο και «στην απειλή ότι τα πράγματα θα ξεφύγουν από τον έλεγχο...με κατάληξη ασύλληπτη για τον ανθρώπινο νου.»⁶⁴

---

⁶⁴ Freedman Lawrence, op.cit., σ. 430-433

Ένα στοιχείο της αποτροπής που αμφισβητείται κατά πόσο είναι εύκολο να εξασφαλιστεί είναι η δυνατότητα των πυρηνικών κρατών να διαθέτουν δυνάμεις δεύτερου πλήγματος. Ο Waltz σημειώνει μεταξύ άλλων ότι κανένα ορθολογικό πυρηνικό κράτος δεν θα επέτρεπε να είναι όλες οι δυνάμεις του εκτεθειμένες σε ένα πρώτο πλήγμα. Ο Sagan ωστόσο επικρίνει τους νεορεαλιστές γιατί κατά τη γνώμη του αδυνατούν να εξηγήσουν πώς οι δύο υπερδυνάμεις του Ψυχρού Πολέμου δρούσαν ορθολογικά, όταν την ίδια στιγμή αύξαναν τα πυρηνικά τους οπλοστάσια πολύ περισσότερο από το ελάχιστο όριο εξασφάλισης της αποτροπής. Η εξήγηση του Waltz που μιλά για «συγκεχυμένη σκέψη» των ιθυνόντων των ΗΠΑ και ΕΣΣΔ δεν αποκλείει ανάλογες «συγκεχυμένες ιδέες» να έχουν ως αποτέλεσμα την ανεπάρκεια στρατιωτικών δυνάμεων ενός κράτους. Σύμφωνα με όσα περιγράφει η οργανωτική θεωρία, όπως σε όλους τους οργανισμούς, έτσι και στην γραφειοκρατία του στρατού υπάρχει η επιθυμία για συνεχή αύξηση των πηγών της, των κονδυλίων, του προσωπικού και των οπλικών συστημάτων. Όμως η πολιτική μείωσης της τρωτότητας των πυρηνικών κοστίζουν πολύ για αυτό και δεν είναι δημοφιλείς. Το στρατιωτικό κατεστημένο πιέζει για αύξηση της ισχύος, η οποία όμως δεν μεταφράζεται απαραίτητα σε συστήματα που μειώνουν την τρωτότητα των πυρηνικών όπλων. Άλλωστε όπως καθετί καινούριο, τα εν λόγω συστήματα δύσκολα θα γίνουν δεκτά από τον στρατιωτικό οργανισμό, ο οποίος τείνει να ευνοεί σε κάθε περίπτωση τις ήδη υπάρχουσες παραδοσιακές μεθόδους ενίσχυσής του. Επιπροσθέτως αν τα πολεμικά ή τα αποτρεπτικά σχέδια δεν κάνουν σαφή αναφορά σε μέτρα κατά της τρωτότητας, τότε αυτά θα θεωρηθούν μη απαραίτητα και δεν θα υπάρχει κίνητρο για να εφαρμοστούν. Οι πρακτικές ενός οργανισμού είναι κατά βάση ανελαστικές, αποτρέποντας αλλαγές, όταν μάλιστα οι τελευταίες πρέπει να λάβουν χώρα πριν αποτύχει το υπάρχον σύστημα. Θεωρείται εξαιρετικά δύσκολο για έναν οργανισμό να αναθεωρήσει πολιτικές και συστήματα αν αυτά δεν έχουν παρουσιάσει προβλήματα πρώτα.⁶⁵

---

⁶⁵ Sagan D. Scott and Waltz N. Kenneth, op.cit., σ. 65

Τρεις χαρακτηριστικές περιπτώσεις από την πρόσφατη αμερικανική στρατιωτική ιστορία επιβεβαιώνουν την επιχειρηματολογία της οργανωτικής σχολής. Η ανάπτυξη βιώσιμου συστήματος βάσεων για την Στρατηγική Αεροπορική Διοίκηση (SAC) τη δεκαετία του '50 συνάντησε σημαντικές αντιρρήσεις από τους αξιωματούχους της αμερικανικής πολεμικής αεροπορίας και χρειάστηκε η πίεση της πολιτικής διοίκησης αλλά και η έντονη δραστηριότητα των ερευνητών του RAND για να δρομολογηθούν οι καινοτομίες της εποχής για την προστασία των βομβαρδιστικών. Ανάλογες δυσκολίες συνάντησε το πρόγραμμα Polaris για τους προερχόμενους από υποβρύχια βαλλιστικούς πυραύλους (SLBM). Χρειάστηκε και πάλι έντονη πολιτική παρέμβαση μέσω κυρίως της Επιτροπής Killian για να καμφθούν οι αντιδράσεις του Ναυτικού, οι οποίες περιστρέφονταν κυρίως στο ζήτημα των περικοπών, αλλά ακόμη και των υψηλόβαθμων πληρωμάτων των υποβρυχίων για να ολοκληρωθεί τελικά το πρόγραμμα. Μεγάλη καθυστέρηση που οφείλεται στους ίδιους λόγους, οι οποίοι περιγράφονται στην προβληματική της οργανωτικής θεωρίας σχετικά με τα χαρακτηριστικά των οργανισμών, παρουσίασε και η ανάπτυξη του αμερικανικού συστήματος διηπειρωτικών βαλλιστικών πυραύλων. Η οργανωτική δομή και η ισχυρή πεποίθηση για την αξία των επανδρωμένων αεροσκαφών οδήγησε τελικά στην κρίση του πυραυλικού χάσματος, ενώ χρειάστηκε και πάλι η παρέμβαση των μη στρατιωτικών ιθυνόντων για να ξεπεραστούν τα εμπόδια στην υιοθέτηση και χρηματοδότηση των ICBMs. Αντίστοιχα προβλήματα αντιμετώπισαν και οι Σοβιετικοί με τις αδυναμίες της στρατιωτικής οργανωτικής δομής τους, που «πρόδιδαν» τις τοποθεσίες σοβιετικών σιλό, να ευθύνονται για πλήθος αποτυχημένων μυστικών αποστολών, (χαρακτηριστικότερη όλων η επιχείρηση μυστικής τοποθέτησης πυραύλων στην Κούβα) καθώς και για την αδυναμία να διατηρηθεί μυστική από την αμερικανική κατασκοπία η σοβιετική υποβρύχια επικοινωνία.⁶⁶

Αντίστοιχα επιχειρήματα δικαιολογούν τις δυσκολίες της Κίνας να αναπτύξει σοβαρές δυνάμεις ανταπόδοσης παρά το ότι διαθέτει πυρηνικά όπλα

---

⁶⁶ Ibid, σ. 68

από το 1964. Η Πολιτιστική Επανάσταση και η τεχνολογική ανεπάρκεια της Κίνας ασφαλώς καθυστέρησαν την ανάπτυξη των κινεζικών ICBMs και SLBMs. Όμως ήταν πολλοί οι υψηλόβαθμοι αξιωματούχοι του κινεζικού στρατεύματος, κυρίως της Δεύτερης Μηχανοκίνητης Μεραρχίας που αντιδρούσαν στην παραπάνω εξέλιξη. Επιπροσθέτως το γενικότερο κλίμα στις τάξεις του παραδοσιακού Λαϊκού Απελευθερωτικού Στρατού ήταν εναντίον της εγκατάστασης του πυραυλικού προγράμματος εκτόξευσης από υποβρύχια (SLBMs). Τα παραπάνω διαψεύδουν τα περί ορθολογικών κινήσεων των πυρηνικών κρατών, καθώς είναι αδύνατο να εξηγηθεί με βάση τη νεορεαλιστική σχολή η μεγάλη καθυστέρηση της Κίνας στην ανάπτυξη δυνάμεων για δεύτερο πλήγμα.⁶⁷

Ακόμη και αν επιτευχθεί μια στοιχειώδης προστασία των πυρηνικών και εξασφαλισθεί η ελάχιστη απαιτούμενη ισχύς για ένα δεύτερο χτύπημα, σύμφωνα με την οργανωτική ανάλυση δεν είναι εκατό τοις εκατό σίγουρη η επικράτηση μετά το πρώτο πλήγμα. Το αντίθετο έχει συμβεί. Ο Sagan αναφέρεται στην ήττα της Αιγύπτου κατά τις ισραηλινές αεροπορικές επιδρομές του Ιουνίου του '76, όταν οι Αιγύπτιοι, ενώ διατηρούσαν την αεροπορική υπεροχή και θεωρούσαν ότι είχαν εξασφαλισμένη ισχύ για ανταποδοτικό πλήγμα, υπέστησαν εξαιτίας μιας σειράς οργανωτικών πρακτικών που τους «πρόδωσαν» οδυνηρή ήττα, χάνοντας το μεγαλύτερο μέρος των αεροπορικών τους δυνάμεων.⁶⁸ Άλλωστε τα πολλά προβλήματα που παρουσιάζει η δομή των στρατιωτικών οργανισμών, ιδίως σε μικρά κράτη, εξηγούν εν μέρει το πως οι ΗΠΑ ανακάλυψαν τις προσπάθειες της Βόρειας Κορέας να αποκτήσει πυρηνικά όπλα, παραβιάζοντας την Συμφωνία Μη – Διασποράς. Οι ακολουθούμενες από τους βορειοκορεάτες οργανωτικές πρακτικές για την κάλυψη των πυρηνικών τοποθεσιών αποτελούσαν αντιγραφή παρόμοιων σοβιετικών πρακτικών, καθώς η ΕΣΣΔ παρείχε σε αυτούς την απαραίτητη τεχνογνωσία. Αυτό το γεγονός οδήγησε τους αμερικανούς στην ανακάλυψη των μυστικών βορειοκορεατικών ενεργειών. Αντίστοιχα λάθη, που

---

⁶⁷ Ibid, σ. 70

⁶⁸ Ibid, σ. 71

επικαλείται η οργανωτική ανάλυση, «πρόδωσαν» τους σοβιετικούς και κατά την διάρκεια της πυραυλικής κρίση στην Κούβα, όπως προαναφέρθηκε. Η αναγνώριση αυτών των οργανωτικών προβλημάτων μας οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ακόμη και αν έχει καλυφθεί η προϋπόθεση της οικονομικής ευρωστίας αλλά και των γεωγραφικών συνθηκών, η επικράτηση οργανωτικών προκαταλήψεων και ανελαστικών πρακτικών πολύ πιθανό να αποτρέψει τελικά την ανάπτυξη εξασφαλισμένης δυνατότητας ανταποδοτικού ή δεύτερου πλήγματος.

Σε ό,τι αφορά την άποψη των νεορεαλιστών ότι οι κίνδυνοι ατυχήματος ή μη – εξουσιοδοτημένης χρήσης που αντιμετωπίζουν οι πυρηνικές εγκαταστάσεις είναι μονάχα προσωρινοί και εύκολα αντιμετωπίσιμοι, η οργανωτική σχολή εκφράζει σοβαρότατες αμφιβολίες σύμφωνα και με την έως το σημείο αυτό αναφερθείσα επιχειρηματολογία. Για τους αναλυτές της οργανωτικής θεωρίας υπάρχουν έμφυτα όρια στο βαθμό που ένας μεγάλος οργανισμός μπορεί να αντιληφθεί τα τεχνικά συστήματα που ο ίδιος δημιουργεί για να αποτρέψει τυχόν ατυχήματα η μη εξουσιοδοτημένη χρήση επικίνδυνων τεχνολογιών. Αναπόφευκτα στον πραγματικό κόσμο οι οργανισμοί θα υποστούν ατυχήματα, καθώς λειτουργούν βάσει δύο δομικών χαρακτηριστικών, τη «συμμετοχική πολυπλοκότητα» και τη «στενή σύζευξη». Η πρώτη αφορά συστήματα με αναρίθμητες αλληλοσχετιζόμενες και απρογραμμάτιστες διαδράσεις που όμως δεν γίνονται πλήρως αντιληπτές, ενώ η δεύτερη συστήματα με χρονο-εξαρτώμενες και αμετάβλητες παραγωγικές αλληλουχίες.⁶⁹ Ο Sagan προσθέτει στις παραπάνω δυσκολίες για την αποτροπή ατυχημάτων την παρουσία συγκρουόμενων στόχων εντός των μεγάλων οργανισμών. Οι υψηλόβαθμες αρχές των οργανισμών σπανιότατα συμφωνούν για την προτεραιότητα που δίδεται σε κάθε ζήτημα με αποτέλεσμα πολλές φορές να υποβαθμίζεται το θέμα της ασφάλειας υπέρ άλλων πιο «άμεσων» συμφερόντων, όπως αύξηση της παραγωγικότητας ή ικανοποίηση προσωπικών φιλοδοξιών.⁷⁰

---

⁶⁹ Ibid, σ. 74

⁷⁰ Ibid, σ. 74

Η πτυχή αυτή σχετικά με την ασφάλεια των πυρηνικών εγκαταστάσεων αποκαλύπτει σημαντικά προβλήματα ακόμη και στην περίπτωση των πυρηνικών δυνάμεων των ΗΠΑ. Πρόσφατα ήρθαν στο φως λεπτομέρειες από τρία περιστατικά κατά τη διάρκεια της πυραυλικής κρίσης στην Κούβα το '62 που δείχνουν πόσο κοντά σε ατύχημα μπορούν να βρεθούν για οργανωτικούς λόγους στρατιωτικοί οργανισμοί ιδιαίτερα ανεπτυγμένοι, όπως ο αμερικανικός στρατός. Το πρώτο αφορά το ξεκίνημα της κρίσης, όταν εκτοξεύθηκε στα πλαίσια δοκιμών διηπειρωτικός πύραυλος σε χρονική στιγμή πολύ άσχημη πάνω από τον Ειρηνικό, κάτι που πολύ εύκολα θα μπορούσε να παρερμηνευθεί από την ΕΣΣΔ, αν γινόταν αντιληπτός. Το δεύτερο αφορά παραβίαση των κανόνων ασφαλείας που θα επέσειε σοβαρές ποινές, αν δεν είχε συγκαλυφθεί, και έλαβε χώρα στη Μοντάνα, όταν απασφαλίστηκαν πύραυλοι Minuteman από απλούς υπαλλήλους, οι οποίοι έτσι μπορούσαν να τους εκτοξεύσουν άμεσα δίχως εξουσιοδότηση. Ένα τρίτο περιστατικό συνέβη στη Φλόριντα με έναν χειριστή ραντάρ να εισάγει μια κασέτα προσομοίωσης με επίθεση πυρηνικού πυραύλου από την Κούβα στην Φλόριντα, μπερδεύοντας το προσωπικό της αίθουσας ελέγχου που νόμιζε ότι όντως η περιοχή της Tamra δεχόταν επίθεση. Αλλά προς χάριν της συγκάλυψης κανείς δε διδάχθηκε από τα εν λόγω λάθη, τα οποία και επαναλήφθηκαν κατά τη διάρκεια του αραβο-ισραηλινού πολέμου του '73, όταν οι ΗΠΑ βρέθηκαν σε πυρηνικό συναγερμό.⁷¹

Η οργανωτική ανάλυση επικεντρώνει σε μεγάλο βαθμό στις διαδικασίες που υιοθετεί η κάθε πλευρά έτσι ώστε να θέσει σε κατάσταση συναγερμού τις στρατηγικές της δυνάμεις και κυρίως τα πυρηνικά της όπλα. Κατά τον Allison εάν αυτές οι τυπικές ενέργειες χαρακτηρίζονται από χαλαρότητα, τότε αυξάνεται σημαντικά η πιθανότητα να συμβεί ατύχημα. Εάν οι διαδικασίες που απαιτούνται είναι τόσο λίγο ρυθμισμένες που λαμβάνουν χώρα ίσως για πρώτη φορά, τότε το ρίσκο που λαμβάνεται είναι ιδιαίτερα υψηλό και η πιθανότητα αποκλιμάκωσης απομακρύνεται σημαντικά⁷².

---

⁷¹ Ibid, σ. 76

⁷² Allison Graham and Zelikow Philip, op.cit., σ. 182

Σύμφωνα με την οργανωτική θεωρία υπάρχουν ακόμη περισσότερες πιθανότητες πρόκλησης ατυχήματος με πυρηνικά στις χώρες που πρόσφατα τα απέκτησαν. Για όλα τα νέα πυρηνικά κράτη υπάρχει μία πρόιμη περίοδος κατά την οποία τα οπλοστάσιά τους δεν έχουν υποστεί κάποια επεξεργασία και έτσι είναι εκτεθειμένα σε μεγαλύτερους κινδύνους. Από αυτό το στάδιο πέρασαν φυσικά και οι παλαιότερες πυρηνικές χώρες αλλά στις νεότερες και λιγότερο οικονομικά αναπτυγμένες η φάση αυτή αναμένεται να επεκταθεί σημαντικά με την επεξεργασία των οπλοστασίων τους να παραμένει στο χαμηλότερο επίπεδο εκσυγχρονισμού. Επιπλέον οι αδιαφανείς διαδικασίες που ακολουθούν τα περισσότερα επίδοξα μέλη της πυρηνικής λέσχης διαμορφώνει ένα ακόμη πιο ασταθές περιβάλλον για την ανάπτυξη των πυρηνικών τους προγραμμάτων, καθώς η μυστικότητα, που επιβάλλεται, εμποδίζει την διεξαγωγή δημόσιας συζήτησης για ένα τόσο σημαντικό θέμα, αποτρέποντας παράλληλα την ανάπτυξη των απαιτούμενων προγραμμάτων ασφαλείας καθώς και την απαραίτητη διεξαγωγή ολοκληρωμένων δοκιμών των νέων οπλικών συστημάτων.

Μία άλλη πτυχή που φέρνει σε σαφώς δυσχερέστερη θέση τις νέες πυρηνικές δυνάμεις είναι ο ελάχιστος χρόνος προειδοποίησης για τυχόν επίθεση που θα έχουν από τη στιγμή που οι αντίπαλοι απέχουν ελάχιστα. Είναι χαρακτηριστικό ότι ΗΠΑ και ΕΣΣΔ εξακολουθούσαν να αντιμετωπίζουν το παραπάνω πρόβλημα ακόμη και μετά από πολλά χρόνια ανάπτυξης των πυρηνικών τους εγκαταστάσεων. Αντίθετα, ζεύγη όπως Ιράν – Ιράκ, Ινδία – Πακιστάν ή Βόρειος Κορέα – Νότιος Κορέα θα έχουν ελάχιστα χρονικά περιθώρια να αντιδράσουν σε ενδεχόμενη επίθεση της άλλης πλευράς, διαθέτοντας μάλιστα πυρηνικές εγκαταστάσεις ελάχιστα επεξεργασμένες και δοκιμασμένες, με τις φτωχότερες χώρες να βασίζονται πιθανότατα σε αναξιόπιστα συστήματα προειδοποίησης. Μία άλλη συνήθης πρακτική σε αδύναμα πυρηνικά κράτη με ασταθή διακυβέρνηση είναι η παραχώρηση από τους ηγέτες εξουσιοδοτήσεων επί των πυρηνικών σε κατώτερους αξιωματούχους από τον φόβο μήπως δεχθούν οι ίδιοι επίθεση με στόχο την πτώση του καθεστώτος τους. Ενδεικτική ως προς αυτήν την παράμετρο είναι η παρόμοια τακτική που

ακολούθησε ο Hussein κατά τον Πόλεμο του Κόλπου το '91. Με τον τρόπο αυτό μπορεί να προστατεύεται η ηγεσία, καθώς δεν θα ωφελοούσε χτύπημα εναντίον της αν σκοπός είναι ο αφοπλισμός του εχθρού, αλλά αυξάνεται κατακόρυφα το ρίσκο ενός πολέμου από λάθος.⁷³

Κρίσιμο εξάλλου παράγοντα για την μείωση του ρίσκου ενός ατυχήματος ή μη εξουσιοδοτημένης χρήσης των πυρηνικών αποτελεί η σταθερότητα σε κοινωνικο-πολιτικό επίπεδο. Η κριτική εδώ εναντίον των νεορεαλιστών εστιάζεται στην παραπλανητική άποψη ότι τα πυρηνικά όπλα δεν είναι δυνατό να χρησιμεύουν στους επαναστάτες ή στα παραπαίοντα καθεστώτα για να αντιμετωπίσουν τους εσωτερικούς τους εχθρούς. Δηλαδή η νεορεαλιστική οπτική μιλά για συνειδητή χρήση των εν λόγω όπλων, αποφεύγοντας όμως να αναφερθεί στα πολύ πιθανά σενάρια ατυχημάτων που μπορούν να προκύψουν στα πλαίσια ενός εμφυλίου πολέμου, όπως τυχαία εκπυρσοκρότηση στα πλαίσια ανταλλαγής πυρών σε πυρηνικές εγκαταστάσεις ή σαμποτάζ για οικονομικούς ή άλλους λόγους. Επιπλέον δε μπορεί να αποκλειστεί η πιθανότητα η πολιτική αναταραχή να αναγκάσει τις αρχές σε βεβιασμένες κινήσεις μεταφοράς των πυρηνικών, όπως στην ΕΣΣΔ το 1991, ή βιαστικές ασκήσεις και δοκιμές, ενέργειες που συμβαίνουν πάντα σε βάρος της ασφάλειας, ενός παράγοντα που δεν αποτελεί προτεραιότητα τη δεδομένη χρονική στιγμή που αποφασίζεται κάτι από τα παραπάνω.

Οι συνέπειες μιας τυχαίας εκπυρσοκρότησης, ενός λάθους συναγερμού ή μιας μη εξουσιοδοτημένης χρήσης των πυρηνικών θα είναι ακόμη πιο καταστροφικές, καθώς θα πυροδοτήσουν με τη σειρά τους λανθασμένα αντίποινα από την πλευρά του κράτους, που θα έχει δεχθεί επίθεση. Για αυτό η οργανωτική θεωρία επιμένει τόσο στις αυξημένες πιθανότητες να συμβεί κάποιο από τα παραπάνω και υποστηρίζει ότι είναι λάθος να διαβούν το πυρηνικό κατώφλι χώρες που δε μπορούν κατά την οργανωτική ανάλυση να αποτρέψουν τέτοιο ενδεχόμενο.

Οι περισσότεροι θεωρητικοί της οργανωτικής σχολής καταλήγουν στο ότι η πιθανότητα πυρηνικού πλήγματος εξαρτάται σε μεγαλύτερο βαθμό από έναν

---

⁷³ Sagan D. Scott and Waltz N. Kenneth, *op.cit.*, σ. 80

αριθμό οργανωτικών γεγονότων παρά από την ανωτερότητα ή την κατωτερότητα που χαρακτηρίζει την πυρηνική ισχύ της μίας ή της άλλης πλευράς. Ο Allison, για παράδειγμα, επικρίνει την επικρατούσα επιμονή των αναλυτών της αποτροπής, ακαδημαϊκών και στρατιωτικών, οι οποίοι συζητούν «εντός ενός πλαισίου στο οποίο η προσοχή είναι στραμμένη στην εξασφάλιση σταθερότητας και ισορροπίας, δίχως την πλήρη ενσωμάτωση των νέων σκέψεων (ενν. περί αποτροπής)».⁷⁴

Η κριτική κατά των νεορεαλιστών έγκειται στο ότι απομακρύνονται ακόμη και από την παραδοσιακή ρεαλιστική σκέψη, περιγράφοντας την συμπεριφορά των κρατών ως ορθολογική και κυρίως όπως πρέπει να είναι και όχι όπως αναμένεται ή όπως πραγματικά είναι. Η προσέγγιση του Sagan παραμένει πιστή στην άποψη που λέει πως η θεωρία δεν απαιτεί τον ορθολογισμό αλλά πρέπει να αφήνει περιθώρια σε μερικές κρατικές μονάδες να ξεφύγουν από τα πλαίσια που εκείνη περιγράφει. Ο ίδιος ο Waltz παραδέχεται ότι μπορεί να υπάρξουν παρεκκλίσεις από τον κανόνα της ορθολογικής συμπεριφοράς. Όμως, συμπληρώνει ο Sagan, αν πρόκειται για πυρηνικές χώρες, οι εξαιρέσεις μπορεί να επιφέρουν ολέθρια αποτελέσματα για ολόκληρο το διεθνές σύστημα.⁷⁵

Επεκτείνοντας την κριτική εναντίον της νεορεαλιστικής άποψης που τάσσεται υπέρ της πυρηνικής διασποράς, ο Sagan αναφέρεται στην αλληλοσυγκρουόμενη λογική των νεορεαλιστών, μερικοί εκ των οποίων επικρίνουν όσους τείνουν να θεωρούν τις ΗΠΑ «εξυπνότερες» σε σχέση με άλλα πυρηνικά κράτη σε ό,τι αφορά τη σταθερότητα του πολιτικού τους συστήματος, τις σχέσεις στρατού – κυβερνώντων και τον έλεγχο των εγκαταστάσεών τους, ενώ άλλοι, όπως ο Waltz, υπερεκτιμούν τις δυνατότητες των νεότερων και πιο αδύναμων πυρηνικών χωρών, θεωρώντας ότι θα αποφύγουν τα ψυχροπολεμικά λάθη των ΗΠΑ, θα φερθούν εξυπνότερα και θα μάθουν γρηγορότερα. Ο Sagan σημειώνει χαρακτηριστικά ότι υπάρχει και το θεωρητικό πλαίσιο και οι εμπειρικές ενδείξεις που τον οδηγούν στο συμπέρασμα ότι και τα νέα μέλη της

---

⁷⁴ Allison Graham and Zelikow Philip, *op.cit.*, σ. 183

⁷⁵ Sagan D. Scott and Waltz N. Kenneth, *op.cit.*, σ. 84

πυρηνικής λέσχης θα αντιμετωπίσουν σοβαρά προβλήματα, υποπέφτοντας σε λάθη όχι κατ'ανάγκη ίδια με αυτά των ΗΠΑ.⁷⁶

Σύμφωνα με τον Graham Allison, το παράδειγμα της οργανωτικής συμπεριφοράς προτείνει την προσθήκη επιπλέον σεναρίων στην υπάρχουσα στρατηγική φιλολογία, τα οποία δεν σχετίζονται με τα ευρέως αναλυθέντα σχήματα, που καθορίζονται κυρίως από τις έννοιες της ισορροπίας και της ανισορροπίας. Σε περίπτωση εκτόξευσης πυρηνικών όπλων η αιτία δεν αναζητείται με όρους αστάθειας του υποσυστήματος ή ανισορροπίας στην αντίστοιχη περιφέρεια αλλά εντάσσεται στην οργανωτική δραστηριότητα. Για την υπό ανάλυση θεωρία, «εάν οι φυσικοί μηχανισμοί και οι Σταθερές Λειτουργικές Διαδικασίες (Standard Operating Procedures - SOPs) επιτρέψουν τη δημιουργία πολλαπλών κέντρων από τα οποία μπορεί να παρθεί απόφαση για εκτόξευση πυρηνικών...τότε η πιθανότητα να λάβει χώρα το ανεπιθύμητο γεγονός μεγιστοποιείται σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό από όσο θα συνέβαινε εάν επικρατούσε στο σύστημα ανισορροπία ή αστάθεια εντός των ορίων που συνήθως αυτές διαγράφουν»⁷⁷. Ο παράγοντας του συστήματος ελέγχου των πυρηνικών οπλοστασίων κατέχει κεντρική θέση στην οργανωτική ανάλυση αντίθετα με την ρεαλιστική άποψη για το εν λόγω χαρακτηριστικό.

Αν και εντοπίζει ορισμένες θετικές συνέπειες στην πυρηνική διασπορά,⁷⁸ ο Robert Gilpin θεωρεί μάλλον αρνητική μια τέτοια εξέλιξη. «Παρόλο που τα πυρηνικά όπλα όντως έχουν κάνει τον ολοκληρωτικό πόλεμο εξαιρετικά επιζήμιο, ασφαλώς δεν έχουν εξαλείψει τα προβλήματα του πολέμου», αναφέρει χαρακτηριστικά. Κατά τον Gilpin τα εν λόγω όπλα μπορεί να συμβάλουν στην αποτροπή γενικευμένων πολέμων, η εξάπλωσή τους όμως ενθαρρύνει σημαντικά την εμφάνιση περιορισμένων συγκρούσεων ενώ δεν αποκλείεται η απάντηση ορισμένων ηγετών σε έναν πυρηνικό εκβιασμό να οδηγήσει στην απώλεια του

---

⁷⁶ Ibid, σ. 157

⁷⁷ Allison Graham and Zelikow Philip op.cit., σ. 182

Για μια ανάλυση των Σταθερών Λειτουργικών Διαδικασιών δείτε το βιβλίο του Κολιόπουλου Κωνσταντίνου, Στρατηγικός Αιφνιδιασμός: Υπηρεσίες Πληροφοριών και Αιφνιδιαστικές Επιθέσεις, (Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2000), σελ. 88.

⁷⁸ βλ. παραπάνω, σ. 18

ελέγχου και στην κλιμάκωση σε έναν πυρηνικό πόλεμο, τον οποίο κανείς δεν θα επιθυμεί. Εξάλλου ο Gilpin σημειώνει ότι τα πυρηνικά συμβάλουν στην αποδυνάμωση της σχέσης της βιομηχανοποίησης και της πυρηνικής ισχύος, καθώς ακόμη και μια μη εξελιγμένη κοινωνία, η οποία όμως διαθέτει την απαιτούμενη οικονομική ισχύ, μπορεί να προχωρήσει στην απόκτησή τους. Αυτό το χαρακτηριστικό ωθεί όλο και περισσότερα κράτη στην επιλογή της πυρηνικοποίησης, εξέλιξη που διαταράσσει την υπάρχουσα ισορροπία ισχύος και επομένως και τη διεθνή σταθερότητα. Στις αρνητικές συνέπειες της πυρηνικής διασποράς ο Gilpin προσθέτει την αποδυνάμωση της διπλωματίας ως παράγοντα επίλυσης των διακρατικών διαφορών, καθώς η καταστρεπτικότητα του πυρηνικού πολέμου δεν αφήνει περιθώρια διπλωματικών ελιγμών. Στην προ των πυρηνικών εποχή η μεγάλη πιθανότητα καταφυγής στα όπλα έδινε σημαντικά κίνητρα για εξεύρεση διπλωματικής λύσης, σημειώνει ο Gilpin στην ανάλυσή του.⁷⁹

Οι διαφορές στην οπτική που έχουν οι αναλυτές της νεορεαλιστικής και της οργανωτικής θεωρίας οδηγούν σε εντελώς διαφορετικές ερμηνείες σχετικά με το πυρηνικό παρελθόν αλλά και διαφορετικές προβλέψεις για το πυρηνικό μέλλον, με τους πρώτους να «βλέπουν» τον κόσμο στην ιδανική του μορφή και τους δεύτερους να επιμένουν ότι στον πραγματικό κόσμο τα κράτη δεν αναμένεται να φέρονται πάντα με βάση ορθολογικά κριτήρια. Η απαισιοδοξία των αναλυτών της οργανωτικής σχολής πηγάζει από την άποψή τους ότι οι οργανισμοί αποτελούν καθοριστικό παράγοντα που παρεμβαίνει μεταξύ των συμφερόντων των διοικούντων και της κρατικής συμπεριφοράς, αλλοιώνοντας λόγω των συστημικών τους χαρακτηριστικών την ιδεατή ορθολογική στάση των ηγετών μιας χώρας.

Για την πιθανότητα απόκτησης και χρήσης πυρηνικών από τρομοκρατικές ομάδες ο Sagan διαφωνεί με την αισιόδοξη οπτική των νεορεαλιστών που πιστεύουν πως τέτοια όπλα δεν εξυπηρετούν τους μακροπρόθεσμους στόχους των περισσότερων τρομοκρατικών ομάδων και ελάχιστοι είναι εκείνοι οι τρομοκράτες που θα επιδιώξουν να τα αποκτήσουν. Θρησκευτικές ομάδες που βλέπουν να

---

⁷⁹ Gilpin Robert op.cit., σ. 214-218

πλησιάζει το τέλος του κόσμου, ναζιστικά και ρατσιστικά κινήματα με αντίστοιχη «θεϊκή» αποστολή και ισλαμικά φονταμενταλιστικά δίκτυα έχουν κάθε λόγο όχι μόνο να αποκτήσουν αλλά και να χρησιμοποιήσουν πυρηνικά, τη στιγμή μάλιστα που υπάρχει η τεχνολογική δυνατότητα να μην είναι δυνατό να εντοπισθεί από που προέρχεται η βόμβα. Καθώς εκλείπει σε σημαντικό βαθμό ο φόβος αντιπάλων, η οργανωτική ανάλυση λέει ότι ο μόνος τρόπος να αποφευχθεί η χρήση πυρηνικών από τέτοιες ομάδες είναι να εμποδιστεί πάση θυσία η διασπορά των όπλων αυτών σε ασταθείς, κυρίως ισλαμικές, περιοχές, με χαρακτηριστικό παράδειγμα το Πακιστάν. Ενδεικτική είναι η απουσία προγράμματος αξιοπιστίας προσωπικού των πακιστανικών πυρηνικών εγκαταστάσεων αλλά και οι σπασμωδικές κινήσεις για την προστασία των τελευταίων μετά την 11^η Σεπτεμβρίου.⁸⁰

Παράλληλα η πολιτική των ΗΠΑ για την πυρηνική διασπορά εξακολουθεί να βρίσκεται σε αδιέξοδο με το δίλημμα «βοήθεια σε νέες πυρηνικές χώρες ή επιμονή σε πολιτικές μη διασποράς» να προβληματίζει έντονα τους ιθύνοντες. Αν οι ΗΠΑ παράσχουν τεχνική βοήθεια για να ενισχύσουν την ασφάλεια και τον κρατικό έλεγχο των πυρηνικών εγκαταστάσεων κρατών που δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα ή την τεχνογνωσία να το πράξουν, αυτόματα θα ενθαρρύνουν όσες χώρες διστάζουν να διαβούν το πυρηνικό κατώφλι να το επιχειρήσουν, σκεπτόμενες ότι θα τους παρασχεθεί η απαραίτητη βοήθεια από την υπερδύναμη ή και από αλλού, εφόσον η εν λόγω πρακτική δεν θα καταδικάζεται. Αν πάλι οι ΗΠΑ αρνηθούν, όπως έχουν πράξει συχνά στο παρελθόν, να παράσχουν βοήθεια σε πυρηνικές χώρες που την ζητούν ή είναι φανερό ότι την χρειάζονται, τότε ασφαλώς υπηρετούν με αποτελεσματικό τρόπο την πολιτική της μη – διασποράς, δίνουν το παράδειγμα στις άλλες ισχυρές πυρηνικές χώρες να πράξουν το ίδιο και ασφαλώς διατηρούν το δικαίωμα παρέμβασης, αν παραβιάζονται οι διεθνείς συνθήκες περί μη – διασποράς. Παράλληλα όμως με την άρνησή τους αυτή (ή την αδράνειά τους) θέτουν σε κίνδυνο την ασφάλεια στο ευρύτερο διεθνές περιβάλλον, εγκαταλείποντας κράτη

---

⁸⁰ Sagan D. Scott and Waltz N. Kenneth, op.cit., σ. 164

που κινδυνεύουν να απολέσουν τον έλεγχο των πυρηνικών τους εγκαταστάσεων και τα οποία αδυνατούν να δώσουν τις απαραίτητες εγγυήσεις αναφορικά με τα επίπεδα ασφαλείας για την αποφυγή τυχαίας ή μη εξουσιοδοτημένης χρήσης των οπλικών τους συστημάτων.

Η αντιμετώπιση των πυρηνικών ατυχημάτων από τους οργανισμούς που ελέγχουν τα πυρηνικά είναι ακόμη πιο προβληματική από όσο ο τρόπος που αντιμετωπίζεται η πιθανότητα κατοχής των εν λόγω όπλων από τρομοκράτες. Πριν τα ατυχήματα στο Three Mile Island στο Bhopal το '79 και στη συνέχεια στο Chernobyl η πλειοψηφία κοινού και ειδικών πίστευε ότι οι πυρηνικές εγκαταστάσεις ήταν απόλυτα ασφαλείς. Η υποτίμηση αυτών των κινδύνων πηγάζει από την έλλειψη θεωρητικού πλαισίου για τις πολιτικές και οργανωτικές αιτίες πρόκλησης ατυχημάτων με επικίνδυνες τεχνολογίες καθώς και από την επίμονη άρνηση των οργανισμών που ευθύνονται να αποδεχθούν την ανεπάρκεια των μέτρων ασφαλείας που λαμβάνουν.⁸¹

Εξάλλου ενώ οι νεορεαλιστές παραδέχονται ότι ακόμη και οι πλουσιότερες και ισχυρότερες χώρες δυσκολεύτηκαν σημαντικά και ακόμη αντιμετωπίζουν προβλήματα με την ασφάλεια αλλά και τον έλεγχο των πυρηνικών τους εγκαταστάσεων, υιοθετούν την άποψη ότι οι μικρότερες και σχετικά πιο αδύναμες πυρηνικές δυνάμεις δεν θα υποφέρουν από τα παραπάνω προβλήματα. Εξηγούν ότι τα οπλοστάσια αυτών των κρατών είναι μικρότερα, ο φόβος ανταπόδοσης μεγαλύτερος, ενώ υποστηρίζεται ότι οι νεότερες πυρηνικές χώρες έχουν τον απαραίτητο χρόνο για να διδαχθούν πως να αποφεύγουν τα λάθη των παλαιότερων και πως να επιλύουν τα όποια προβλήματα παρουσιάζονται.

Από οργανωτική σκοπιά δεν έχει τόσο σημασία το μέγεθος των οπλοστασίων αλλά η δομή τους. Αν και φυσικά όσο πιο μεγάλα είναι τα σιλό και όσο μεγαλύτερος ο αριθμός των πυρηνικών κεφαλών, τόσο πιο πολύπλοκη και δύσκολη γίνεται η προσπάθεια προστασίας τους και τόσο πιο εξεζητημένα γίνονται τα μέτρα ασφαλείας, είναι τα τεχνικά και οργανωτικά χαρακτηριστικά των οπλικών συστημάτων και εγκαταστάσεων που καθορίζουν την πιθανότητα

---

⁸¹ Ibid, σ. 167

ατυχημάτων. Όσον αφορά το φόβο ανταπόδοσης, ναι μεν στις μικρές πυρηνικές δυνάμεις αυτός είναι αυξημένος, αλλά για να εξασφαλισθεί η δυνατότητά τους για δεύτερο πλήγμα ο έλεγχος επί των πυρηνικών χαλαρώνει ανεξάρτητα αν τα κίνητρα του ηγέτη είναι, όπως λέει η νεορεαλιστική ανάλυση, ορθολογικά και ο ίδιος ασφαλώς δεν επιθυμεί τυχαία ή μη εξουσιοδοτημένη χρήση των πυρηνικών όπλων. Άλλωστε ο φόβος πλήρους καταστροφής αυτών των δυνάμεων, επειδή ακριβώς είναι μικρές, αναγκάζει τους υπεύθυνους να βασίζονται σε υψηλού επιπέδου συστήματα συναγερμού και επισφαλείς αεροπορικές αποστολές ειδοποίησης με αυξημένο τον κίνδυνο λάθους ή ατυχήματος. Αντίστοιχες συνέπειες έχει η τακτική ηγετών που φοβούνται χτύπημα «αποκεφαλισμού» να διαχέουν την αρμοδιότητα χρήσης πυρηνικής ισχύος σε κατώτερους αξιωματούχους σε περιόδους κρίσεων.

Σε ό,τι αφορά το χρόνο που έχουν τα νέα πυρηνικά κράτη για να μάθουν πως να αποφεύγουν τα λάθη των παλαιότερων μελών της πυρηνικής λέσχης, πρέπει να επισημανθεί ότι δεν ισχύει σε όλες τις περιπτώσεις, καθώς υπάρχουν κράτη που κληρονόμησαν έτοιμες πυρηνικές εγκαταστάσεις (Ουκρανία, Καζακστάν, Λευκορωσία). Άλλωστε, όπως προαναφέρθηκε, πολλές νέες ή υποψήφιες πυρηνικές χώρες δεν τυγχάνουν βοήθειας από τις πιο έμπειρες πυρηνικές δυνάμεις λόγω των πολιτικών κατά της πυρηνικής διασποράς, οπότε η ύπαρξη μεγάλου χρονικού περιθωρίου για την ανάπτυξη του οπλοστασίου τους και την χρήση των πυρηνικών τους όπλων δεν έχει μεγάλη σημασία. Επιπλέον για την οργανωτική θεωρία δεν είναι θέμα χρόνου και εμπειρίας αλλά πολιτικής δομής. Αν ο έλεγχος των πυρηνικών ασκείται από τους στρατιωτικούς, εκλείπει η οργανωτική διδαχή και η αναγκαία ανάληψη της ευθύνης για τα ατυχήματα που έγιναν ή απεφεύχθησαν τελευταία στιγμή.

Οι νεορεαλιστές και οι αναλυτές της οργανωτικής σχολής βλέπουν από διαφορετική οπτική γωνία και το θέμα του προληπτικού πολέμου. Ορθολογικά σκεπτόμενοι οι πρώτοι πιστεύουν πως έχει υποτιμηθεί η αποτρεπτική ικανότητα των πυρηνικών και πως αρκούν ελάχιστα για να αποτρέψουν έναν πιθανό επιτιθέμενο. Σημασία όμως για τη σταθερή αποτροπή δεν έχει τι πιστεύουν οι

ακαδημαϊκοί, λέει ο Sagan, αλλά τι σκέφτονται οι ιθύνοντες της άλλης πλευράς.⁸² Παράλληλα στο θέμα του προληπτικού πολέμου έχει αξία η στάση στρατιωτικών και πολιτών, η οποία δεν ταυτίζεται με την αντίστοιχη που έχουν οι δύο πλευρές γενικά για τον πόλεμο. Ο Sagan συμφωνεί με τον Waltz ότι γενικά οι στρατιωτικοί είναι συντηρητικοί και προσεκτικοί και δεν συμπαθούν τον πόλεμο. Όταν όμως ο τελευταίος είναι αναπόφευκτος, επιθυμούν να δράσουν όσο πιο αποφασιστικά και με όσο πιο ισχυρές δυνάμεις γίνεται. Σε περιπτώσεις προληπτικού πλήγματος, παραδοσιακά οι στρατιωτικοί τάσσονται υπέρ αυτού, όχι γιατί είναι πιο πολεμοχαρείς ή απρόσεκτοι από τους πολίτες, αλλά γιατί η στρατιωτική σκέψη στοχεύει στην στρατιωτική επιτυχία και νίκη και δεν ενδιαφέρεται για μεταπολεμικά ζητήματα, κινούμενη σε απόλυτα και στενά πλαίσια, κάτι που αποτελεί εν μέρει επιθυμία και της πολιτικής εξουσίας.

Ο George στο έργο του *Bridging the Gap* επικρίνει τον Waltz για την αδυναμία του νεορεαλισμού να εγκολπώσει τα νέα δεδομένα και να εξηγήσει με επάρκεια και πειστικότητα ορισμένα φαινόμενα, προσθέτοντας ότι αυτά προκαλούνται από μεταβλητές του διεθνούς συστήματος που δεν εντάσσονται στο πεδίο της νεορεαλιστικής ανάλυσης. Σύμφωνα με τον George η νεορεαλιστική προσέγγιση δεν εξηγεί την πραγματικότητα αλλά διατυπώνει υποθέσεις σχετικά με τα κίνητρα και τα συμφέροντα των κρατών. Ο νεορεαλισμός έχει σχετικά περιορισμένο πεδίο, καταφεύγοντας συχνά σε γενικές ή εκτός στόχου προβλέψεις. «Το σημείο που τονίζεται εδώ αφορά την ίδια τη θεωρία: είναι η αδυναμία της να εντάξει στην ανάλυσή της την (θεμελιώδη) διάκριση ανάμεσα στις συνολικές δυνατότητες και τις πραγματοποιήσιμες επιλογές», τις οποίες διαθέτει ο ηγέτης μιας χώρας, καταλήγει ο George, θέλοντας να τονίσει την σημασία που έχει, όσον αφορά την φύση της νεορεαλιστικής σχολής, η παραπάνω ανεπάρκεια, η οποία οφείλεται κατά κύριο λόγο στην αποκλειστική επικέντρωση της θεωρίας στα δομικά χαρακτηριστικά του διεθνούς συστήματος.⁸³

---

⁸² Ibid, σ. 171

⁸³ George L. Alexander, *Bridging the Gap, Theory and Practice in Foreign Policy*, (US Institute of Peace, Washington, 1993), σ. 112

Στην αισιοδοξία των νεορεαλιστών όσον αφορά την ικανότητα των μικρών πυρηνικών κρατών να δημιουργούν σε σύντομο διάστημα δυνάμεις δεύτερου πλήγματος και να τις προστατεύουν αποτελεσματικά, η οργανωτική θεωρία «απαντά» με μία σειρά ιστορικών παραδειγμάτων, που αποδεικνύουν ότι τόσο οι μικρές όσο και οι ισχυρότερες χώρες δεν κατάφεραν πάντα να εξασφαλίζουν άτρωτες δυνάμεις διαθέσιμες για δεύτερο χτύπημα. Η αιτία βρίσκεται στην προβληματική δομή που ενυπάρχει στους στρατιωτικούς οργανισμούς κάθε κράτους και στην «φυσιολογική» οργανωτική ανικανότητα, προκαλώντας σημαντική στρατιωτική τρωτότητα των δυνάμεών του.⁸⁴ Ασφαλώς όλα τα κράτη θα επιδιώξουν με ζήλο να προστατεύσουν με τον καλύτερο τρόπο τις δυνάμεις τους. Έχουν κάθε λόγο να πράξουν κάτι τέτοιο. Το θέμα είναι: Θα το πετυχαίνουν πάντα;

Στο επιχείρημα των ρεαλιστών για την αβεβαιότητα που προκαλεί η καταστροφική ισχύς των πυρηνικών όπλων και την συνεπακόλουθη ενίσχυση της αποτρεπτικής τους ικανότητας, οι αναλυτές της οργανωτικής σχολής υποστηρίζουν ότι πάντα θα υπάρχει χώρος για τον πόλεμο, εάν κάποιος βρεθεί σε δυσμενέστατη θέση και θεωρεί την κατάστασή του τόσο απελπιστική ώστε να ρισκάρει επίθεση σε πυρηνική χώρα. Η Συρία, η Αίγυπτος και το Ιράκ επιτέθηκαν κατά του Ισραήλ και ας ήταν πυρηνική χώρα. Ο πόλεμος των Falkland επιβεβαιώνει επίσης τα παραπάνω. Επιπροσθέτως κανείς, είτε είναι ειδικός είτε είναι ηγέτης μιας μικρής ή μεγάλης πυρηνικής δύναμης, δε μπορεί να αποκλείσει την πιθανότητα κλιμάκωσης του πολέμου από συμβατικό σε πυρηνικό. Η διασπορά σίγουρα θα αυξήσει αυτήν την πιθανότητα, καθώς κάποιος αισθανόμενος σιγουριά για την αποτρεπτική ισχύ των πυρηνικών του θα επιτεθεί σε κάποιον αντίπαλο, αναμένοντας συμβατική απάντηση. Και αν χάνει τον πόλεμο, ίσως εκτοξεύσει και πυρηνικά. Ή να λάβει χώρα κάποιο ατύχημα και αυτά να εκτοξευθούν αλλά κανείς να μην είναι σίγουρος αν έγινε ηθελημένα ή

---

⁸⁴ Sagan D. Scott and Waltz N. Kenneth, *op.cit.*, σ. 174

όχι. Απέναντι σε τέτοια υποθετικά μεν αλλά όχι απίθανα σενάρια, η αβεβαιότητα δε γεννά αισιοδοξία αλλά μάλλον το αντίθετο.

Αντίστοιχες αμφιβολίες – τοποθετημένες όμως σε διαφορετική δικαιολογητική βάση – για την ασφάλεια που παρείχε η MAD στα κράτη που διέθεταν πυρηνική δυνατότητα κατά τον Ψυχρό Πόλεμο εκφράζει και ο John Mearsheimer, αν και υπέρμαχος της πυρηνικής αποτροπής. Ο γνωστός αμερικανός ακαδημαϊκός σημειώνει πως η ιστορία απέδειξε ότι ούτε η ΕΣΣΔ ούτε οι ΗΠΑ δεν επαναπαύθηκαν παρά την εξασφάλιση αμοιβαίας πυρηνικής καταστροφής από τις πυρηνικές δυνάμεις των δύο πλευρών αλλά αντίθετα συνέχισαν – και μάλιστα με πιο εντατικό ρυθμό – την κούρσα των εξοπλισμών όσον αφορά στα συμβατικά όπλα, αποδεικνύοντας ότι δεν έπαψαν λόγω των μεγάλων πυρηνικών οπλοστασίων να ανησυχούν για την πιθανότητα να ξεσπάσει συμβατικός πόλεμος ανάμεσά τους. Σε συνάρτηση με την κατοχή πυρηνικών όπλων από μεσαίες δυνάμεις ο Mearsheimer απαριθμεί σειρά περιστατικών που διαψεύδουν όσους θεωρούν ότι η κλιμάκωση μεταξύ συμβατικού και πυρηνικού πολέμου είναι αναπόφευκτη και επομένως η σύγκρουση ανάμεσα σε πυρηνικά κράτη ή ακόμη περισσότερο μεταξύ πυρηνικών και μη πυρηνικών δυνάμεων έχει καταστεί αδύνατη. Η σύγκρουση Συρίας και Αιγύπτου με το Ισραήλ το '73, οι σινοσοβιετικές συνοριακές διαμάχες με αποκορύφωμα την άνοιξη του '69, η σινοαμερικανική διένεξη στην Κορέα το 1950 αλλά και οι συνεχείς συγκρούσεις Ινδίας – Πακιστάν αποτελούν κατά τον Mearsheimer αποδείξεις ότι «η ισορροπία μεταξύ των συμβατικών στρατών παραμένει το κεντρικό συστατικό της στρατιωτικής ισχύος στην πυρηνική εποχή».⁸⁵

Οι αναλυτές είχαν εντοπίσει τη σημασία – ουσιαστική και συμβολική – των αλλαγών που έχει επιφέρει η είσοδος των πυρηνικών όπλων στη διεθνή σκηνή από τις πρώτες δεκαετίες της εμφάνισής τους. Το 1964 ο πρόεδρος των ΗΠΑ Lyndon Johnson έλεγε: «Μην διαπράξετε αυτό το λάθος. Δεν υπάρχει τέτοιο πράγμα σαν ένα συμβατικό πυρηνικό όπλο.»⁸⁶ Περιγράφοντας τις

---

⁸⁵ Mearsheimer J. John, The Tragedy of Great Power Politics, op.cit., σ. 133

⁸⁶ Schelling C. Thomas, Arms and Influence, op.cit, σ. 134

σημαντικές αλλαγές που εισάγουν τα πυρηνικά όπλα στον τρόπο διεξαγωγής του πολέμου και κυρίως το ρίσκο που επισείει η χρήση τους στα πεδία των μαχών, ο Thomas Schelling τονίζει ότι «η χρήση των πυρηνικών όπλων θα δημιουργήσει εξαιρετικούς κινδύνους» και προσθέτει: «Αυτό δεν είναι ένα επιχείρημα υπέρ της χρησιμοποίησής τους αλλά αποτελεί επιχείρημα για να αναγνωρίσουμε ότι ο κίνδυνος είναι το κεντρικό χαρακτηριστικό της χρήσης τους».⁸⁷ Σύμφωνα με τον συγγραφέα των έργων *Arms and Influence* και *The Strategy of Conflict*, βιβλία που επηρέασαν σημαντικά τη στρατηγική σκέψη στη Δύση, τα πυρηνικά όπλα μπορούν να επιφέρουν συντριπτικό πλήγμα στον εχθρό δίχως κατ'ανάγκη να τον έχουν πρώτα οδηγήσει σε ήττα. «Όχι μόνο μπορούν τα πυρηνικά όπλα να βλάψουν τον εχθρό πριν κερδηθεί ο πόλεμος, και ίσως να τον βλάψουν τόσο αποφασιστικά ώστε να καταστήσουν πλέον ακαδημαϊκή την στρατιωτική εμπλοκή, αλλά είναι ευρέως αποδεκτό ότι σε ένα μεγάλο πόλεμο αυτό είναι το μόνο που μπορούν να κάνουν.»⁸⁸

Εκφράζοντας την προσέγγιση του κλασικού ρεαλισμού στο θέμα της πυρηνικής διασποράς, ο καθηγητής Αθανάσιος Πλατιάς θεωρεί αρνητική την περαιτέρω εξάπλωση των πυρηνικών σε χώρες του Τρίτου Κόσμου «παρ' ότι κάτω από ορισμένες συνθήκες δημιουργίας μηχανισμών αμοιβαίας αποτροπής, με εξασφαλισμένη ικανότητα δεύτερου πλήγματος, θα μπορούσε – θεωρητικά τουλάχιστον – να αυξήσει τη στρατηγική σταθερότητα». Αναλύοντας τις πιθανές αρνητικές συνέπειες από την παραπάνω εξέλιξη αναφέρεται στην αυξημένη πιθανότητα χρήσης των όπλων, καθώς θα μεγαλώνει έτσι και ο αριθμός που κατέχζει αυτά, στις ανεπαρκείς έως ανύπαρκτες δικλίδες ασφαλείας, οι οποίες προστατεύουν τα όπλα από ατυχήματα ή μη εγκεκριμένη χρήση, αλλά και στην αδυναμία μικρών κρατών να δημιουργήσουν ένα αξιόπιστο αποτρεπτικό μηχανισμό, αυξάνοντας έτσι τον κίνδυνο προληπτικού πλήγματος. Επίσης τονίζει την αστάθεια που προκαλείται από το φαινόμενο «ντόμινο», όταν η πυρηνικοποίηση μιας χώρας παρασύρει και άλλες σε αντίστοιχες ενέργειες, και

---

⁸⁷ *ibid.*, σ. 113

⁸⁸ *ibid.*, σ. 22

την αυξημένη πιθανότητα τρομοκρατικού πλήγματος είτε μέσω της κλοπής πυρηνικού υλικού ή οπλικών συστημάτων είτε μέσω κατάληψης ή δολιοφθοράς των πυρηνικών εγκαταστάσεων.⁸⁹

Απαισιόδοξα εξάλλου είναι τα συμπεράσματα που εξάγει σε ότι αφορά τις συνέπειες της πυρηνικής διασποράς στην Ευρώπη ο Mearsheimer. Αν και δεν παραλείπει να τονίσει ότι σύμφωνα με τη νεορεαλιστική θεωρία η διασπορά αναμένεται να λειτουργήσει υπέρ της εμπέδωσης της σταθερότητας, στη συνέχεια προβαίνει σε μία σειρά εκτιμήσεων σχετικά με τους κινδύνους που δημιουργούνται, κυρίως αν δεν τεθεί υπό αυστηρό έλεγχο η διαδικασία της πυρηνικής διασποράς. Μάλιστα προσθέτει ότι υπάρχει κάποια «φυσική ένταση» μεταξύ της προσπάθειας των μεγάλων πυρηνικών κρατών να διαμορφώσουν εκείνες τον τρόπο που θα εξελιχθεί η πυρηνική διασπορά και της πολιτικής τους να την εμποδίζουν να λάβει χώρα.⁹⁰

Σύμφωνα με τον Mearsheimer από μόνη της η διαδικασία της πυρηνικής διασποράς ενέχει κινδύνους, καθώς οι ήδη υπάρχουσες πυρηνικές δυνάμεις έχουν ισχυρά κίνητρα να χρησιμοποιήσουν την ισχύ τους για να αποτρέψουν την πυρηνικοποίηση γειτονικών τους κρατών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα ως προς το παραπάνω αποτέλεσε το προληπτικό πλήγμα (preventive attack) από το Ισραήλ κατά των εγκαταστάσεων του Ιράκ, το οποίο προετοιμαζόταν να πυρηνικοποιηθεί. Επιπλέον τα μικρότερα κράτη δεν έχουν τις δυνατότητες δημιουργίας ισχυρών πυρηνικών οπλοστασίων με αποτέλεσμα αυτά να θεωρούνται εξαιρετικά ευάλωτα. Επιπροσθέτως σε τέτοιες περιπτώσεις ανακύπτουν σοβαρά προβλήματα από τις τεχνολογικές ελλείψεις, καθώς εκλείπουν οι απαραίτητοι πόροι για την απόκτηση των πλέον σύγχρονων συστημάτων χειρισμού, ελέγχου και ασφάλειας των πυρηνικών όπλων. Εξάλλου η εξάπλωση της διασποράς θα «αυξήσει τον αριθμό όσων βρίσκονται με το δάχτυλο στην πυρηνική σκανδάλη, το οποίο με τη σειρά του θα αυξήσει την πιθανότητα ατυχήματος, μη εξουσιοδοτημένης χρήσης, τρομοκρατικής ενέργειας

---

⁸⁹ Πλατιάς Γ. Αθανάσιος, Το Νέο Διεθνές Σύστημα: Ρεαλιστική Προσέγγιση Διεθνών Σχέσεων, (Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα, 1995), σ. 194-5

⁹⁰ Mearsheimer J. John, Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War, op.cit., σ. 39

ή ανορθολογικής λήψης αποφάσεων», σημειώνει ο Mearsheimer. Κάνοντας ένα βήμα παραπέρα στην ανάλυσή του θεωρεί απίθανο να υπάρξει επαρκής έλεγχος της πυρηνικής διασποράς, καθώς τα ισχυρά πυρηνικά κράτη, επιδιώκοντας να σεβαστούν το Συνθήκη Μη – Διασποράς του '68, θα είναι διστακτικά στο να παρέχουν βοήθεια σε όσα πήραν την απόφαση να διαβούν το πυρηνικό κατώφλι. Σε αντίθετη περίπτωση θα δημιουργηθεί κακό προηγούμενο, ωθώντας όλο και περισσότερα κράτη, που διστάζουν να πυρηνικοποιηθούν, να το πράξουν.⁹¹

Ο Scott Sagan επιμένει. «Τα πυρηνικά όπλα έκαναν τα αναπόφευκτα λάθη των πυρηνικών οργανισμών περισσότερο θανατηφόρα. Εξαιτίας των έμφυτων περιορισμών στην αξιοπιστία των οργανισμών, η διασπορά των πυρηνικών όπλων είναι κάτι που πρέπει να φοβίζεται παρά να γίνεται δεκτή με ευχαρίστηση».⁹²

---

⁹¹ Ibid, σ. 37-40

⁹² Sagan D. Scott and Waltz N. Kenneth, op.cit., σ. 184

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΙΝΔΙΑΣ – ΠΑΚΙΣΤΑΝ

ΚΑΙ Η ΠΥΡΗΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΔΥΟ ΚΡΑΤΩΝ

ι) ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ⁹³

Εισαγωγικά – Η ανεξαρτησία

Ινδία και Πακιστάν αποτελούσαν τμήματα της Βρετανικής Αυτοκρατορίας μέχρι το 1947. Οι ινδικές κτήσεις των Βρετανών εγκαταλείπονται τότε με αποτέλεσμα την ταυτόχρονη δημιουργία δύο ανεξάρτητων κρατών στην ινδική χερσόνησο, τα οποία από πολύ νωρίς ήταν εχθρικά διακείμενα το ένα στο άλλο για μια σειρά από λόγους. Η ρίζα της εχθρότητας Ινδών και Πακιστανών προέκυψε από τις διαφορές που είχαν σε ιστορικά και θρησκευτικά ζητήματα αλλά κυρίως σε εδαφικά, με προεξέχων – ακόμη και σήμερα, 56 χρόνια μετά – το θέμα της εδαφικής κυριαρχίας επί των επαρχιών του Jammu και του Kashmir.

Η ινδική χερσόνησος διαχωρίστηκε βίαια το 1947 έτσι ώστε να προέλθουν από αυτόν τον διαμελισμό δύο κράτη, το κοσμικό κράτος της Ινδίας, στο οποίο κυριάρχησε η ινδουϊστική παράδοση, και το νεότευκτο αλλά μουσουλμανικό κράτος του Πακιστάν. Ο διαχωρισμός αυτός δεν ήταν αναίμακτος. Οι εξεγέρσεις που έλαβαν χώρα και οι πληθυσμιακές μετακινήσεις που ακολούθησαν κόστισαν τη ζωή σε περίπου μισό εκατομμύριο ανθρώπους, ενώ άλλο ένα εκατομμύριο έμεινε άστεγο. Από τότε χρονολογείται και η διαφορά των δύο κρατών επί του Jammu και Kashmir, με τις δύο πλευρές να παραμένουν προσηλωμένες στην προσπάθεια μη απώλειας των κερκτημένων τους παρά τις πέντε και πλέον

---

⁹³ <http://www.bbc.co.uk>

δεκαετίες που έχουν μεσολαβήσει από την έναρξη της διαμάχης για το εύφορο και πλούσιο σε κοιτάσματα επίμαχο κομμάτι γης, έκτασης 80.000 τ.μ.

Στην γλώσσα των Urdu Πακιστάν σημαίνει γη της αγνότητας. Η ιδέα για τη δημιουργία του προήλθε από έναν φοιτητή το 1933, ο οποίος πρότεινε την ίδρυση ξεχωριστού κράτους για τους μουσουλμάνους της περιοχής, οι οποίοι εξάλλου αποτελούσαν την πλειοψηφία στα βορειοδυτικά της ινδικής χερσονήσου. Στην πρότασή του αυτή μάλιστα ο εν λόγω φοιτητής, ονόματι Chaudhuri Rahmat Ali, συμπεριέλαβε και το γεωγραφικά παρακείμενο πριγκιπικό κρατίδιο του Jammu και Kashmir. Ωστόσο ο διαμελισμός βρήκε μεγάλα τμήματα των διαφορετικής θρησκείας πληθυσμών στη «λάθος» πλευρά, κυρίως στις με τη βία διαχωριζόμενες επαρχίες Punjab και Bengal. Μάλιστα από τον διαμελισμό της τελευταίας, κατά τον οποίο προκλήθηκαν χιλιάδες θάνατοι, προέκυψε τελικά το κρατίδιο του Ανατολικού Πακιστάν.

Το κρατίδιο Jammu και Kashmir βρισκόταν υπό τον έλεγχο των Σιχ κατά τον 19^ο αιώνα, όταν εισέβαλλαν σε αυτό οι Βρετανοί και το κατέκτησαν το 1846, εγκαθιστώντας όμως σε αυτό Ινδό διοικητή με τον τίτλο του μαχαραγιά. Το κρατίδιο περιελάμβανε τη βουδιστική περιοχή του Ladakh, την κυρίως ινδουϊστική περιοχή του Jammu, τη μουσουλμανική κοιλάδα του Kashmir και άλλα μικρά μουσουλμανικά βασίλεια.

Κατά την περίοδο της βρετανικής κυριαρχίας οι ινδικές κτήσεις χωρίζονταν σε 560 αυτόνομα πριγκιπικά κρατίδια. Μετά το σχηματισμό των δύο ανεξάρτητων κρατών το 1947 οι Βρετανοί ζήτησαν από τους μαχαραγιάδες να αποφασίσουν οι ίδιοι σε ποιο από τα δύο κράτη θα πρέπει να ανήκει η περιοχή που κυβερνούν με κριτήριο φυσικά τη γεωγραφική εγγύτητα αλλά και τη θρησκευτική ομοιογένεια. Μεγάλο πρόβλημα προέκυψε με τον μαχαραγιά του Jammu και Kashmir, ο οποίος ακόμη και μετά τον Αύγουστο του 1947 δεν είχε αποφασίσει πού να ενταχθεί το κρατίδιό του, καθώς σε αυτό υπήρχαν σημαντικοί ινδουϊστικοί αλλά και μουσουλμανικοί πληθυσμοί. Τελικά τον Οκτώβρη του ίδιου έτους και ύστερα από πολλές πιέσεις της ισχυρότερης πλευράς, της Ινδίας, το Jammu και Kashmir εντάσσεται στην τελευταία. Αποτέλεσμα εκείνων των

γεγονότων ήταν το Πακιστάν τότε να μη δεχθεί τη νομιμότητα αυτής της προσάρτησης, στηριζόμενο στο ότι η πλειοψηφία του πληθυσμού στην κοιλάδα του Kashmir είναι μουσουλμανική.

Ο Πόλεμος του 1947-8

Ο πρώτος ινδο-πακιστανικός πόλεμος ξέσπασε μετά την εισβολή αντάρτικων σωμάτων στο Kashmir από τα βορειοδυτικά του Πακιστάν τον Οκτώβρη του ίδιου έτους που τα δύο κράτη απέκτησαν την ανεξαρτησία τους. Ο μαχαραγιάς του κρατιδίου βρέθηκε σε δεινή θέση, καθώς ταυτόχρονα με την εισβολή ξεσπούσε και εξέγερση εντός της επικράτειας που ήλεγχε, αναγκαζόμενος έτσι να αποταθεί στην ινδική βοήθεια. Το αντάλλαγμα για την ένοπλη επέμβαση της Ινδίας ήταν να αποκτήσουν οι Ινδοί τον έλεγχο της άμυνας, των επικοινωνιών και των εξωτερικών σχέσεων του κρατιδίου. Τελικά οι δύο χώρες συμφώνησαν να προχωρήσουν σε δημοψήφισμα μετά το πέρας των εχθροπραξιών για να καθορισθεί η τύχη του κρατιδίου.

Εκτενής συζήτηση έχει διεξαχθεί για το πότε ακριβώς ο μαχαραγιάς συμφώνησε να προσχωρήσει στην Ινδία το Jammu και Kashmir. Έχει σημασία το πότε, διότι δεν είναι λίγοι εκείνοι που ισχυρίζονται ότι αυτό έλαβε χώρα αφού είχε φτάσει ο ινδικός στρατός στην περιοχή και απειλούσε τον ηγέτη του κρατιδίου είτε με αποχώρηση – άρα θα παρέμενε απροστάτευτος στους αντάρτες και τους εξεγερμένους – είτε με βίαιη ανατροπή του ίδιου.

Το Μάιο του 1948 ο πακιστανικός στρατός κλήθηκε να προστατεύσει τα σύνορα της χώρας με την Ινδία τη στιγμή που οι συγκρούσεις ινδικού στρατού και άτακτων πακιστανικών σωμάτων συνεχιζόταν. Τελικά την πρωτοχρονιά του 1949 τα Ηνωμένα Έθνη πέτυχαν την κατάπαυση του πυρός, πιέζοντας τις δύο πλευρές να προχωρήσουν στο συμφωνημένο δημοψήφισμα. Τελικά διαμορφώθηκε γραμμή εκεχειρίας ενώ αναπτύχθηκαν στην περιοχή δυνάμεις του ΟΗΕ. Το 1954 η διαφιλονικούμενη περιοχή έγινε επίσημα μέρος της ινδικής

επικράτεια, καθώς η εθνοσυνέλευση των Ινδών ενέκρινε την προσχώρησή της στην Ινδία. Το 1957 το Jammu και Kashmir ψηφίζει δικό του σύνταγμα..

Δυτικότερα της γραμμής εκχειρίδας διαμορφώνεται μια ημι-αυτόνομη περιοχή, ονομαζόμενη Azad (Ελεύθερο) Jammu και Kashmir από τους Πακιστανούς, ενώ η Ινδία το ονομάζει Κατεχόμενο από το Πακιστάν Kashmir. Η βορειότερη περιοχή διοικείται απευθείας από το Πακιστάν.

Μετά το τέλος του σινο-ινδικού πολέμου το 1962 Πακιστάν και Ινδία διεξάγουν συνομιλίες για την επίλυση των διαφορών τους για το Kashmir υπό την αιγίδα της Βρετανίας και των ΗΠΑ χωρίς όμως επιτυχή κατάληξη.

Ο Πόλεμος του 1965

Τον απρίλη του 1965 μία σύγκρουση μεταξύ συνοριακών φρουρών των δύο χωρών οδήγησε σε γενικευμένη σύρραξη μεταξύ Ινδίας και Πακιστάν στα νοτιοδυτικά της ινδο-πακιστανικής παραμεθορίου. Την απόσυρση των Ινδών ακολούθησε η διακήρυξη νίκης από την άλλη πλευρά. Τον Αύγουστο του ίδιου έτους μια αιφνίδια επίθεση των πακιστανικών στρατευμάτων στην υπό ινδικό έλεγχο περιοχή του Jammu και Kashmir προκάλεσε αντίποινα από την άλλη πλευρά στα σύνορα κοντά στην πόλη Lahore. Τέλη Σεπτεμβρίου τα αντιμαχόμενα μέρη αποδέχθηκαν την προτεινόμενη από τον ΟΗΕ ανακωχή. Τον Γενάρη του 1966 Ινδία και Πακιστάν υπέγραψαν το Σύμφωνο της Τασκένδης με σκοπό την ειρηνική επίλυση των διαφορών τους και την επιστροφή στις προ του προηγούμενου Αυγούστου θέσεις τους.

Ο Πόλεμος του 1971

Οι σχέσεις των δύο πλευρών χειροτέρευσαν ξανά μετά τον εμφύλιο πόλεμο που ξέσπασε στο Πακιστάν, προκαλώντας τελικά τη διάσπασή του σε Δυτικό και Ανατολικό Πακιστάν. Το κύμα προσφύγων από το τελευταίο προς την Ινδία έφτασε τα δέκα εκατομμύρια άτομα. Τον δεκέμβρη του 1971 ο ινδικός

στρατός εισέβαλλε στο Ανατολικό Πακιστάν, υποστηρίζοντας τους κατοίκους του και παγιδεύοντας τα στρατεύματα του Δυτικού. Τελικά το Ανατολικό Πακιστάν διακηρύσσει την ανεξαρτησία του, μετονομαζόμενο πλέον σε Bangladesh. Η συμφωνία της Simla το 1972 αλλά και η αναγνώριση του νέου κράτους του Bangladesh από τους Πακιστανούς εκτόνωσε σημαντικά την κρίση που είχε εκ νέου ξεσπάσει. Οι δύο χώρες συμφώνησαν να σεβαστούν την Γραμμή Ελέγχου στην περιοχή του Jammu και Kashmir και να εργαστούν εντατικά σε διμερές επίπεδο μέσω κυρίως ομάδων εργασίας για να επιλύσουν τα μεταξύ τους ακανθώδη ζητήματα. Ωστόσο το Σύμφωνο μεταξύ Ινδίας και κυβέρνησης του Kashmir το 1974, το οποίο δήλωνε ξεκάθαρα την υπαγωγή του κρατιδίου στην Ινδία, δεν έγινε δεκτό από την πακιστανική πλευρά.

Εξέγερση στο Kashmir

Το 1989 ξεκίνησε στην κοιλάδα του Kashmir ένοπλη αντίσταση ενάντια στην ινδική κυριαρχία. Αφορμή στάθηκαν οι εκλογές του 1987 τις οποίες αμφισβήτησαν τα μουσουλμανικά κόμματα, σχηματίζοντας μάλιστα στρατιωτικές πτέρυγες. Τα αιτήματά τους κινούνταν από την ένωση με το Πακιστάν έως την πλήρη ανεξαρτησία. Οι Πακιστανοί στήριξαν διπλωματικά το κίνημα και κάλεσαν τα Ηνωμένα Έθνη να επέμβουν. Η αντίδραση των Ινδών ήταν να κατηγορήσουν την άλλη πλευρα για υποστήριξη των διασπαστικών στοιχείων με παροχή όπλων και εκπαίδευσης, καλώντας το Πακιστάν να πάψει να υποθάλπει την «τρομοκρατία των συνόρων». Την δεκαετία του '90 πολλές οργανώσεις αναπτύχθηκαν στην περιοχή, εκφράζοντας κυρίως ακραίες ισλαμικές θέσεις. Από εθνικιστικό και κοσμικό το κίνημα του Kashmir μετατράπηκε σε ισλαμικό, κυρίως λόγω της υποστήριξης που παρείχαν σε αυτό ισλαμιστές μαχητές "Jihadi" που πολέμησαν παλαιότερα κατά της ΕΣΣΔ στο Αφγανιστάν.

Διπλωματικό Πεδίο

Βασιζόμενη στην Συμφωνία της Simla του 1972 η Ινδία απέρριπτε επίμονα οποιαδήποτε παρέμβαση από τρίτο μέρος για την επίλυση των διαφορών της με το Πακιστάν για το Kashmir. Τη δεκαετία του '80 υπήρξαν αρκετές διπλωματικές πρωτοβουλίες για να έρθουν οι δύο πλευρές πιο κοντά. Το 1982 Ινδία και Πακιστάν δεν κατάφεραν ύστερα από συζητήσεις να καταλήξουν σε σύμφωνο μη επίθεσης. Μάλιστα η κίνηση της Ινδίας δύο χρόνια μετά να μεταφέρει στρατεύματα αεροπορικά στον παγετώνα Siachen στο βόρειο Kashmir, οδηγώντας το Πακιστάν σε αντίστοιχες ενέργειες, δημιούργησε το αξιοπερίεργο ρεκόρ εμφάνισης πολεμικής ζώνης σε ένα από τα πιο ορεινά μέρη του πλανήτη. Μάλιστα οι αναλυτές παρομοίαζαν την ένταση που δημιουργήθηκε στην περιοχή με «δύο φαλακρούς, οι οποίοι τσακώνονται για μία χτένα».⁹⁴ Τελικά το 1988 τα δύο κράτη υπέγραψαν συμφωνία μη επίθεσης στις πυρηνικές εγκαταστάσεις της άλλης πλευράς.

Το '96 στρατιωτικοί των δύο κρατών συναντήθηκαν στη Γραμμή Ελέγχου στο Jammu και Kashmir σε μία προσπάθεια να μειωθεί η ένταση ανάμεσα στα δύο μέρη. Ο εορτασμός των 50 ετών ανεξαρτησίας της Ινδίας και του Πακιστάν την επόμενη χρονιά συνέπεσε με την ανάληψη έντονης διπλωματικής δραστηριότητας από τα δύο μέρη και τους υπουργούς εξωτερικών των δύο κρατών να συναντώνται στο Delhi και στη συνέχεια στην Islamabad δίχως ωστόσο θεαματικά αποτελέσματα. Επιπλέον σε ομιλία του στα Ηνωμένα Έθνη ο πακιστανός πρωθυπουργός Nawaz Sharif πρότεινε την υπογραφή συμφώνου μη επίθεσης ανάμεσα στις δύο χώρες καθώς και συμφωνίας περιορισμού των πυρηνικών και πυραυλικών τους οπλοστασίων.

---

⁹⁴ Sagan D. Scott and Waltz N. Kenneth, op.cit., σ. 90

Πυρηνικός ανταγωνισμός

Η Ινδία πυροδότησε την πρώτη της πυρηνική συσκευή το 1974. Το Πακιστάν ανακοίνωσε επίσημα την επιτυχή πραγματοποίηση δοκιμών του πρώτου του πυραύλου επιφανείας μεγάλου βεληνεκούς μόλις το 1989 ενώ τρία χρόνια μετά δήλωσε ότι διαθέτει την απαραίτητη τεχνογνωσία για την κατασκευή πυρηνικής βόμβας. Ωστόσο η εξοπλιστική κούρσα μεταξύ Ινδίας και Πακιστάν κλιμακώθηκε δραματικά στη δεκαετία του '90. Το Μάιο του '98 οι δύο χώρες πραγματοποίησαν σειρά υπόγειων πυρηνικών δοκιμών κοντά στα κοινά τους σύνορα. Προηγήθηκε η Ινδία για να «απαντήσει» αμέσως μετά το Πακιστάν. Η κριτική που δέχθηκαν και οι δύο χώρες από τη διεθνή κοινότητα για αυτές τους τις ενέργειες ήταν ιδιαίτερα σκληρή καθώς ο κίνδυνος πυρηνικής σύγκρουσης αύξανε επικίνδυνα. ΗΠΑ, Ιαπωνία, πολλές ευρωπαϊκές χώρες και οι υπόλοιπες κυβερνήσεις της G-8 πάγωσαν κάθε οικονομική βοήθεια προς τα δύο κράτη. Επικριτική στάση κράτησε και το Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ. Τον Φεβρουάριο του 1999 οι σχέσεις των δύο χωρών φάνηκε να βελτιώνονται σημαντικά μετά από την συνάντηση κορυφής των πρωθυπουργών Ινδίας και Πακιστάν στο Lahore και την υπογραφή της ομώνυμης συμφωνίας.

Η σύγκρουση στο Kargil

Ήταν Μάιος του 1999 όταν για πρώτη φορά τα τελευταία 30 χρόνια ινδικές αεροπορικές δυνάμεις βομβάρδισαν θέσεις πακιστανών ανταρτών σε ορεινή περιοχή του Kashmir κοντά στην πόλη Kargil. Η απάντηση του Πακιστάν ήταν να θέσει σε ύψιστη επιφυλακή τα στρατεύματά του, προετοιμαζόμενο για πόλεμο. Η σοβαρότερη κατηγορία από ινδικής πλευράς κατά του Πακιστάν αφορούσε τα στρατεύματα που δρούσαν στις ορεινές περιοχές του Kashmir. Για την Ινδία αυτά ανήκαν στο ελαφρώς οπλισμένο πεζικό των Πακιστανών, ενώ για την άλλη πλευρά αποτελούσαν «μαχητές της ελευθερίας» και αγωνίζονταν υπέρ της απελευθέρωσης της υπό ινδική κατοχή περιοχής του Jammu και Kashmir. Η

ανταλλαγή πυρών κατά τη σύγκρουση του Kargil ήταν ιδιαίτερα πυκνή, ενώ θεωρείται ότι μόνο εκείνες τις ημέρες τουλάχιστον 30.000 άνθρωποι εγκατέλειψαν τις εστίες τους στην πακιστανική πλευρά και άλλοι 20.000 στην ινδική. Μετά από παρέμβαση των ΗΠΑ ο πακιστανός πρωθυπουργός διέταξε απόσυρση των δυνάμεών του που εισχωρούσαν στην αντίπαλη ζώνη ενώ και οι δύο πλευρές υποστήριζαν ότι νίκησαν.

Τον Οκτώβρη του 1999 ο Στρατηγός Musharraf ανέλαβε πραξικοπηματικά την εξουσία στο Πακιστάν αναγκάζοντας τη διεθνή κοινότητα να καταδικάσει το γεγονός, ζητώντας τη διεξαγωγή εκλογών.

Στα πρόθυρα του πολέμου – Τελευταίες εξελίξεις

Οι εξελίξεις μετά την 11^η Σεπτεμβρη του 2001 και τις επιθέσεις αυτοκτονίας στους πύργους του Παγκοσμίου Εμπορίου στη Νέα Υόρκη οδήγησαν σε θεαματική βελτίωση τις σχέσεις του Πακιστάν με τη Δύση παρά την παρουσία του στρατοκρατούμενου καθεστώτος στην εξουσία. Ωστόσο η ένταση στην Γραμμή Ελέγχου στο Kashmir συνεχιζόταν και κατά περιόδους αύξανε. Μάλιστα τον Οκτώβρη του ίδιου έτους οι συγκρούσεις κλιμακώθηκαν, καθώς η Ινδία ξεκίνησε βομβαρδισμούς εναντίον πακιστανικών στρατιωτικών θέσεων, εξακολουθώντας να κατηγορεί τη γείτονα χώρα για εξαγωγή τρομοκρατίας.

Τον ίδιο μήνα ο θάνατος 38 ατόμων από επίθεση στο κοινοβούλιο του Kashmir οδήγησε τον διοικητή του υπό ινδική κατοχή κρατιδίου να ζητήσει από την κεντρική κυβέρνηση να επιτεθεί στα στρατόπεδα εκπαίδευσης τρομοκρατών στα ινδο-πακιστανικά σύνορα. Στις 13 Δεκέμβρη του ίδιου έτους νέα επίθεση εναντίον της Βουλής στο Delhi είχε ως αποτέλεσμα τη δραματική αύξηση των στρατευμάτων εκατέρωθεν της ινδο-πακιστανικής μεθορίου, προκαλώντας φόβους για κλιμάκωση της σύγκρουσης των δύο κρατών. Τον Γενάρη του 2002 ο «Πόλεμος κατά της Τρομοκρατίας», τον οποίο είχαν κηρύξει οι ΗΠΑ, αλλά και ο φόβος μιας γενικευμένης πολεμικής αναμέτρησης με τους Ινδούς μετά και τα γεγονότα στο ινδικό κοινοβούλιο ώθησαν τον Πρόεδρο Musharraf να δώσει

εντολή στην διαβόητη ISI (Inter-Services Intelligence) να διακόψει τις επιθέσεις στο Kashmir και ταυτόχρονα τον ανάγκασαν να διαλύσει τα τμήματα της ISI αρχικά στο Αφγανιστάν και στη συνέχεια και στο ίδιο το Kashmir, με το τελευταίο ωστόσο να αμφισβητείται αν τελικά επετεύχθη⁹⁵.

---

⁹⁵ Winchell P. Sean, (Pakistan's ISI: The Invisible Government), International Journal of Intelligence and Counterintelligence, Vol. 16, No 3, fall 2003, σ. 384

ii) Η ΠΥΡΗΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΙΝΔΙΑΣ – ΚΙΝΗΤΡΑ ΚΑΙ ΑΝΤΙΚΙΝΗΤΡΑ

Η Ινδία υπήρξε μία από τις βασικότερες υπέρμαχους του παγκόσμιου πυρηνικού αφοπλισμού. Επηρεασμένη από το ανέφικτο του εν λόγω στόχου, τη γειτνίασή της με πυρηνικά (Κίνα) και εχθρικά (Πακιστάν) κράτη αλλά και την έντονη επιθυμία της να αναδειχθεί περιφερειακή δύναμη της Νότιας Ασίας, όχι μόνο εγκατέλειψε το δόγμα της μη εξάπλωσης των πυρηνικών αλλά κινήθηκε δραστήρια στο να αποκτήσει η ίδια την απαιτούμενη τεχνολογία και τελικά την αντίστοιχη ισχύ τόσο με τη μορφή «ειρηνικής» εκμετάλλευσης των πυρηνικών δυνατοτήτων όσο όμως και με την κατασκευή σημαντικών πυρηνικών οπλικών συστημάτων.

Αποτέλεσμα η Ινδία να θεωρείται σήμερα η μία εκ των μόλις τριών χωρών παγκοσμίως που χαρακτηρίζονται πυρηνικά κράτη δίχως όμως να ανήκουν στην «κλειστή» λέσχη των παραδοσιακών πυρηνικών δυνάμεων – δηλαδή των πέντε χωρών (ΗΠΑ, Ρωσία, Βρετανία, Γαλλία, Κίνα) που πραγματοποίησαν πυρηνικές δοκιμές πριν το 1967, έτος-σταθμό για τον αγώνα ενάντια στη διασπορά των πυρηνικών. Οι τρεις χώρες που αυτοχαρακτηρίστηκαν πυρηνικές, καταστρατηγώντας την παγκόσμια προσπάθεια κατά της διασποράς αλλά και τη διεθνή νομοθεσία είναι, εκτός της Ινδίας, το Πακιστάν και το Ισραήλ. Τα τρία αυτά κράτη αφενός απέκτησαν σαφή «πυρηνική επιλογή» και αφετέρου δεν υπέγραψαν την πλέον σημαντική διεθνή συνθήκη κατά της εξάπλωσης της πυρηνικής τεχνογνωσίας και τεχνολογίας, της NPT (Nuclear non-Proliferation Treaty). Σύμφωνα πάντως με το Bulletin of the Atomic Scientists το 2002 οι πυρηνικές κεφαλές των δύο νεότερων μελών της πυρηνικής λέσχης (Ινδία-Πακιστάν) δεν ξεπερνούν μαζί τις εκατό(100)⁹⁶.

---

⁹⁶ Norris S. Robert, Arkin M. William, Kristensen M. Hans, and Handler Joshua, (Global nuclear stockpiles: 1945–2002), Bulletin of the Atomic Scientists, November/December 2002, Vol. 58, No. 6, σ. 103–104

Η Ινδία έμαθε να ζει υπό ορισμένες αρκετά σκληρές στρατηγικές συνθήκες πριν διαβεί το πυρηνικό κατώφλι. Οι Κινέζοι εισέβαλαν το 1962 στην Ινδία και κατέλαβαν ένα στρατηγικό τμήμα του Kashmir, ενώ δύο χρόνια μετά προχώρησαν και στην πρώτη τους πυρηνική δοκιμή. Τα γεγονότα αυτά θεωρείται με μεγάλη βεβαιότητα ότι ώθησαν την Ινδία στην απόφασή της να πυρηνικοποιηθεί. Στη δεκαετία του '80 τα βήματα που έκανε το Πακιστάν για την παραγωγή εμπλουτισμένου ουρανίου, υλικού απαραίτητου για τα πυρηνικά όπλα, έδωσαν επιπλέον ώθηση στους Ινδούς να επιταχύνουν το δικό τους πυρηνικό πρόγραμμα.

Τον Μάιο του 1998 η Ινδία, εκπλήσσοντας την διεθνή κοινότητα, διεξήγαγε για πρώτη φορά μετά το 1974 μία σειρά από πυρηνικές δοκιμές ως αποτέλεσμα των τεχνολογικών αλμάτων της εν λόγω χώρας στον τομέα της πυρηνικής τεχνογνωσίας, τα οποία και την έφεραν στο κατώφλι της πυρηνικοποίησης. Ένα χρόνο μετά, στην «Έκτακτη Αναφορά του Συμβουλευτικού Συμβουλίου Εθνικής Ασφαλείας σχετικά με το Ινδικό Πυρηνικό Δόγμα» γίνεται σαφής λόγος για τριαδικό σύστημα των πυρηνικών οπλικών συστημάτων της Ινδίας, τα οποία χωρίζονται σε τρεις κύριες κατηγορίες, τα αεροσκάφη, τους πυραύλους εδάφους με κινητή βάση και τις θαλάσσιες μονάδες.⁹⁷ Ο στόχος που εξυπηρετούσε η απόκτηση ενός σεβαστού πυρηνικού οπλοστασίου διακηρύχθηκε τους επόμενους μήνες από την ηγεσία της χώρας: Η ελάχιστη αποτροπή. Οι Ινδοί θεωρούσαν απαραίτητο να διαθέτουν ένα αξιόπιστο αποτρεπτικό μέσο και είδαν ως ιδεώδη τη λύση της απόκτησης «πυρηνικής επιλογής».

Ωστόσο αυτό που εξόργισε τους διεθνείς παρατηρητές, πέραν του γεγονότος πως η ίδια η Ινδία κατείχε ηγετική θέση στις προσπάθειες για την εφαρμογή μέτρων αποπλισμού και μη διασποράς, ήταν η απουσία αξιόπιστης πυρηνικής απειλής εναντίον της, η οποία ενδεχομένως θα την ωθούσε στην απόκτηση πυρηνικών όπλων. Το πλήγμα μετά τις ινδικές πυρηνικές δοκιμές για

---

⁹⁷ Lavoy R. Peter, Sagan D. Scott, and Wirtz J. James, Planning the Unthinkable: How New Powers Will Use Nuclear, Biological, and Chemical Weapons, (Cornell University Press, 2001), σ. 125

το καθεστώς της NPT που ως το '98 είχε μονάχα επιτυχίες να επιδείξει ήταν ιδιαίτερα ισχυρό. Παράλληλα οι Ινδοί απέρριψαν κάθε συζήτηση για δημιουργία ζώνης ελεύθερης από πυρηνικά όπλα (NWFZ) στην περιοχή της Νότιας Ασίας ενώ δεν υπέγραψαν – παρά την αρχική ένθερμη υποστήριξή τους – την Συνθήκη Απαγόρευσης Γενικών Δοκιμών (CTBT). Επιπλέον προωθώντας σημαντικά το διαστημικό τους πρόγραμμα, ανέπτυξαν με επιτυχία βαλλιστικό πυραυλικό σύστημα με ικανότητα χρήσης πυρηνικών κεφαλών, αγνοώντας έτσι και το Καθεστώς Ελέγχου της Πυραυλικής Τεχνολογίας (MTRC), κάτι που προκάλεσε τις κυρώσεις των ΗΠΑ τη διετία 1992-94.⁹⁸

Οι ρίζες της πυρηνικοποίησης

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1950 οι ηγέτες της Ινδίας άρχισαν να δείχνουν ενδιαφέρον για την απόκτηση «πυρηνικής επιλογής». Το προωθούμενο από τις ΗΠΑ πρόγραμμα «Άτομα για την Ειρήνη», το οποίο ξεκίνησε το 1953, αφορούσε μεταξύ άλλων και την Ινδία. Με το εν λόγω σχέδιο επιχειρούσαν οι τότε πυρηνικές δυνάμεις να εμποδίσουν την διασπορά των πυρηνικών όπλων προσφέροντας ως αντάλλαγμα την τεχνολογία για να εκμεταλλευθούν τα ενδιαφερόμενα κράτη τις ειρηνικές χρήσεις της πυρηνικής ενέργειας. Το 1955 ο Καναδάς προμηθεύει την Ινδία με έναν ερευνητικό αντιδραστήρα βαρέος ύδατος, από τον οποίο τελικά προήλθε το πλουτόνιο που χρησιμοποιήθηκε στην δοκιμή του 1974. Για αυτήν την εγκατάσταση, όπως και για το απαραίτητο βαρύ ύδωρ που πούλησαν τότε οι ΗΠΑ στους Ινδούς, δεν δόθηκαν παρά απλές «ειρηνικές διαβεβαιώσεις» στα πλαίσια του κλίματος εμπιστοσύνης που υπήρχε τότε σε ό,τι αφορούσε την μη διασπορά των πυρηνικών. Επιπλέον δεν υπόκεινταν σε έλεγχο από την Διεθνή Επιτροπή Ατομικής Ενέργειας (International Atomic Energy Agency-IAEA), η οποία ιδρύεται δύο χρόνια μετά (1957).

---

⁹⁸ Jones W., McDonough G.M., Dalton F.T. and Koblenz D.G. Tracking Nuclear Proliferation: A

Η «ειρηνική πυρηνική έκρηξη»

Η ταπεινωτική ήττα των Ινδών από τους κινέζους το 1962 αλλά και η κινεζική πυρηνική δοκιμή του 1964 αιφνιδίασε την ινδική ηγεσία, η οποία, δεχόμενη την ισχυρή πίεση διαφόρων εθνικιστικών κύκλων, πραγματοποίησε στροφή 180 μοιρών και εγκατέλειψε την πολιτική προσέγκυσης και άλλων κρατών σε μία παγκόσμια κοινωνία υπέρ του πλήρους αφοπλισμού και κατά της διασποράς. Η Ινδία έδινε πια μεγαλύτερη σημασία στην άμυνα και ασφάλεια της, θεωρώντας ταυτόχρονα ότι η πολιτική της χώρας ως αδέσμευτης δύναμης υπονομεύεται σημαντικά με την απουσία ισχυρής και αξιόπιστης στρατιωτικής ισχύος. Η κινεζική δοκιμή βόμβας υδρογόνου από την Κίνα το 1967 έπεισε και τους τελευταίους διαφωνούντες και έτσι η Indira Gandhi αποφάσισε το 1971 την έναρξη της προετοιμασίας για την πραγματοποίηση πυρηνικής δοκιμής. Την 18^η Μαΐου του 1974 η Ινδία προχώρησε σε μία μάλλον συμβολική πυρηνική δοκιμή, την οποία χαρακτήρισε «ειρηνική πυρηνική έκρηξη», με την πλειοψηφία του λαού να την επιδοκιμάζει. Παράλληλα η σινο-αμερικανική προσέγγιση της δεκαετίας του '60 οδήγησε την Ινδία στη σύναψη συμφώνου φιλίας και συνεργασίας με την ΕΣΣΔ. Ήταν γνωστό ήδη από την περίοδο της «ειρηνικής πυρηνικής έκρηξης» του 1974 ότι η Ινδία ανέλαβε υψηλό ρίσκο, αναπτύσσοντας το πυρηνικό της οπλοστάσιο σε βάρος των προγραμμάτων ειρηνικών εφαρμογών της πυρηνικής ενέργειας, με κορυφαίο εκείνο της χρήσης της πυρηνικής ισχύος για τις ενεργειακές της ανάγκες. Ο στόχος αυτός ήταν αδύνατο πλέον να εκπληρωθεί, καθώς οι κυριότερες εξαγωγές προς την Ινδία, οι οποίες αφορούσαν κρίσιμα τμήματα των απαραίτητων εγκαταστάσεων, ανακόπησαν μετά την δοκιμή του '74 αλλά και την επίμονη άρνησή της να δεχθεί τα μέτρα ελέγχου και εξακρίβωσης της ΙΑΕΑ. Χώρες που παραδοσιακά παρείχαν στην Ινδία πυρηνικό υλικό στα πλαίσια του προγράμματος «Άτομα για την Ειρήνη», όπως οι ΗΠΑ και ο Καναδάς, αναγκάστηκαν και λόγω της νομοθεσίας τους να πάρουν τις εν λόγω εξαγωγές σε μία χώρα που, εκμεταλλευόμενη το κλίμα εμπιστοσύνης, κινήθηκε

αιφνίδια προς την ανοιχτή πυρηνικοποίηση. Τα αποτελέσματα αυτής της επιλογής ήταν καταλυτικά για την ινδική κοινωνία, η οποία εκτροχιάστηκε από την πορεία οικονομικής και βιομηχανικής ανάπτυξης, την οποία τροφοδοτούσε το φιλόδοξο πρόγραμμα «Άτομα για την Ειρήνη».

Κατά τη δεκαετία που μεσολάβησε μεταξύ κινεζικής και ινδικής πυρηνικής δοκιμής δεν ήταν λίγοι εκείνοι που διαφωνούσαν με την πυρηνικοποίηση της Ινδίας. Πέραν των ηθικών διλημάτων από μια τέτοια ενέργεια εξεταζόταν κατά πόσο οι Κινέζοι απειλούσαν μέσω του πυρηνικού τους οπλοστασίου στρατιωτικά ή πολιτικά τους Ινδούς, αν υπήρχε η απαραίτητη κάλυψη απέναντι στην Κίνα από ΗΠΑ και ΕΣΣΔ και βέβαια το κόστος της ανάπτυξης ενός αντίστοιχου πυρηνικού προγράμματος.⁹⁹

Παρά την κυριαρχία της Ινδίας σε συμβατικό επίπεδο στην περιοχή μετά και το διαμελισμό του Πακιστάν σε δυτικό και ανατολικό, ο φόβος της κινεζικής απειλής δεν μετρίαζε τις προσπάθειες του πυρηνικού λόμπι στην Ινδία για περαιτέρω επιδίωξη πυρηνικής δραστηριότητας. Η αδυναμία όμως της ινδικής πλευράς να ακολουθήσει τους ρυθμούς του κινεζικού πυρηνικού προγράμματος, καθώς και η απροθυμία της Gandhi να προχωρήσει στην ανάπτυξη ενός πυρηνικού οπλοστασίου μετά την «ειρηνική πυρηνική έκρηξη» του '74 καταδεικνύει με τον πλέον εμφανή τρόπο ότι στόχος της εν λόγω δοκιμής ήταν η πολιτική προβολή της ισχύος και της διεθνούς θέσης της Ινδίας παρά η απόκτηση αξιόπιστης αποτρεπτικής πυρηνικής δύναμης. Παράλληλα η Ινδία μέσω της πυρηνικής δοκιμής και της σημαντικής ενίσχυσης των συμβατικών της δυνάμεων απαντούσε στην κίνηση των ΗΠΑ να μετακινήσουν το αεροπλανοφόρο USS Enterprise στον Κόλπο της Βεγγάλης κατά τη διάρκεια του ινδο-πακιστανικού πολέμου του 1971.¹⁰⁰

Πακιστανική απειλή

---

⁹⁹ Ντόκος Π., *op. cit.*, σ. 146

¹⁰⁰ Spector S. L. and Smith R. J., The Spread of Nuclear Weapons 1989-1990: Nuclear Ambitions, (Carnegie Endowment, London, 1990), σ. 64

Η δεκαετία του '70 σηματοδοτήθηκε από την αύξηση της απειλής που δημιούργησε η κινητικότητα των Πακιστανών για να διαβούν και οι ίδιοι το πυρηνικό κατώφλι. Οι ενέργειές τους πήγαζαν κυρίως από τον φόβο της συντριπτικής συμβατικής ανωτερότητας των ινδικών δυνάμεων και φυσικά από την ήττα του Πακιστάν στον μεταξύ τους πόλεμο το 1971. Η γνωστοποίηση των πακιστανικών προθέσεων θορύβησε τόσο το Νέο Δελχί, ώστε οι Ινδοί να προχωρήσουν σε επανεξέταση της δικής τους θέσης σε ό,τι αφορά την πυρηνική τους πολιτική. Ο διάδοχος της Gandhi το 1977, Desai, παρέμενε πιστός στη μη πυρηνική πολιτική αλλά το δεύτερο εξάμηνο του '79, όταν στο τιμόνι της χώρας βρέθηκε ο Singh, κατέστη σαφές ότι η Ινδία δεν θα έμενε αδρανής σε περίπτωση που το Πακιστάν εξακολουθούσε να κινείται προς την πυρηνικοποίηση.

Με αργό αλλά σταθερό ρυθμό κατά την τριετία '81-'83 η Indira Gandhi, που επέστρεψε στην εξουσία, ξεκίνησε την προετοιμασία για μια νέα πυρηνική δοκιμή, ενώ υπήρξαν αρκετές αναφορές σχετικά με την κατασκευή τμημάτων πυρηνικών όπλων και την ύπαρξη σχεδίων βελτιωμένων οπλικών συστημάτων. Επιπροσθέτως η Gandhi προχώρησε στην κατασκευή των απαραίτητων πυρηνικών εγκαταστάσεων, δίχως όμως να δεχθεί να ενταχθούν αυτές στο σύστημα της Διεθνούς Επιτροπής Ατομικής Ενέργειας (ΙΑΕΑ) παρά τις έντονες αμερικανικές πιέσεις.¹⁰¹

Πυρηνικές εγκαταστάσεις

Οι κυριότερες εγκαταστάσεις περιλαμβάνουν δύο(2) πυρηνικούς αντιδραστήρες ισχύος, τους Madras I και II, τον ερευνητικό αντιδραστήρα Dhruva του Κέντρου Ατομικής Έρευνας της Bhadha (BARC), το εργοστάσιο εξόρυξης πλουτωνίου στο BARC και το εργοστάσιο εξόρυξης πλουτωνίου στο Tarapur. Το 1984 οι αποκαλύψεις για το πακιστανικό πυρηνικό πρόγραμμα προκάλεσαν σειρά αλυσιδωτών αντιδράσεων στην Ινδία, που έφταναν μέχρι και σε σκέψεις για προληπτικό χτύπημα (preventive attack) σε πυρηνικές

---

¹⁰¹ *ibid*, σ. 65

επαναστάσεις της γειτονικής χώρας. Οι κινήσεις εθνικιστικών ομάδων στην περιοχή του Punjab αλλά και οι κινήσεις ινδικών και πακιστανικών στρατευμάτων στην περιοχή του Παγετώνα Siachen στο Kashmir οδήγησαν τις δύο χώρες σε νέες προστριβές και την Gandhi να παραδέχεται ότι η πυρηνικοποίηση του Πακιστάν «πρέπει να προσθέσει μια νέα διάσταση στον σχεδιασμό της αμυντικής πολιτικής της Ινδίας».¹⁰² Ο γιος της δολοφονημένης τον Οκτώβρη του 1984 Indira Gandhi, Rajiv, με σειρά ανακοινώσεων και συνεντεύξεων έκανε σαφές ότι η Ινδία ήταν πολύ κοντά στην απόκτηση πυρηνικής δυνατότητας, καθώς από τεχνικής άποψης ήταν πλέον απολύτως έτοιμη. Η δημοσιοποίηση της πυροδότησης μέρους πυρηνικής συσκευής από το Πακιστάν το 1985 οδήγησε την Ινδία στην ανακοίνωση της λειτουργίας ενός από τους μεγαλύτερους μη στρατιωτικούς αντιδραστήρες του κόσμου, του ερευνητικού αντιδραστήρα της Dhruva. Η γνωστοποίηση αυτή αποσκοπούσε προφανέστατα να δείξει ότι η Ινδία δεν ήταν διατεθειμένη να αφήσει οποιονδήποτε στην περιφέρειά της να αμφισβητήσει την ανωτερότητά της και στον τομέα των πυρηνικών. Ο φόβος στο Πακιστάν αυξανόταν και από φήμες για επικείμενο προληπτικό χτύπημα των εγκαταστάσεων εμπλουτισμού ουρανίου, τις οποίες διατηρούσε στην Kahuta.¹⁰³

Τον Δεκέμβριο του 1985 οι δύο χώρες υπέγραψαν σύμφωνο μη επίθεσης στις πυρηνικές εγκαταστάσεις τους και συζήτησαν για μια βήμα προς βήμα προσέγγιση με σκοπό την εξομάλυνση των σχέσεών τους. Ωστόσο τον επόμενο μόλις χρόνο η αστάθεια μεταξύ των Σιχ στο κρατίδιο Punjab αλλά και η επιστροφή της Benazir Bhutto στο Πακιστάν χειροτέρεψαν πάλι τις ινδο-πακιστανικές σχέσεις. Παράλληλα συνεχίστηκε και στις δύο πλευρές η προσπάθεια ισχυροποίησης του οπλοστασίου τους, ενώ και οι δύο χώρες επιχείρησαν να εκμεταλλευθούν την αμερικανική νομοθεσία περί απαγόρευσης οικονομικής βοήθειας σε χώρες που παραβιάζουν τους διεθνείς κανονισμούς περί πυρηνικών όπλων, κατηγορώντας η μία την άλλη για ανάλογες παραβιάσεις. Το

---

¹⁰² *ibid*, σ. 66

¹⁰³ *ibid*, σ. 67

1988 ο διευθυντής της Ινδικής Επιτροπής Ατομικής Ενέργειας δήλωσε ότι ο σκοπός που έχει τεθεί είναι η απόκτηση αρκετών τόνων πλουτωνίου, οι οποίοι απαιτούνται για την εξυπηρέτηση των ενεργειακών αναγκών και του ερευνητικού προγράμματος της Ινδίας. Οι πληροφορίες της αμερικανικής κατασκοπείας όμως έλεγαν ότι η Ινδία είχε ήδη ξεκινήσει την παραγωγή πυρηνικών όπλων με ρυθμό 20 ανά έτος και εναρκτήριο έτος το 1986.¹⁰⁴

Παράλληλα συνεχίστηκε η προσπάθεια αύξησης των ινδικών πυρηνικών εγκαταστάσεων με την έναρξη της λειτουργίας του πυρηνικού αντιδραστήρα Nahora I ισχύος 235 MWe, ο οποίος θεωρητικά παρέχει πυρηνικό υλικό αρκετό για άλλα 12 πυρηνικά όπλα ετησίως¹⁰⁵. Έτσι η Ινδία έφτασε να κατέχει συνολικά οκτώ(8) σημαντικούς πυρηνικούς αντιδραστήρες ισχύος, δίχως αυτοί να ανήκουν στο σύστημα περιορισμών της ΙΑΕΑ, ενώ πρόθεση των υπεύθυνων ήταν να προχωρήσει το ταχύτερο το πρόγραμμα των «αναπαραγωγικών» αντιδραστήρων νέας γενιάς, οι οποίοι απαιτούν σημαντικές ποσότητες καύσιμου, που προέρχεται από το πλουτόνιο, το οποίο όμως χρησιμεύει και για την απόκτηση εκατοντάδων πυρηνικών όπλων.

Συνολικά η Ινδία θεωρείται ότι μπορεί να παράγει πλουτόνιο για παραπάνω από 40 πυρηνικά όπλα ετησίως. Παρόλα αυτά πολλοί αντιδραστήρες παρουσίασαν σημαντικά προβλήματα, καθυστερώντας σημαντικά την σχεδιαζόμενη παραγωγή και απομακρύνοντας την Ινδία από τους φιλόδοξους στόχους για την κάλυψη των ενεργειακών της αναγκών. Η θέση των Ινδών ότι δεν εισήγαγαν ποσότητες βαρέος ύδατος κατά την δεκαετία του '80, ποσότητες που απαιτούνταν για να λειτουργήσουν δίχως να τεθούν υπό τον έλεγχο της ΙΑΕΑ οι πυρηνικές αντιδραστήρες Madras I και II, Dhruva και Nahora, φαίνεται να διαμεύδεται από αναφορές ξένων κυβερνήσεων αλλά και ινδικών πηγών για το αντίθετο.¹⁰⁶ Η μυστικότητα που ανέπτυξε η Ινδία σε σχέση με τις πυρηνικές της δοσοληψίες έθεσε σε αμφισβήτηση τις «ειρηνικές» προθέσεις του πυρηνικού της προγράμματος. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο L. Spector, «είναι δύσκολο να

---

¹⁰⁴ *ibid*, σ. 68

¹⁰⁵ *ibid*, σ. 71

¹⁰⁶ *ibid*, σ. 73

φανταστεί κανείς ένα έθνος να ρισκάρει να εκτεθεί και να επικριθεί διεθνώς απλά με σκοπό την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας ή ραδιοϊσότοπων για ιατρικούς σκοπούς, τα οποία δεν υπόκεινται σε διεθνείς ελέγχους»¹⁰⁷.

Μετά τις έντονες προσπάθειες της να αποκτήσει αξιόλογο πυρηνικό οπλοστάσιο και τις σαφείς κινήσεις της προς την ανεξάρτηση από τις εισαγωγές πυρηνικών υλικών, για τις οποίες έπρεπε να λογοδοτεί συνέχεια, η Ινδία κατέληξε να διαθέτει ένα από τα πλέον διαφοροποιημένα προγράμματα πυρηνικής ενέργειας ανάμεσα στις χώρες του Τρίτου Κόσμου. Σύμφωνα με τον πίνακα¹⁰⁸ που περιλαμβάνεται στο *Tracking Nuclear Proliferation* του Carnegie Endowment for International Peace¹⁰⁹, με στοιχεία του 1998, στην Ινδία λειτουργούν οκτώ αντιδραστήρες ισχύος βαρέος ύδατος και άλλοι δύο ζέοντος με μονάχα τέσσερις από τους δέκα να υπόκεινται στα μέτρα ελέγχου και εξακρίβωσης της IAEA. Μέσα στο '99 υπήρχε η πρόβλεψη να ολοκληρωθούν άλλοι τέσσερις, οι οποίοι επίσης δεν θα ανήκουν στο σύστημα της IAEA, ενώ είχε σχεδιαστεί η κατασκευή με ορίζοντα μετά το 2004 άλλων δώδεκα πυρηνικών αντιδραστήρων σε διάφορες περιοχές της χώρας. Επίσης σε λειτουργία βρίσκονται στο BARC συνολικά επτά ερευνητικοί αντιδραστήρες ανάμεσά τους και ο Cirus, κατασκευής 1960, ο οποίος παρήγαγε το πλουτώνιο για την πρώτη πυρηνική δοκιμή στην ιστορία της Ινδίας, αυτήν του '74. Κανένας από τους παραπάνω δεν ελέγχεται από την IAEA. Ένας όγδοος ερευνητικός αντιδραστήρας κατασκευάζεται στο BARC, ενώ σε ισχύ βρίσκεται ένας αναβαθμισμένος ταχείας αναπαραγωγής αντιδραστήρας με έναν δεύτερο πρωτότυπο, ινδικής κατασκευής και ισχύος 500 MWe να βρίσκεται στη φάση της κατασκευής. Η Ινδία διαθέτει επίσης τέσσερις εγκαταστάσεις εμπλουτισμού ουρανίου, τρεις επανεπεξεργασίας καυσίμου και μία υπό κατασκευή, καθώς και έξι εγκαταστάσεις επεξεργασίας ουρανίου, όλες εκτός IAEA. Τέλος στο πυρηνικό πρόγραμμα της Ινδίας περιλαμβάνονται και δέκα εγκαταστάσεις παραγωγής βαρέος ύδατος.¹¹⁰

---

¹⁰⁷ ibid σ. 73-74

¹⁰⁸ παράρτημα Γ

¹⁰⁹ Jones W., McDonough G.M., Dalton F.T. and Koblenz D.G., op. cit., σ. 126-129

¹¹⁰ ibid

Κίνητρα και αντικίνητρα για την πυρηνικοποίηση της Ινδίας

Αντίθετα με ό,τι συνέβη στην δημιουργία και τον έλεγχο των πυρηνικών οπλοστασίων των γειτόνων της, Πακιστάν και Κίνας, στις οποίες ο ρόλος του στρατού ήταν εξαιρετικά σημαντικός, στην Ινδία η πυρηνικοποίηση θεωρείται «παιδί» της μη στρατιωτικής ατομικής έρευνας. Στην ουσία ο έλεγχος της πυρηνικής πολιτικής ανήκει εξ'ολοκλήρου στα χέρια τεχνοκρατών ανώτατων δημοσίων υπαλλήλων που λογοδοτούν στο εθνικό κοινοβούλιο¹¹¹.

Σύμφωνα με τον πίνακα που παραθέτει ο καθηγητής Α. Πλατιάς¹¹² τα βασικότερα κίνητρα που ενδέχεται να επιδρούν στην απόφαση μιας μεσαίας ή μικρής χώρας στην απόφασή της να επιδιώξει να πυρηνικοποιηθεί είναι, κατά σειρά σπουδαιότητας:

Κίνητρα

α. Πυρηνικός κίνδυνος από άλλη χώρα.

Οι σχέσεις της Ινδίας και της Κίνας ήταν ανέκαθεν άσχημες. Πολύ συχνά οι δύο γειτονικές χώρες έβλεπαν η μία την άλλη ανταγωνιστικά. Είναι γνωστό άλλωστε ότι και οι δύο δυνάμεις της νότιας Ασίας ενδιαφέρονταν να διακριθούν ανάμεσα στις χώρες του Τρίτου Κόσμου αλλά και να αναδειχθούν ως ηγετικές δυνάμεις. Για την πιθανότητα να διατρέχει κίνδυνο από άλλη χώρα, θεωρητικά η πυρηνικοποίηση της Ινδίας προήλθε από την αντίστοιχη της Κίνας, ενώ οι κινήσεις του Πακιστάν προς την ίδια κατεύθυνση προήλθαν σε σημαντικό βαθμό λόγω της ινδικής πυρηνικής επιλογής. Οι περισσότεροι αναλυτές συγκλίνουν ότι σε πρώτη φάση – και μόνο τότε – η πυρηνικοποίηση της Ινδίας είχε να κάνει με

---

¹¹¹ Reiss M. and Litwak R., Nuclear Proliferation after the Cold War, (Woodrow Wilson Center Press, New York, 1994), σ. 167

¹¹² Πλατιάς Γ. Αθανάσιος (Το Πυρηνικό Πρόγραμμα Της Τουρκίας), Ελληνικά Αμυντικά Προβλήματα, επιμ. Βαληνάκης Γιάννης, Κίτσος Πάρις, Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα, 1986, σ. 198

την απάντησή της στην κινεζική πυρηνική ισχύ. Η ήττα μάλιστα των Ινδών στο μεταξύ τους πόλεμο το 1962 επιτάχυνε τις εξελίξεις. Ασφαλώς οι κινεζικές δυνάμεις ξεπερνούν κατά πολύ τις ινδικές τόσο σε συμβατικό όσο και σε πυρηνικό επίπεδο και θεωρείται αδύνατο οι Ινδοί να αποκτούσαν υπεροχή σε αυτά, ωστόσο επεδίωξαν να εξισορροπήσουν τους γείτονές τους μέσω της στενής συνεργασίας τους με την ΕΣΣΔ.

β. Εκκολαπτόμενος πυρηνικός κίνδυνος.

Όπως και το προηγούμενο υπό εξέταση κίνητρο, θεωρητικά και αυτό αντιστοιχεί σε συγκεκριμένους στρατηγικούς στόχους, τους οποίους και εξυπηρετεί η εφαρμογή της απόφασης για πυρηνικοποίηση. Κατά τις ινδικές αιτιάσεις, οι κινήσεις του Πακιστάν προς την πυρηνικοποίηση τροφοδοτούσε τις δικές τους, αν και πιθανότατα στην περιοχή έλαβε χώρα η εφαρμογή της θεωρίας «ντόμινο», σύμφωνα με την οποία η πυρηνικοποίηση της Κίνας οδήγησε στην αντίστοιχη της Ινδίας, η οποία προκάλεσε την αντίστοιχη του Πακιστάν.

γ. Συντριπτική συμβατική υπεροχή αντίπαλης χώρας.

Συντριπτική συμβατική υπεροχή, όπως προαναφέρθηκε, διέθετε και διαθέτει η Κίνα σε όλη τη Νότια Ασία. Η αδυναμία των Ινδών να αντισταθμίσουν την κινεζική συμβατική ισχύ ίσως έπαιξε σημαντικό ρόλο στην απόφασή τους να αποκτήσουν πυρηνικά όπλα για να αποτρέψουν στο μέλλον τη σύγκρουση δύο άνισων συμβατικών στρατών.

δ. Φιλοδοξία για την ανάδειξη σε σημαντική δύναμη τοπικής εμβέλειας.

Ασφαλώς έχει γίνει δεκτό ότι πέρα από τα αντικειμενικά στρατηγικά διλήματα που αντιμετώπιζε η ινδική ηγεσία, υπήρχε πάντα η επιθυμία ανάδειξης της Ινδίας σε σοβαρή περιφερειακή δύναμη. Ίσως ο μόνος τρόπος για να συμβεί αναίμακτα αυτό ήταν η απόκτηση πυρηνικών σε μια περιοχή που, πέρα από την Κίνα, καμία χώρα δεν διέθετε πυρηνική επιλογή. Απόδειξη της επιρροής που ασκούσε η εν λόγω επιθυμία των Ινδών είναι φυσικά η εξόχως συμβολική πραγματοποίηση της

πυρηνικής δοκιμής του 1974. Ήταν ο καλύτερος τρόπος να επιδείξει η Ινδία τα τεχνολογικά της επιτεύγματα αλλά και την πρωτοπορεία της σε έναν «απαγορευμένο» τομέα. Παράλληλα φανέρωνε την αποκοπή των όποιων εξαρτήσεων της χώρας από τις μεγάλες δυνάμεις της εποχής. Η μία και μοναδική πυρηνική δοκιμή χρησίμευε ως πολιτικό μήνυμα των Ινδών με πολλούς αποδέκτες. Η «ειρηνική πυρηνική έκρηξη» του 1974 είχε πολλαπλούς στόχους. Πέραν του γοήτρου έκανε σαφές ότι η Ινδία μπορούσε να κατασκευάσει ανά πάσα στιγμή πυρηνικά όπλα, απαντώντας στην Κίνα, αλλά παράλληλα αύξανε το διεθνές κύρος και την αναγνώριση της χώρας σε παγκόσμια κλίμακα, εφόσον δυνητικά περνούσε το πυρηνικό κατώφλι, με μόλις πέντε χώρες να έχουν πράξει το ίδιο παγκοσμίως.

ε. Επιδίωξη στρατιωτικής υπεροχής.

Αν και οι Ινδοί παραδοσιακά δεν θεωρείται ότι έχουν επεκτατικές βλέψεις σε βάρος των γειτονικών τους κρατών, το δυσεπίλυτο ζήτημα του Kashmir, το οποίο τους φέρνει σε συνεχή αντιπαράθεση με το Πακιστάν, αλλά και οι κατά καιρούς τριβές με την Κίνα ίσως να αποτέλεσαν επαρκείς λόγους για την επιδίωξη συντριπτικής στρατιωτικής υπεροχής αναφορικά τουλάχιστον με τον προς δυσμάς γείτονά τους.

στ. Εκβιασμός (μη πυρηνικής) αντίπαλης χώρας.

Το συγκεκριμένο κίνητρο δεν ισχύει στην περίπτωση της Ινδίας, διότι οι πιο σημαντικοί αντίπαλοί της είναι η Κίνα – που ανήκει στη λέσχη των πυρηνικών χωρών – και το Πακιστάν – το οποίο και εκείνο κατασκεύασε σχεδόν ταυτόχρονα με τους Ινδούς πυρηνικά όπλα.

ζ. Γεωγραφική συγγένεια με περιοχή που χαρακτηρίζεται από τάσεις διάδοσης των πυρηνικών όπλων.

Η περιοχή της Νότιας Ασίας θεωρείται ένα από τα πλέον σημαντικά μέρη του κόσμου όσον αφορά την διασπορά των πυρηνικών όπλων. Είναι γνωστό ότι

αρκετά κράτη της εν λόγω περιοχής είχαν εκφράσει στο παρελθόν την επιθυμία για την απόκτηση πυρηνικής δυνατότητας, ενώ ορισμένα εξακολουθούν σήμερα να την επιδιώκουν ή βρίσκονται ήδη στο πυρηνικό «κατώφλι». Στην πρώτη γραμμή της αντιπαράθεσης για την πυρηνική διασπορά έχουν βρεθεί στο παρελθόν – και ορισμένα εξακολουθούν να βρίσκονται ακόμη – κράτη όπως το Ιράκ, το Ιράν, η Συρία αλλά και ανατολικότερα η Βόρειος και η Νότιος Κορέα. Ο πόλεμος στο Ιράκ το '90 και το 2003 συνδέεται άμεσα με τις παραπάνω εξελίξεις. Την ώρα που γράφονται αυτές οι γραμμές η διεθνής κοινότητα με πρωταγωνιστή τις ΗΠΑ ασκεί έντονες πιέσεις στο Ιράν και την Βόρειο Κορέα για τον έλεγχο των «κρυφών» πυρηνικών προγραμμάτων τους. Δεν είναι τυχαίο που οι περισσότερες «διαρροές» πυρηνικού υλικού και τεχνολογίας λαμβάνουν χώρα στην εν λόγω ζώνη συμπεριλαμβανομένης της Βορείου Αφρικής και των χωρών της πρώην ΕΣΣΔ. Τα παραπάνω επιβεβαιώνουν ότι στην περιοχή της Νοτίου Ασίας υπάρχουν έκδηλες τάσεις διασποράς των πυρηνικών όπλων.

η. Καλύτερευση της διαπραγματευτικής θέσης μέσα σε έναν αμυντικό συνασπισμό

Η Ινδία ανήκει σε μια σειρά από σημαντικούς διεθνείς οργανισμούς, όπως στην Κοινοπολιτεία (Comm.), μέλη της οποίας είναι όλα τα κράτη που ανήκαν στην Βρετανική Αυτοκρατορία, αλλά και στους G15 και G24, οργανισμοί που αφορούν τη συνεργασία και ανάπτυξη των αναπτυσσόμενων χωρών. Επιπλέον αποτελεί μέλος του Κινήματος Αδεσμεύτων (NAM) αλλά και της Ένωσης Περιφερειακής Συνεργασίας Νότιας Ασίας (SAARC). Η επιδίωξη πυρηνικοποίησης ασφαλώς συνδέεται με την βελτίωση της σχετικής θέσης των Ινδών στα πλαίσια των παραπάνω φόρα, και κυρίως του NAM και της SAARC. Η παρουσία ενός πυρηνικού κράτους ανάμεσα σε αρκετά μη πυρηνικά με τις επιπλοκές στο ισοζύγιο ισχύος, οι οποίες επέρχονται με την προσθήκη των εν λόγω όπλων στο οπλοστάσιό του, ασφαλώς βελτιώνουν την διαπραγματευτική θέση των Ινδών στις διενέξεις τους με το Πακιστάν και την Κίνα.

θ. Επιδίωξη πολιτικής και στρατιωτικής ανεξαρτησίας

Εφόσον προϋπόθεση ανεξαρτησίας – πολιτικής και στρατιωτικής – είναι η επίτευξη στρατιωτικής αυτοδυναμίας, τότε τα πυρηνικά όπλα προβάλλουν ως η πλέον συμφέρουσα λύση. Οι Ινδοί επιθυμούσαν από την ανεξαρτησία τους και μετά από τους Βρετανούς να στηρίζονται σε δικές τους δυνάμεις για να διατηρούν την αυτοδυναμία και την ακεραιότητά της. Επιπλέον η πυρηνική δοκιμή του 1974 ασφαλώς συνέβαλε σημαντικά στο να διακηρυχθεί από το ινδικό κράτος η απουσία των όποιων εξαρτήσεων από εξωτερικές δυνάμεις. Σημαντικό ρόλο στην απόφαση των Ινδών για πυρηνικοποίηση έπαιξε εξάλλου και το περιστατικό της παρουσίας του αμερικανικού πυρηνικού αεροπλανοφόρου Enterprise κατά τη διάρκεια του ινδοπακιστανικού πολέμου του 1971 ανοικτά των ινδικών ακτών. Το γεγονός αυτό ερμηνεύθηκε ως κίνηση εκβιασμού των ΗΠΑ, η οποία στρεφόταν κατά της ανεξαρτησίας της Ινδίας.

ι. Επιδίωξη διεθνούς αναγνώρισης

Τα πυρηνικά όπλα λόγω της ισχύος τους συνδέονται άμεσα με την αύξηση του κύρους του κατόχου τους. Η άποψη αυτή – που είναι ιδιαίτερα δημοφιλής κυρίως σε χώρες του Τρίτου Κόσμου – ασφαλώς αποτέλεσε σημαντικό κίνητρο για την πυρηνικοποίηση της Ινδίας, η οποία παραδοσιακά επεδίωκε ήδη από τη δεκαετία του '60 την ανάδειξή της σε περιφερειακή δύναμη και ηγέτιδα χώρα του Τρίτου Κόσμου. Η επιθυμία των Ινδών να αντιμετωπιστούν με τον ανάλογο σεβασμό και εκτίμηση από την υπόλοιπη διεθνή κοινότητα έπαιξε καθοριστικό ρόλο προς την κατεύθυνση της πυρηνικοποίησης.

ια. Επιδίωξη τεχνολογικού εκσυγχρονισμού

Ανάλογα επιχειρήματα με αυτά για την επιδίωξη διεθνούς αναγνώρισης χρησιμοποιούνται και για την περίπτωση της απόκτησης αλλά και της διακήρυξης τεχνολογικών επιτευγμάτων, τα οποία πέρα από την πρακτική τους σημασία

εξυπηρετούσαν και τον πάγιο στόχο της Ινδίας για την αύξηση του πολιτικού της γοήτρου διεθνώς.

ιβ. Ενδυνάμωση του ηθικού στο εσωτερικό της χώρας

Ασφαλώς η κοινή γνώμη και το πολύ ισχυρό πυρηνικό λόμπυ της Ινδίας πίεζαν προς την κατεύθυνση της πυρηνικοποίησης. Επιπροσθέτως η διασύνδεση των πυρηνικών όπλων με τόσα οφέλη, όπως η αύξηση του κύρους της χώρας, η βελτίωση υπέρ της των συνθηκών ασφαλείας, αλλά και της θέσης της στη σύγκρουση με το Πακιστάν και την Κίνα, έκανε αναγκαία την ενδυνάμωση του ηθικού στο εσωτερικό της Ινδίας, ιδίως μετά την απογοητευτική ήττα της στον σινο-ινδικό πόλεμο του '62.

ιγ. Μείωση των (συμβατικών) αμυντικών δαπανών

Αν και βραχυπρόθεσμα δεν μειώνονται οι συμβατικοί εξοπλισμοί, καθώς είναι απαραίτητο κατά τα πρώτα στάδια της πυρηνικοποίησης να διατηρούνται ισχυρές συμβατικές δυνάμεις για την προστασία των εγκαταστάσεων από το φόβο προληπτικού πλήγματος, σε βάθος χρόνου η απόκτηση πυρηνικών όπλων συμβάλλει στη μείωση των υπέρογκων δαπανών για τη συντήρηση μεγάλων συμβατικών δυνάμεων. Ωστόσο η σύγκρουση Ινδίας – Πακιστάν αναγκάζει αμφότερες να διατηρούν ισχυρούς και ιδιαίτερα δαπανηρούς συμβατικούς στρατούς. Όμως δεν μπορούν να αποκλειστούν μελλοντικά οφέλη από την πυρηνικοποίηση, όσον αφορά στο ζήτημα της σταδιακής μείωσης των συμβατικών αμυντικών δαπανών.

Αντικίνητρα

Αντίστοιχα με τα κίνητρα η διεθνής εμπειρία έχει καταδείξει και ορισμένους παράγοντες που επιδρούν αντίστροφα και δρουν αποτρεπτικά στην

απόφαση μιας χώρας να πυρηνικοποιηθεί. Σύμφωνα με τον αντίστοιχο πίνακα¹¹³ οι παράγοντες αυτοί είναι:

α. Συμμαχία με πυρηνική δύναμη

Πέρα από τη σύντομη και συχνά ευκαιριακή συνεργασία Ινδών και Σοβιετικών στη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, η οποία λειτουργούσε ως εξισορρόπηση της συνεργασίας Κίνας – Πακιστάν σε συνδιασμό με την κόντρα που είχαν και οι δύο χώρες με την Κίνα, η Ινδία δεν ανέπτυξε ιδιαίτερα στενούς δεσμούς με κάποια πυρηνική δύναμη, ενώ έβλεπε με καχυποψία – και εξακολουθεί να το πράττει εν μέρει ως σήμερα – τις παραδοσιακές πυρηνικές δυνάμεις και τις προσπάθειες να αποσοβηθεί η ινδική πυρηνικοποίηση με αντάλλαγμα στενότερη συνεργασία ή και συμμαχία των Ινδών με αυτές. Ταυτόχρονα εξέφρασε με έντονο τρόπο τη διαφωνία της ως προς τις διακρίσεις παλαιών και νέων πυρηνικών κρατών, αρνούμενη μάλιστα – κυρίως για αυτόν τον λόγο – να υπογράψει τη συνθήκη για τη μη διασπορά των πυρηνικών όπλων (NPT).

β. Ενδεχόμενη πυρηνικοποίηση αντιπάλου

Το ιδιότυπο πυρηνικό «ντόμινο» στη Νότια Ασία δεν επιτρέπει να φανεί ξεκάθαρα ποια από τις δύο χώρες ώθησε την άλλη να πυρηνικοποιηθεί από το φόβο μήπως προηγηθεί η πρώτη και χρησιμοποιήσει τη νέα ισορροπία ισχύος υπέρ της στη σύγκρουση για το Kashmir. Πάντως στην υπό εξέταση περίπτωση οι Ινδοί αδιαφόρησαν για την πιθανή πυρηνικοποίηση του Πακιστάν. Αυτό διεφάνη το 1998, όταν η Ινδία διεξήγαγε πυρηνικές δοκιμές, αν και γνώριζε την διακηρυγμένη πρόθεση του Πακιστάν να απαντήσει σε μια τέτοια κίνησή της.

γ. Διεθνείς νομικές δεσμεύσεις

Η Ινδία δεν υπέγραψε την NPT, αφήνοντας ανοικτό το «παράθυρο» της πυρηνικοποίησης ως τη στιγμή που τελικά προέβη στις δοκιμές του '98. Οι

---

¹¹³ *ibid*, σ. 207

πολιτικές, οικονομικές, εμπορικές και στρατιωτικές κυρώσεις που την περίμεναν, αν περνούσε το πυρηνικό κατώφλι, – και αυτές οι κυρώσεις θα ίσχυαν ακόμη και αν υπέγραφε την NPT – δεν πτόησαν τελικά την ινδική ηγεσία να κάνει το 1998 το απαραίτητο βήμα για την «ανοικτή» πυρηνικοποίησή της.

δ. Ενδεχόμενο ξαφνικής προληπτικής επίθεσης

Εκείνο που απασχολεί πάντα τα κράτη που βρίσκονται ένα βήμα πριν το πυρηνικό «κατώφλι», είναι η τυχόν αντίδραση των γειτονικών χωρών, οι οποίες «πλήττονται» με την αλλαγή στο ισοζύγιο ισχύος στην περιοχή. Οι ισραηλινές αεροπορικές επιδρομές στις ιρακινές πυρηνικές εγκαταστάσεις επιβεβαιώνουν αυτούς τους φόβους. Ωστόσο υπάρχουν πλήθος άλλων αντι-παραδειγμάτων που τις διαψεύδουν, όπως συνέβη και στην ινδική πυρηνικοποίηση, η οποία δεν επλήγη από τέτοιες προληπτικές επιθέσεις παρά την προφανή ενδυνάμωση της Ινδίας σε σχέση με το γειτονικό Πακιστάν αλλά και την σχετική ισορροπία με την επίσης πυρηνική Κίνα.

ε. Φήμη ειρηνόφιλης χώρας

Αποτέλεσε ένα από τα πλέον σημαντικά αντικίνητρα για την είσοδο της Ινδίας στην πυρηνική λέσχη. Η Ινδία ήταν φανατική υπέρμαχος του πυρηνικού αφοπλισμού την περίοδο πριν την έναρξη του δικού της πυρηνικού προγράμματος. Ως εξέχων μέλος της Κίνησης των Αδέσμευτων χωρών πρωτοστάτησε σε κινήσεις υπέρ της παγκόσμιας ειρήνης. Ωστόσο παρά τους δισταγμούς που υπήρχαν σε συνάρτηση με τον ρόλο και τη φήμη που είχε αποκτήσει, ενέδωσε στην πυρηνικοποίηση με το σκεπτικό ότι οι όποιες προσπάθειες πυρηνικού αφοπλισμού αρχικά και εμπόδισης της πυρηνικής διασποράς στη συνέχεια προσκρούουν στους όρους ανισότητας που θέτουν οι κυρίαρχες πυρηνικές δυνάμεις σε βάρος των νεότερων μελών της λέσχης ή των κρατών που επιθυμούν να διαβούν το πυρηνικό «κατώφλι». Η εντέλει είσοδος της Ινδίας στην παραπάνω λέσχη υπονόμωσε σημαντικά το εν λόγω αντικίνητρο για την πυρηνικοποίηση.

στ. Εσωτερικές αντιδράσεις

Πέρα φυσικά από τα αντικειμενικά αίτια για την απόκτηση πυρηνικής ισχύος που σχετίζονται με τη συνεχιζόμενη σύγκρουση με το γειτονικό Πακιστάν, οι ηγέτες της Ινδίας βρήκαν στην πυρηνικοποίηση τον ιδανικό τρόπο να στρέψουν την κοινή γνώμη μακριά από τα πολλά εσωτερικά προβλήματα της χώρας. Το αντικίνητρο των εσωτερικών αντιδράσεων δεν μπορεί να εφαρμοστεί στην υπό εξέταση περίπτωση καθώς η πλειοψηφία των Ινδών υποστήριζαν την πυρηνικοποίηση της χώρας.

ζ. Οικονομική και τεχνολογική ανικανότητα

Παρά τις σημαντικές τεχνολογικές δυσκολίες, οι οποίες πήγαζαν από τις αυστηρές κυρώσεις και τους ασφυκτικούς κανονισμούς της Διεθνούς Επιτροπής Ατομικής Ενέργειας (ΙΑΕΑ), η Ινδία προχώρησε – έστω και με καθυστερήσεις – στην εφαρμογή του πυρηνικού της προγράμματος. Ωστόσο η απόφαση για ολοκλήρωση των φιλόδοξων ινδικών σχεδίων αναφορικά με τις πυρηνικές δυνατότητες της χώρας προσθέτει σημαντικά οικονομικά βάρη στην ήδη προβληματική ινδική οικονομία την τελευταία 20ετία.

iii) Η ΠΥΡΗΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΤΟΥ ΠΑΚΙΣΤΑΝ – ΚΙΝΗΤΡΑ ΚΑΙ ΑΝΤΙΚΙΝΗΤΡΑ

Οι πολιτικές συνθήκες στο εσωτερικό του Πακιστάν δεν επέτρεψαν παρά ελάχιστες φορές τη διεξαγωγή «ανοικτής» και δημόσιας συζήτησης αναφορικά με την ύπαρξη και το ρόλο των πυρηνικών όπλων στο πακιστανικό κράτος. Κυρίαρχο ρόλο όχι μόνο στον σχεδιασμό της εξωτερικής του πολιτικής αλλά και στην εξέλιξη του ίδιου του κράτους έχει φυσικά η σύγκρουση στην οποία έχει παγιδευτεί το Πακιστάν με την Ινδία, μία σύγκρουση που διαρκεί πάνω από 50 χρόνια και έχει οδηγήσει τα δύο κράτη σε πόλεμο τρεις φορές ενώ δεκάδες άλλες έχουν φτάσει στα πρόθυρά του. Ουσιαστικά οι περισσότερες ενέργειες σχετικά με το πυρηνικό πρόγραμμα του Πακιστάν κινούνται στη σκία της απειλής που εξέπεμπε – ή έτσι φαινόταν στις πακιστανικές αρχές ότι συνέβαινε – η γειτονική Ινδία. Η ήττα από τους Ινδούς το '71 οδήγησε στον διαμελισμό του κράτους σε Δυτικό και Ανατολικό Πακιστάν, με το δεύτερο να ανεξαρτητοποιείται και να μετονομάζεται σε Μπαγκλαντές λίγο αργότερα. Η κατάληξη του τελευταίου πολέμου μεταξύ των δύο κρατών ήταν ουσιαστικά η αιτία της μυστικής έναρξης του πυρηνικού προγράμματος του Πακιστάν.

Οι ρίζες της πυρηνικοποίησης

Αρχικά ο στόχος της ίδρυσης της Επιτροπής Ατομικής Ενέργειας ήταν καθαρά ειρηνικός, δηλαδή αυτό που απασχολούσε τους υπεύθυνους ήταν η κάλυψη ενεργειακών προβλημάτων της χώρας. Ωστόσο οι ινδικές ενέργειες για την κατασκευή πυρηνικών όπλων και κυρίως τα οφέλη της απόκτησής τους στο

ισοζύγιο ισχύος ώθησαν τους Πακιστανούς να επιδιώξουν και εκείνοι την πυρηνικοποίηση. Η μεγαλύτερη πρόοδος έλαβε χώρα τη δεκαετία του '70 με τον πρωθυπουργό Zulficar Ali Bhutto, ενώ τα αποτελέσματα της εντατικοποίησης των προσπαθειών για πυρηνικοποίηση οδήγησαν το Πακιστάν στην πρώτη πυρηνική του δοκιμή στις 28 και στις 30 Μαΐου του 1998. Ήταν η όγδοη χώρα του κόσμου που αυτοανακηρύχθηκε πυρηνική μετά τις πέντε «νόμιμες»¹¹⁴, το Ισραήλ και την Ινδία. Στα τέλη της δεκαετίας του '80 η πακιστανική ηγεσία επιχείρησε να διαμορφώσει μία διαφορούμενη μορφή πυρηνικής αποτροπής, η οποία ουσιαστικά λειτουργούσε δίχως την εμφανή παρουσία οπλικών συστημάτων, για τα οποία άφηνε να εννοηθεί ότι υπήρχαν δίχως μέχρι το '98 να αποδέχεται επισήμως κάτι. Ωστόσο σύμφωνα με τις περισσότερες αναφορές της περιόδου το Πακιστάν είχε ήδη αποκτήσει ένα μικρό πυρηνικό οπλοστάσιο τουλάχιστον τρία χρόνια πριν την διακήρυξη της πυρηνικοποίησής του το 1998. Υπολογίζεται ότι ως το 1995 οι Πακιστανοί ήταν σε θέση να συναρμολογήσουν σε πολύ λίγο χρόνο τουλάχιστον 10 με 15 πυρηνικά όπλα.¹¹⁵

Η έναρξη του πυρηνικού προγράμματος εντοπίζεται μέσα στο 1972, λίγο μετά την ταπεινωτική ήττα από τους Ινδούς. Η πραγματοποίηση της «ειρηνικής πυρηνικής έκρηξης» στην Ινδία το '74 έδωσε περαιτέρω ώθηση στο πρόγραμμα, το οποίο συντόνιζε ο Δόκτωρ Khan, πακιστανός ειδικός επί των πυρηνικών, με γερμανική εκπαίδευση, και θητεία σε απόρρητες πυρηνικές εγκαταστάσεις στην Ολλανδία. Οι γνώσεις και η εμπειρία του συνέβαλαν τα μέγιστα κυρίως σε ό,τι αφορούσε τη λειτουργία της εγκατάστασης εμπλουτισμού της Kahuta. Υπό το φως των συγκεκριμένων εξελίξεων οι ΗΠΑ προχώρησαν σε διακοπή της οικονομικής βοήθειας προς το Πακιστάν λόγω των νομικών τους δεσμεύσεων. Η σχετική Τροποποίηση απαγόρευε οποιαδήποτε βοήθεια σε όσα κράτη προχωρούν σε εισαγωγές εξοπλισμού ή τεχνολογίας σχετικής με το εμπλουτισμένο ουράνιο.

---

¹¹⁴ Τις καλούμε «νόμιμες» εφόσον πυρηνικοποιήθηκαν πριν το 1967, ημερομηνία μετά την οποία η ΝΡΤ καθόριζε ως απαγορευμένη την πυρηνικοποίηση παγκοσμίως.

¹¹⁵ Jones W., McDonough G.M., Dalton F.T. and Koblenz D.G., op. cit., σ. 131

Η εισβολή της ΕΣΣΔ στο Αφγανιστάν

Αυτό που άλλαξε άρδην τη στάση των Αμερικανών ήταν ο πόλεμος ΕΣΣΔ – Αφγανιστάν, κάτι που ουσιαστικά ανάγκασε τις ΗΠΑ να ακυρώσουν την παραπάνω νομοθεσία και να προχωρήσουν σε γενναιόδωρη οικονομική και στρατιωτική βοήθεια προς το Πακιστάν. Το σκεπτικό ήταν να καταστεί το Πακιστάν στρατηγικός σύμμαχος των ΗΠΑ με σκοπό την ανακοπή της περαιτέρω εξάπλωσης της σοβιετικής επιρροής. Επίπλεον η κυβέρνηση Reagan πίστευε ότι με αυτόν τον τρόπο ενισχύουν το περιβάλλον ασφαλείας των Πακιστανών, προωθώντας έτσι αποτελεσματικότερα την πολιτική της μη διασπορας των πυρηνικών, καθώς μειώνουν την πακιστανική επιθυμία για πυρηνικοποίηση.

Παρά τις παραπάνω εξελίξεις και την αμερικανική αλλαγή το Πακιστάν συνέχισε την προσπάθεια για την παραγωγή επεξεργασμένου ουρανίου κατάλληλου για πυρηνικά όπλα, κάτι που φαίνεται ότι πέτυχε ήδη από το 1986 εν μέσω συνεχών πιέσεων από τις ΗΠΑ. Άλλωστε οι τελευταίες ισορροπούσαν ανάμεσα στο ζήτημα της πυρηνικοποίησης από τη μία και της σοβιετικής κατάληψης στο Αφγανιστάν από την άλλη, κάτι που ουσιαστικά «έδενε τα χέρια» της αμερικανικής πλευράς στο να επιβάλλει την θέλησή της στην πακιστανική ηγεσία.

Πυρηνικές Εγκαταστάσεις¹¹⁶

Το πυρηνικό πρόγραμμα του Πακιστάν είναι αρκετά ευρύ και διαφοροποιημένο. Σημαντικό μέρος του εξοπλισμού παρασκευάζεται εντός της χώρας, ενώ στο πρόγραμμα απασχολούνται πολλοί επιστήμονες και τεχνικοί με εκπαίδευση σε ευρωπαϊκές χώρες αλλά και στην πρώην ΕΣΣΔ. Στις πυρηνικές του εγκαταστάσεις περιλαμβάνεται ένας αντιδραστήρας βαρέου ύδατος, ισχύος 137 MWe, ο Kanupp, στο Karachi, ο οποίος υπόκειται στον έλεγχο της ΙΑΕΑ, καθώς και δύο ερευνητικοί ελαφρού ύδατος, οι PARR 1 και 2, στο Rawalpindi,

---

¹¹⁶ Στοιχεία 1998

επίσης υπό την ΙΑΕΑ¹¹⁷. Οι παραπάνω εγκαταστάσεις είναι και οι μοναδικές για τις οποίες οι πακιστανικές αρχές έχουν επιτρέψει στην διεθνή επιτροπή να τις εντάξει στα μέτρα ελέγχου και εξακρίβωσης, που έχει θεσπίσει.

Οι υπόλοιπες μονάδες που εντάσσονται στο πακιστανικό πυρηνικό πρόγραμμα δεν υπόκεινται στα μέτρα ελέγχου και εξακρίβωσης της ΙΑΕΑ. Πρόκειται για εγκαταστάσεις στην Kahuta και στην Wah, τοποθεσίες όπου υπάρχουν εργοστάσια συναρμολόγησης πυρηνικών όπλων αλλά και ένα πεδίο πυρηνικών δοκιμών στο Chagai Hills. Άλλος ένας ερευνητικός αντιδραστήρας βαρέος ύδατος ολοκληρώθηκε το '98 στην Khushab. Άλλες τρεις – ίσως τέσσερις – εγκαταστάσεις εμπλουτισμού ουρανίου λειτουργούν σε Kahuta, Wah, Sihala και Golra, όπου πιστεύεται ότι γίνονται δοκιμές,. Εξάλλου στη Chasma υπάρχει και μία μονάδα εξαγωγής πλουτωνίου, της οποίας το αρχικά κατασκευασμένο τμήμα έπαυσε να λειτουργεί το 1978. Άλλες δύο μονάδες εξαγωγής πλουτωνίου και έρευνας επί της εν λόγω διαδικασίας υπάρχουν στο Rawalpindi. Σε άλλες επτά περιοχές πραγματοποιείται εξόρυξη ουρανίου ενώ στο Multan και στο Karachi λειτουργούν δύο μονάδες παραγωγής βαρέος ύδατος.

Κίνητρα και αντικίνητρα για την πυρηνικοποίηση του Πακιστάν

Θα εξετάσουμε τους παράγοντες εκείνους που συνέβαλαν στην πυρηνικοποίηση του Πακιστάν σύμφωνα με τον πίνακα που παρατίθεται παραπάνω¹¹⁸ σχετικά με τα πιθανά κίνητρα μιας μικρής ή μεσαίας δύναμης να διαβεί το πυρηνικό κατώφλι.

Ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του '50 υπήρχαν σκέψεις στο Πακιστάν για τη χρήση της ατομικής ενέργειας ως λύση του ενεργειακού προβλήματος της χώρας. Η Επιτροπή Ατομικής Ενέργειας του Πακιστάν ιδρύθηκε το 1956. Εκείνη την περίοδο αυτό που απασχολούσε κυρίως τους ιθύνοντες ήταν η εξεύρεση εναλλακτικών πηγών ενέργειας και λιγότερο ο στρατηγικός ανταγωνισμός με την

---

¹¹⁷ Jones W., McDonough G.M., Dalton F.T. and Koblentz D.G., op. cit., σ. 145

¹¹⁸ βλ. παραπάνω σ. 79

γειτονική Ινδία, ο οποίος κορυφώθηκε μετά το 1971, όταν βρέθηκε στην εξουσία ο Ali Bhutto.

Κίνητρα

α. Πυρηνικός κίνδυνος από άλλη χώρα

Η πυρηνικοποίηση έγινε ύψιστη προτεραιότητα της πακιστανικής κυβέρνησης αμέσως μετά την ινδική πυρηνική δοκιμή του '74. Οι Πακιστανοί δεν θεωρούσαν επαρκή τη θεωρήση των Ινδών ότι η απόκτηση της πυρηνικής επιλογής εκ μέρους των τελευταίων εξυπηρετούσε άμεσα την πάγια επιθυμία της Ινδίας για αύξηση του διεθνούς της κύρους και της επιρροής της όχι μονάχα στην περιφέρεια αλλά και ευρύτερα. Η άποψη που επικρατούσε στο Πακιστάν ήταν πως η Ινδία αποκτούσε μέσω της πυρηνικοποίησης ένα νέο μέσο πίεσης εναντίον του ήδη συμβατικά λιγότερο δυνατού γείτονά της. Επιπλέον δεν θεωρούσαν ότι η απόκτηση πυρηνικών όπλων από την Ινδία είχε ως στόχο την εξισορρόπηση με την Κίνα λόγω της ήδη υπάρχουσας διαφοράς δυναμικότητας των δύο χωρών τόσο με συμβατικούς όσο και με πυρηνικούς όρους.¹¹⁹

β. Εκκολαπτόμενος πυρηνικός κίνδυνος

Το εν λόγω κίνητρο δεν μπορεί να εφαρμοστεί στην περίπτωση του Πακιστάν, το οποίο είχε διακηρύξει ότι θα «απαντά» στις ινδικές κινήσεις αλλά δεν θα προηγείται. Επομένως αν και γνώριζε για τις ανεπίσημες ινδικές ενέργειες με στόχο την πυρηνικοποίηση και προετοιμαζόταν ανάλογα, ανέμενε τις επίσημες δοκιμές του '98 για να προχωρήσει αμέσως μετά στις δικές του.

γ. Συντριπτική συμβατική υπεροχή αντίπαλης χώρας

Αποτελεί έναν από τους πιο σημαντικούς λόγους για την πακιστανική πυρηνικοποίηση. Η μεγάλη διαφορά που χωρίζει τις δύο χώρες σε συμβατική ισχύ

---

¹¹⁹ Ντόκος Π. Θάνος, *op. cit.*, σ. 159

λειτουργήσε καταλυτικά, καθώς παράλληλα εξακολουθούσε η κρίση μεταξύ της Ινδίας και του Πακιστάν για το Kashmir και άλλα εκκρεμή ζητήματα.

δ. Φιλοδοξία για την ανάδειξη σε σημαντική δύναμη τοπικής εμβέλειας

Το Πακιστάν δεν τρέφει φιλοδοξίες για την απόκτηση ηγετικής θέσης στην Νότια Ασία, αν και θεωρεί ότι πρέπει να διαφυλάξει την ισλαμική του ταυτότητα σε ένα «εχθρικό» για το ίδιο στρατηγικό περιβάλλον.

ε. Επιδίωξη στρατιωτικής υπεροχής

Ασφαλώς η πυρηνικοποίηση του Πακιστάν δεν σχετίζεται με υπεραισιόδοξους στόχους για στρατιωτική υπεροχή αλλά περιορίζεται στην βελτίωση της διαπραγματευτικής του θέσης σε σχέση με την συμβατικά ισχυρότερη Ινδία αλλά και στην εξασφάλιση της επιβίωσης και της ακεραιότητάς του.

στ. Εκβιασμός (μη πυρηνικής) αντίπαλης χώρας

Το εν λόγω κίνητρο είχε νόημα όταν η Ινδία δεν διέθετε πυρηνικά και χρησιμοποιούσε την συμβατική της ανωτερότητα για να «πεισει» το Πακιστάν να υποχωρήσει στις απαιτήσεις της. Μετά τη σχεδόν ταυτόχρονη πυρηνικοποίηση των δύο κρατών κάτι τέτοιο δεν ισχύει, όπως αντίθετα συνέβαινε στο παρελθόν, όταν το Πακιστάν υπέστη ταπεινωτικές ήττες ή ακόμη και διαμελισμό (περίπτωση Μπαγκλαντές).

ζ. Γεωγραφική συγγένεια με περιοχή που χαρακτηρίζεται από τάσεις διάδοσης των πυρηνικών όπλων

Όπως προαναφέρθηκε στην περίπτωση της Ινδίας η ευρύτερη περιοχή της Κεντρικής και Νότιας Ασίας εμφανίζει ανοδικές τάσεις διάδοσης των πυρηνικών όπλων, λόγω της παρουσίας εκεί κρατών που σε δεδομένες στιγμές δεν έχουν σεβαστεί διεθνείς κανόνες και αρχές, όπως το Ιράν και το Ιράκ, ή άλλων που

«κληρονόμησαν» σημαντικά τμήματα του σοβιετικού οπλοστασίου μετά την κατάρρευση της ΕΣΣΔ.

η. Καλύτερευση της διαπραγματευτικής θέσης μέσα σε έναν αμυντικό συνασπισμό

Όπως και στην περίπτωση της Ινδίας το Πακιστάν χρησιμοποιεί την πυρηνική του δυνατότητα για την αύξηση της διαπραγματευτικής του ισχύος στα πλαίσια των διαφόρων οργανισμών, στους οποίους είναι μέλος. Όπως η Ινδία, το Πακιστάν συμμετέχει στην Κοινοπολιτεία, στο Κίνημα Αδεσμεύτων καθώς και στην SAARC, ενώ είναι μέλος του Οργανισμού Ισλαμικής Διάσκεψης (ΟΙC) και του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας, στον οποίο μετέχουν άλλες εννιά χώρες της Κεντρικής Ασίας.

θ. Επιδίωξη πολιτικής και στρατιωτικής ανεξαρτησίας

Αντίστοιχα με την ινδική περίπτωση και στο Πακιστάν εξεταζόταν σοβαρά ο τρόπος αποτελεσματικής αντιμετώπισης του στρατηγικού διλήμματος αλλά και η απεξάρτηση από τις ισχυρές εξωτερικές δυνάμεις, όπως τις ΗΠΑ. Για δεκαετίες η βελτίωση ή χειροτέρευση των αμερικανο-πακιστανικών σχέσεων καθόριζε εν πολλοίς την πορεία του Πακιστάν σε θέματα οικονομίας και στρατιωτικής ισχύος. Η χώρα είχε – και εξακολουθεί εν μέρει να έχει – ανάγκη εξωτερικής οικονομικής βοήθειας για την αντιμετώπιση των σοβαρών προβλημάτων της πακιστανικής οικονομίας, παρά την αποδοχή σημαντικής στρατιωτικής βοήθειας από τις ΗΠΑ κυρίως την περίοδο της εισβολής της ΕΣΣΔ στο Αφγανιστάν αλλά και πρόσφατα με αφορμή τον «Πόλεμο κατά της Τρομοκρατίας» του Bush. Ασφαλώς η επιδίωξη πολιτικής και στρατιωτικής ανεξαρτησίας, σε συνάρτηση με τις κατά καιρούς κυρώσεις της διεθνούς κοινότητας αλλά και του αμερικανικού κογκρέσου, που πάγωνε τη σχετική οικονομική ή και τεχνολογική βοήθεια προς το Πακιστάν, έπαιξε σημαντικό ρόλο στην απόφαση για την πακιστανική πυρηνικοποίηση.

ι. Επιδίωξη διεθνούς αναγνώρισης

Το Πακιστάν παραδοσιακά επιθυμούσε πρωταγωνιστικό ρόλο ανάμεσα στις χώρες του μουσουλμανικού κόσμου. Η απόκτηση των πυρηνικών όπλων εξυπηρετούσε ακριβώς αυτήν την πάγια πακιστανική επιδίωξη. Άλλωστε μετά την πυρηνικοποίησή του το Πακιστάν αποτελεί τη μοναδική μουσουλμανική χώρα του κόσμου που ανήκει στη λέσχη των πυρηνικών κρατών.

ια. Επιδίωξη τεχνολογικού εκσυγχρονισμού

Αν και το Πακιστάν δέχθηκε σημαντική τεχνολογική βοήθεια από άλλες χώρες, όπως η Κίνα, δεν έπαυσε να επιθυμεί να επιδείξει την αυτάρκειά του στην παραγωγή των τμημάτων που απαιτούνταν για την ανάπτυξη του πυρηνικού του προγράμματος. Η επιδίωξη τεχνολογικού εκσυγχρονισμού του πακιστανικού κράτους έδωσε μία επιπλέον ώθηση στους ιθύνοντες να προχωρήσουν σε «ανοικτή» πυρηνικοποίηση.

ιβ. Ενδυνάμωση του ηθικού στο εσωτερικό της χώρας

Το εν λόγω κίνητρο δεν βρίσκει εφαρμογή σε ένα στρατοκρατούμενο κράτος, το οποίο πολύ συχνά συνταράσσεται από πραξικοπήματα. Ασφαλώς σε ένα τέτοιο περιβάλλον κατά κύριο λόγο εκείνο που έχει σημασία είναι το ηθικό του στρατού και αυτό δε σχετίζεται με την υιοθέτηση του πακιστανικού πυρηνικού προγράμματος.

ιγ. Μείωση των (συμβατικών) αμυντικών δαπανών

Όπως και στην Ινδία, το κίνητρο αυτό συνέβαλε σημαντικά στην απόφαση για την πακιστανική πυρηνικοποίηση, εφόσον μακροπρόθεσμα θα μπορούσε να μειώσει σε αξιόλογο βαθμό τις μεγάλες συμβατικές δαπάνες που και το Πακιστάν διατηρεί για την αντιμετώπιση της ινδικής απειλής.

Αντικίνητρα

α. Συμμαχία με πυρηνική δύναμη

Αποτέλεσε μία από τις κυριότερες αιτίες που καθυστέρουσαν την απόφαση του Πακιστάν να διαβεί το πυρηνικό «κατώφλι», παρά την διακηρυγμένη θέση του ότι θα το πράξει, αν προβεί σε τέτοια κίνηση η Ινδία. Η προνομιακή σχέση του με ΗΠΑ και Κίνα – κυρίως με την πρώτη – δρούσε αποτρεπτικά για μεγάλο χρονικό διάστημα, καθώς τυχόν εγκατάλειψη της νομιμότητας λόγω της καταπάτησης των άρθρων της NPT – άσχετα αν το ίδιο το Πακιστάν ποτέ δεν την υπέγραψε – θα σήμαινε αυτόματα τη χαλάρωση των δεσμών ΗΠΑ-Πακιστάν. Παρά τις ασφυκτικές αμερικανικές πιέσεις όμως το Πακιστάν εισήλθε στη λέσχη των πυρηνικών κρατών.

β. Ενδεχόμενη πυρηνικοποίηση αντιπάλου

Στην περίπτωση του Πακιστάν η ενδεχόμενη πυρηνικοποίηση του αντιπάλου, δηλαδή της Ινδίας, αποτέλεσε το πλέον ουσιαστικό κίνητρο για την έναρξη του δικού του προγράμματος. Το εν λόγω αντικίνητρο επέδρασε αντίθετα στην πακιστανική ηγεσία, η οποία συνέδεσε άμεσα την πυρηνικοποίηση του Πακιστάν με αυτήν της Ινδίας.

γ. Διεθνείς νομικές δεσμεύσεις

Όπως και η Ινδία, το Πακιστάν αρνήθηκε να προσυπογράψει τη Συνθήκη για τη Μη Διασπορά των Πυρηνικών (NPT), αφήνοντας έτσι ανοικτό το ενδεχόμενο να προχωρήσει στην πυρηνικοποίησή του όταν θα ήταν έτοιμο και σε συνάρτηση με τις ινδικές ενέργειες, όπως και συνέβη το 1998. Αν και υπέγραψε τελικά τη Συνθήκη Μερικής Απαγόρευσης των Πυρηνικών Δοκιμών (LTBT), δήλωσε πως δεν θα υπογράψει την NPT αν δεν πράξει το ίδιο και η Ινδία.

δ. Ενδεχόμενο ξαφνικής προληπτικής επίθεσης

Οι πακιστανικές αρχές ανησυχούσαν αρκετά μήπως οι πυρηνικές εγκαταστάσεις της χώρας δεχθούν κάποιο προληπτικό πλήγμα από τη χώρα που ζημίωσε η απόφαση για την πυρηνικοποίηση του Πακιστάν, δηλαδή την Ινδία.

Ωστόσο οι φόβοι αυτοί δεν στάθηκαν αρκετοί να αποτρέψουν τη συνέχιση του πυρηνικού του προγράμματος.

ε. Φήμη ειρηνόφιλης χώρας

Το συγκεκριμένο αντικίνητρο δεν έχει εφαρμογή στο Πακιστάν, το οποίο δεν είχε φήμη ειρηνόφιλης χώρας, θεωρώντας τις πολεμικές αναμετρήσεις στις οποίες μετείχε ζωτικές για την ίδια του την επιβίωση.

στ. Εσωτερικές αντιδράσεις

Δεν υπήρξε σοβαρή αντίθεση στο ενδεχόμενο της πυρηνικοποίησης του Πακιστάν, καθώς η πλειοψηφία θεωρούσε τη συγκεκριμένη ενέργεια επιβεβλημένη λόγω κυρίως της συμβατικής αδυναμίας του Πακιστάν σε σχέση με την Ινδία. Άλλωστε η απουσία δημοκρατικού καθεστώτος στη χώρα αφαιρεί ισχύ από το παραπάνω αντικίνητρο, αν υποθετικά ο λαός του Πακιστάν δεν επιθυμούσε την πυρηνικοποίηση.

ζ. Οικονομική και τεχνολογική ανικανότητα

Οι δυσκολίες που αντιμετώπιζε το Πακιστάν σε οικονομικό και τεχνολογικό επίπεδο ήταν ιδιαίτερα σημαντικές. Ωστόσο βασιζόμενο στην εξωτερική οικονομική ενίσχυση, κυρίως από μουσουλμανικές χώρες, που επιθυμούσαν να στηρίξουν τις προσπάθειες της μόνης μουσουλμανικής πυρηνικής δύναμης, στην τεχνολογική βοήθεια από την ήδη πυρηνικοποιημένη Κίνα και την πολύτιμη συνεισφορά του Dr. Abdul Khan, το Πακιστάν έδωσε «σάρκα και οστά» στα μεγαλόπνοα πυρηνικά του σχέδια. Η επίτευξη του στόχου θα επιτευχθεί, δήλωνε το 1974 ο τότε πακιστανός πρωθυπουργός, Ali Bhutto, ακόμη και αν χρειαστεί «...ο λαός του Πακιστάν να τρέφεται με γρασίδι»¹²⁰.

---

¹²⁰ Ντόκος Π. Θάνος, op.cit., σ. 163

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ

Η ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΔΙΑΣΠΟΡΑ ΤΩΝ ΠΥΡΗΝΙΚΩΝ ΟΠΛΩΝ ΚΑΙ Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΙΝΔΙΑΣ ΜΕ ΤΟ ΠΑΚΙΣΤΑΝ

Η πυρηνική δοκιμή που πραγματοποίησε η Ινδία στις 11 και στις 13 Μαΐου του 1998 και η αντίστοιχη απάντηση του Πακιστάν στο τέλος του ίδιου μήνα τροφοδότησε έναν μεγάλο αριθμό αναλύσεων, οι οποίες περιστρέφονται γύρω από τα υπέρ και τα κατά της εν λόγω εξέλιξης αλλά και στις συνέπειές της στο διεθνές και στο περιφερειακό περιβάλλον. Οι πέντε πυρηνικές συσκευές της Ινδίας και οι έξι αντίστοιχες του Πακιστάν που χρησιμοποιήθηκαν κατά τις δοκιμές των δύο χωρών ήταν αρκετές για να δηλώσει η μία χώρα στην άλλη αλλά και στην διεθνή κοινότητα με τον πλέον εκκωφαντικό τρόπο ότι έχουν εισέλθει πλέον στην λέσχη των πυρηνικών χωρών, σηματοδοτώντας μια νέα εποχή τόσο στις διμερείς τους σχέσεις όσο και στις σχέσεις τους με τον υπόλοιπο κόσμο.

i) Η ΝΕΟΡΕΑΛΙΣΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΥΡΗΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΗ ΝΟΤΙΑ ΑΣΙΑ

Ασφαλώς οι ευρισκόμενοι σε μία κρίση δεν μπορούν να δουν αντικειμενικά τα γεγονότα και ενεργούν συχνά παρασυρόμενοι από στιγμιαίες κινήσεις εντυπωσιασμού στη βάση της διαίσθησης και του βραχυπρόθεσμου οφέλους. Η αντίδραση της διεθνούς κοινότητας απέναντι στις εξελίξεις στην νότια Ασία ήταν φυσικά αρνητική. Αλλά σύμφωνα με τον Waltz η

καταστροφολογία γύρω από την ανοικτή πυρηνικοποίηση Ινδίας και Πακιστάν απλά αποδεικνύει ότι έχουν ξεχάσει όσοι την τροφοδοτούν τα πραγματικά συμβάντα του Ψυχρού Πολέμου αλλά και τον ουσιαστικό στόχο που εξυπηρετεί η παρουσία των πυρηνικών όπλων.¹²¹ Ο Waltz ασκεί δριμυεία κριτική στις χώρες που έχουν νομιμοποιηθεί από την συνθήκη μη διασποράς των πυρηνικών (NPT) να κατέχουν τα εν λόγω όπλα, οι οποίες ενώ ισχυρίζονται ότι για τις ίδιες είναι απαραίτητα, αρνούνται δίχως βάση στις υπόλοιπες να σκέφτονται με τον ίδιο ορθολογικό τρόπο και να θεωρούν τα πυρηνικά εξίσου χρήσιμα για την ασφάλειά τους. Πιο συγκεκριμένα οι νεορεαλιστές θεωρούν υποκριτική τη στάση των ΗΠΑ, οι οποίες έχουν πραγματοποιήσει χιλιάδες πυρηνικές δοκιμές, υπόγειες και ατμοσφαιρικές, δικαιολογούμενες με όρους ψυχροπολεμικούς και κάνοντας λόγο για θανάσιμη απειλή από την ΕΣΣΔ, τη στιγμή που αρνούνται αντίστοιχη δικαιολόγηση για τις πυρηνικές δοκιμές Ινδίας και Πακιστάν.

Το ζήτημα που απασχολεί τη νεορεαλιστική σχολή δεν είναι αν έπρεπε οι δύο χώρες να προχωρήσουν στις πυρηνικές δοκιμές του Μαΐου του 1998 αλλά πρωτίστως εάν η ασφάλειά τους απαιτεί την πυρηνικοποίησή τους.¹²² Η Βραζιλία και η Αργεντινή, χώρες οι οποίες είχαν πάρει την απόφαση να πυρηνικοποιηθούν και είχαν πραγματοποιήσει κάποια βήματα προς αυτήν την κατεύθυνση, εγκατέλειψαν τελικά την προσπάθεια αυτή αντιλαμβανόμενες την έλλειψη απειλής μεταξύ τους. Αντίστοιχη λογική επικράτησε και στην αποπυρηνικοποίηση της Νοτίου Αφρικής. Η περίπτωση όμως του Πακιστάν και της Ινδίας διαφέρει. Είναι ξεκάθαρο από την πρόσφατη και όχι μόνο ιστορία των δύο χωρών ότι τα πυρηνικά όπλα χρησιμεύουν απέναντι σε μία διαρκή απειλή από την άλλη πλευρά σε συνδιασμό μάλιστα με ορισμένα ακανθώδη εδαφικά ζητήματα, με προεξέχων αυτό του Kashmir.

Το Πακιστάν

---

¹²¹ Sagan D. Scott and Waltz N. Kenneth, op.cit., σ. 108

¹²² ibid, σ. 111

Ειδικότερα γαι τις πακιστανικές αρχές το ζήτημα της απόκτησης πυρηνικών όπλων ήταν ζωτικό για την ίδια την επιβίωση του κράτους τους, καθώς αναγνώριζαν την αδυναμία τους σε συμβατικό επίπεδο να ανταγωνιστούν την πέντε φορές μεγαλύτερη Ινδία. Ακόμη και οι ίδιοι οι Ινδοί παραδέχονταν ότι η επιθυμία των Πακιστανών για την απόκτηση πυρηνικών όπλων πηγάζει από το φόβο τους απέναντι στον κατά πολύ ισχυρό γείτονά τους.¹²³ Άλλωστε δεν είναι λίγοι στο Πακιστάν εκείνοι που υποστηρίζουν με θέρμη ότι τα πυρηνικά δίνουν τη δίκαιη λύση ανάμεσα σε δύο δυσανάλογους αντιπάλους και ενδέχεται η παρουσία τους να πιέσει τις δύο πλευρές για την εξεύρεση τρόπων ειρηνικής συνύπαρξης στην πολύπαθη περιοχή του Kashmir. Η εγκατάλειψη του Πακιστάν από τις ΗΠΑ μετά την πτώση του σοβιετικού καθεστώτος ήταν αναμενόμενη και επομένως σώστα κατά τους νεορεαλιστές οι ιθύνοντες της χώρας δεν εγκατέλειψαν την πορεία που είχαν χαράξει προς την πυρηνικοποίηση, εφόσον το δίλημμα ασφαλείας που αντιμετώπιζαν δεν επιλυόταν διαφορετικά. Το να ανταγωνιστούν την Ινδία σε συμβατικές δυνάμεις ήταν πρακτικά πολύ δύσκολο και λόγω πληθυσμιακής διαφοράς αλλά και λόγω οικονομικής αδυναμίας. Η παροχή οικονομικής βοήθειας και συμβατικών οπλικών συστημάτων από τις ΗΠΑ υπέστη σημαντικές περικοπές με προβαλλόμενη αιτία την πορεία της χώρας προς την πυρηνικοποίηση με αποτέλεσμα να στρέψει τους Πακιστανούς στη μόνη διέξοδο που τους είχε απομείνει.

Η Ινδία

Αν για το Πακιστάν η πυρηνικοποίηση φάνταζε ως η μόνη εφικτή λύση, για την Ινδία δεν ίσχυε το ίδιο. Τουλάχιστον για τους στρατηγικούς αναλυτές των ΗΠΑ. Η Ινδία αποτελεί την κυρίαρχη δύναμη στην Νότια Ασία, καθώς διαθέτει τον ισχυρότερο συμβατικό στρατό στην περιοχή. Αυτό αποτελούσε εγγύηση απέναντι στο πιο αδύναμο Πακιστάν όχι όμως και απέναντι στην Κίνα. Η αστάθεια του βόρειου γείτονα της Ινδίας σε συνδιασμό με την παρουσία μίας

---

¹²³ K. Shankar Bajpai, (Nuclear Exchange), Far Eastern Economic Review, June 24, 1993, σ. 24

διαρκώς αυξανόμενης μουσουλμανικής απειλής δυτικά αυτής αποτέλεσαν καθοριστικής σημασίας παράγοντες για την απόφαση της Ινδίας να διαβεί το πυρηνικό κατώφλι. Επιπλέον, όπως ήταν φυσικό, η στενή στρατηγική σχέση που ανέπτυξαν Κίνα και Πακιστάν, με την πρώτη να παρέχει στο δεύτερο σημαντική στρατιωτική υποστήριξη και τεχνογνωσία πάνω στα πυρηνικά δε ήταν δυνατό να μην ιδωθεί ως ύψιστη απειλή για την περικυκλωμένη από εχθρούς Ινδία. Ο άξονας Κίνα-Πακιστάν-ΗΠΑ κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου και η εύνοια των Αμερικανών προς το Πακιστάν κατά τη διάρκεια του τελευταίου πολέμου μεταξύ Ινδίας – Πακιστάν το 1971 αποτέλεσαν τις πλέον εμφανείς ενδείξεις που δικαιολογούσαν τους ινδικούς φόβους και τους ωθούσαν προς την πυρηνικοποίηση παρά τους πολλούς κινδύνους που και οι ίδιοι εντόπιζαν σε μια τέτοια ενέργεια. Η παρουσία του αμερικανικού πυρηνικού αεροπλανοφόρου Enterprise στον ινδικό ωκεανό τις μέρες του πολέμου ερμηνεύθηκε ως εκβιαστική από τους ινδούς ιθύνοντες, προσφέροντας επιπλέον επιχειρήματα στους υπέρμαχους της πυρηνικοποίησης. Η αντίθεση σε μια τέτοια κίνηση στηρίχθηκε κυρίως στο ότι ήταν αρκετοί στην Ινδία που δεν θεωρούσαν ότι η χώρα τους έχει την ικανότητα να αναπτύξει πυρηνικές δυνάμεις ικανές να αποτρέψουν αποτελεσματικά τον κινεζικό κίνδυνο. Αποτέλεσμα της πυρηνικοποίησης της Κίνας ήταν αυτή της Ινδίας, η επιλογή της οποίας υποκίνησε την αντίστοιχη πυρηνικοποίηση του γειτονικού Πακιστάν, σε ένα από τα ελάχιστα περιφερειακά πυρηνικά ντόμινο του πλανήτη.

Η πυρηνικοποίηση στη Νότια Ασία φέρνει σταθερότητα

Το δυσνόητο στην αμερικανική αντίδραση για την ινδική πυρηνικοποίηση είναι το γεγονός ότι οι Αμερικανοί αναρωτιούνται γιατί οι Ινδοί ανησυχούν επειδή μοιράζονται 2.000 μίλια κοινών συνόρων με μια χώρα – την Κίνα – η οποία είναι πιο πλούσια, πιο μεγάλη σε πληθυσμό, πιο ισχυρή στρατιωτικά και με πυρηνικά όπλα στη διάθεσή της. Θα έπρατταν διαφορετικά οι ίδιοι; Αν κρίνουμε

από την στάση της ΗΠΑ προς την ΕΣΣΔ κατά τον Ψυχρό Πόλεμο, προφανώς όχι, λέει ο Waltz¹²⁴.

Ο φόβος που υπάρχει πάντα ανάμεσα στους απαισιόδοξους αναλυτές είναι μήπως τα πυρηνικά όπλα μετατραπούν από πηγή αποτροπής σε μειονέκτημα ακριβώς λόγω της υψηλής επικινδυνότητάς τους. Αυτό που ισχυρίζονται πολλοί και για την περίπτωση της Ινδίας είναι μήπως η Κίνα κινούμενη αστραπιαία θέσει στην κατοχή της κάποιο διαφιλονικούμενο τμήμα στα βορειοανατολικά της Ινδίας ή μήπως το Πακιστάν κάνει κάτι ανάλογο στα βορειοδυτικά με το Kashmir, θέτοντας έτσι την Ινδία προ τετελεσμένου. Με αυτόν τον τρόπο αχρηστεύεται στην πράξη η στρατηγική παρουσία των πυρηνικών, καθώς θα ήταν πολύ δύσκολο για την Ινδία – όπως και για οποιαδήποτε άλλη χώρα – να ξεκινήσει πυρηνικό πόλεμο για μια διαφιλονικούμενη περιοχή, γνωρίζοντας τις καταστροφικές συνέπειες που αυτός θα έχει για όλα τα μέρη. Ανάλογες φοβίες υπήρχαν και στην αμερικανική, όπως και στη νατοϊκή, στρατηγική σκέψη κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, οι οποίες όμως αποδείχθηκαν αβάσιμες. Η συγκέντρωση δυνάμεων σε μία περιοχή δε μπορεί να λάβει χώρα ξαφνικά. Η αντίπαλη πλευρά θα αντιληφθεί τι συμβαίνει και θα κινητοποιήσει τις αντίστοιχες δικές της, και όχι μόνο τις συμβατικές, μεταφέροντας έτσι το δίλημμα αποτροπή ή πυρηνική/μερική καταστροφή στην πλευρά του επιτιθέμενου.

Η άποψη των απαισιόδοξων αναλυτών είναι ότι η κατάσταση που μπορεί να δημιουργηθεί από τη σύγκρουση δύο στρατών που διαθέτουν παράλληλα και πυρηνικά όπλα θεωρείται κάτι παραπάνω από επικίνδυνη, καθώς πολλαπλασιάζει τους παράγοντες της αβεβαιότητας και των ρίσκων που αναλαμβάνει η κάθε πλευρά. Η επιτυχημένη παρομοίωση της επίδρασης της «κρυστάλλινης σφαίρας» εξηγεί το κεντρικό επιχείρημα του Waltz για τα οφέλη από την παρουσία των πυρηνικών όπλων εκατέρωθεν του μετώπου στο Kashmir. Όπως αναφέρει ο Joseph Nye, στη σύγκρουση με συμβατικά όπλα η «σφαίρα» είναι συννεφιασμένη. Αντίθετα οι ξεκάθαρες συνέπειες της πυρηνικής σύγκρουσης, κατά την οποία μπορεί πολύ εύκολα η κατάσταση να οδηγηθεί εκτός ελέγχου,

---

¹²⁴ Sagan D. Scott and Waltz N. Kenneth, op.cit., σ. 113

κάτι που γνωρίζουν πολύ καλά τα εμπλεκόμενα μέρη, παρομοιάζονται με κρυστάλλινη σφαίρα απόλυτα καθαρή.¹²⁵

Το πολεμικό επεισόδιο στο Kargil έδωσε την αφορμή να ακουστούν επιχειρήματα κατά της πυρηνικοποίησης, η οποία έδινε τη δυνατότητα στο Πακιστάν να κινείται με περισσότερη άνεση θεωρώντας ότι ο φόβος της πυρηνικής σύγκρουσης περιόριζε την αντίδραση της άλλης πλευράς. Το ίδιο όμως επιχείρημα ισχύει και για το ίδιο το Πακιστάν, το οποίο ρισκάρει αντίποινα. Μάλιστα με την παρουσία πυρηνικών ρισκάρει την ολοκληρωτική καταστροφή του. Η κρίση στο Kargil βοήθησε τις δύο πλευρές να εξάγουν πολύτιμα συμπεράσματα, καθώς ήταν η πρώτη τους σύγκρουση μετά την ανοικτή τους πυρηνικοποίηση. Επιβεβαιώθηκε έτσι ότι τα πυρηνικά αφορούν την ενδοχώρα και την προστασία της ίδιας της υπόστασης των δύο κρατών αλλά αδυνατούν να εφαρμόσουν αποτελεσματικά την αποτρεπτική τους αποστολή σε αμφισβητούμενες ή απομακρυσμένες από το κέντρο περιοχές. Παρά τις παραπάνω διαπιστώσεις τα πυρηνικά όπλα είχαν σύμφωνα με το νεορεαλιστικό επιχείρημα ευεργετικό ρόλο στο Kargil. Απέτρεψαν ουσιαστικά την κλιμάκωση των συγκρούσεων αναγκάζοντας τις δύο πλευρές να παραδεχθούν πως με τα νέα δεδομένα περιορίζεται σημαντικά η βία, καθώς είναι απίθανο οι δύο πλευρές να εμπλακούν σε πόλεμο ακόμη και με συμβατικά όπλα.

Πυρηνικό παρελθόν και μέλλον

Οι νεορεαλιστές βασίζουν την αισιοδοξία τους για τα οφέλη της πυρηνικοποίησης στον σχετικά αποτελεσματικό τρόπο που λειτούργησε στο παρελθόν η πυρηνική αποτροπή. Η όλη συζήτηση γύρω από τη διασπορά των πυρηνικών περιστρέφεται από τη μια γύρω από εκτιμήσεις των πιο απαισιόδοξων για πιθανά καταστροφικά αποτελέσματα που προκύπτουν είτε από ηθελημένη χρήση των πυρηνικών είτε λόγω ατυχήματος και από την άλλη γύρω από τη

---

¹²⁵ Carnesale Albert, Doty Paul, Hoffman Stanley, Huntington P. Samuel, Nye S. Joseph Jr. and Sagan Scott, Living with Nuclear Weapons, (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1983), σ. 44.

σιγουριά των περισσότερο αισιόδοξων, σιγουριά που πηγάζει από το πυρηνικό παρελθόν, κατά το οποίο τα ελάχιστα ατυχήματα δεν έφεραν την καταστροφή που πολλοί περίμεναν, ενώ και οι ίδιες οι πυρηνικές χώρες περιορίστηκαν σε ιδιαίτερα χαμηλά επίπεδα σύγκρουσης μεταξύ τους.

Το επιχείρημα ότι η αποτροπή βασίζει την επιτυχία της στο περιεχόμενο της, δηλαδή στο ποιος αποτρέπει ποιον και πως συνδέονται οι δύο πλευρές, δεν ευσταθεί για τον Waltz.¹²⁶ Η ιστορία του Ψυχρού Πολέμου απέδειξε πως όποιος και αν βρίσκεται «απέναντι», η ύπαρξη και μόνο των πυρηνικών θα τον συνετίσει. Δεν αποτελεί για τους νεορεαλιστές αντικείμενο έρευνας ο χαρακτήρας του κράτους, το οποίο έχει στην κατοχή του πυρηνικά. Αυτό συμβαίνει διότι η αξασφάλιση δεύτερου πλήγματος σημαίνει πρακτικά πως ακόμη και «τρελός» να είναι ο ηγέτης που τα ελέγχει, γνωρίζει καλά πως η επιθετικότητά του οδηγεί μαθηματικά στην ίδια του την καταστροφή. Επομένως η νεορεαλιστική οπτική απορρίπτει ως αβάσιμη την προσπάθεια ορισμένων αναλυτών στις ΗΠΑ και όχι μόνο να συγκρίνουν τα πυρηνικά ζεύγη ΗΠΑ-ΕΣΣΔ και Ινδία-Πακιστάν για να αποδείξουν την επικινδυνότητα που ενέχει η πυρηνικοποίηση των δύο κρατών της Νότιας Ασίας. Οι δύο υπερδυνάμεις μπορεί να πλησίασαν σε ορισμένες περιπτώσεις την σύρραξη μεταξύ τους αλλά αυτή δεν συνέβη τελικά ποτέ σε αντίθεση με την Ινδία και το Πακιστάν, οι οποίες κατέληξαν τρεις φορές σε γενικευμένες πολεμικές συγκρούσεις και προχώρησαν αρκετές άλλες σε μεμονωμένα επεισόδια. Ωστόσο από το 1974, μετά την πρώτη πυρηνική δοκιμή της Ινδίας, και κυρίως μετά την ανοικτή πυρηνικοποίηση και των δύο το 1998 δεν υπήρξε καμία ένδειξη ότι οι δύο χώρες προχωρούν προς μια νέα γενικευμένη πολεμική σύρραξη.

Όμως, όπως χαρακτηριστικά σημειώνει ο Kenneth Waltz¹²⁷, συγκρούσεις μεταξύ πυρηνικών δυνάμεων σε περιφερειακές περιοχές δεν αποτελούν εξαίρεση. Το ζεύγος ΕΣΣΔ-Κίνα παρουσιάζει περισσότερες ομοιότητες με αυτό της Ινδίας-Πακιστάν, καθώς αρκετές φορές στο παρελθόν οι δύο αχανείς ασιατικές χώρες

---

¹²⁶ *ibid*, σ. 117

¹²⁷ *ibid*, σ. 118

συγκρούστηκαν κοντά στην απέραντη συνοριογραμμή που τις χωρίζει, δίχως η κατάσταση να τεθεί εκτός ελέγχου. Αντίστοιχα άλλη μια πυρηνική χώρα, το Ισραήλ, βρέθηκε αντιμέτωπη με δύο μη πυρηνικές δυνάμεις, την Αίγυπτο και τη Συρία, το 1973, δίχως τα καταστροφικά αποτελέσματα που προβλέπουν οι πιο απιασιόδοξοι αναλυτές.

Πολλοί θεωρούν την εγγύτητα των δύο κρατών ως μοιραίο μειονέκτημα σε περίπτωση κρίσης, σε αντίθεση με την απόσταση ασφαλείας που χώριζε ΗΠΑ και ΕΣΣΔ. Ωστόσο η φύση των πυρηνικών όπλων και οι νεότερες τεχνολογικές εξελίξεις έδειξαν ότι λίγη σημασία έχει τελικά ο γεωγραφικός παράγοντας όταν έρθει η στιγμή της κρίσης. Η απειλή των αμερικανικών ή σοβιετικών πυραύλων δεν διαφέρει από αυτήν των ινδικών ή των πακιστανικών. Η ιστορία απέδειξε ότι καμία από τις δύο υπερδυνάμεις δεν επιθυμούσε να βρίσκεται επί μακρόν σε κατάσταση υψίστης ετοιμότητας και δεν δυσκολευόταν να βρίσκει τρόπους απεμπλοκής από αυτήν. Επιπλέον παρά το «βεβαρημένο» παρελθόν των δύο κρατών της Νότιας Ασίας, τόσο η Ινδία όσο και το Πακιστάν σεβάστηκαν απόλυτα τους κανόνες του πολέμου, επιχείρησαν να κρατήσουν τις απώλειες αμάχων όσο πιο χαμηλά ήταν δυνατόν, ενώ η τάση που επικρατούσε συνήθως, ακόμη και στις τελευταίες συγκρούσεις στο Kashmir, αλλά και στο Kargil, ήταν αποκλιμάκωσης και σεβασμού της γραμμής ελέγχου.

Συμπερασματικά σε ό,τι αφορά την εγγύτητα δεν θα πρέπει να λεισμονείται ότι όχι λίγες φορές κατά το παρελθόν πυρηνικές δυνάμεις βρέθηκαν πολύ «κοντα», με χαρακτηριστική περίπτωση την κρίση στην Κούβα. Αυτή η ελαχιστοποίηση της απόστασης μειώνει φυσικά και τον χρόνο αντίδρασης σε ενδεχόμενη κρίση. Ωστόσο η φυσική εγγύτητα, όπως ισχύει με την εξεταζόμενη περίπτωση, όπου Δελχί και Ισλαμαμπάντ απέχουν ελάχιστα, δεν οδηγεί απαραίτητα σε κάποιο «θερμό επεισόδιο». Οι ψυχροπολεμικοί στρατοί της Ευρώπης και οι κατασκοπευτικές πτήσεις των Αμερικανών σε ΕΣΣΔ και Κίνα δείχνουν ότι συχνότατα δυνάμεις των πυρηνικών κρατών έρχονταν σε επαφή.

Πυρηνική τρωτότητα – Δυνατότητα δεύτερου πλήγματος

Οι νεορεαλιστές αμφισβητούν την αναγκαιότητα τα αντίποινα να εντάσσονται στη λογική της άμεσης απάντησης μετά από ενδεχόμενη επίθεση. Το σημαντικό, λέει χαρακτηριστικά ο Kenneth Waltz, είναι ο αμυνόμενος να δείχνει ξεκάθαρα ότι έχει την ικανότητα να προχωρήσει σε αντίποινα και προτίθεται να το πράξει¹²⁸. Αρκεί η επιβίωση ελάχιστης δύναμης. Το παραπάνω ακυρώνεται φυσικά εάν ο επιτιθέμενος είναι ικανός να καταστρέψει **το σύνολο** των αντίπαλων δυνάμεων, πριν εκείνες ανταποδώσουν το πλήγμα.

Ένα από τα κλασικά σφάλματα των αναλυτών της οργανωτικής σχολής, σύμφωνα με τη νεορεαλιστική προσέγγιση, είναι η τάση να βλέπουν τα πράγματα πιο περίπλοκα από την πραγματική τους διάσταση. Οι θεωρητικοί της οργανωτικής οπτικής δεν μπορούν να διακρίνουν τις διαφορές μεταξύ της πολυπλοκότητας που έχει προκαλέσει η τεχνολογία της πυρηνικής εποχής από τη μία με την απλότητα των καταστάσεων που τα πυρηνικά όπλα δημιουργούν από την άλλη. Ο πεσιμισμός τους σκιάζει την καθαρή σκέψη. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η καταστροφολογία πολλών αναλυτών αναφορικά με την επικινδυνότητα της πυρηνικοποίησης Ινδίας και Πακιστάν. Οι περισσότεροι συγκλίνουν στην διαπίστωση ότι δεν υπήρχε εγγύηση για την επιβίωση ούτε των ινδικών ούτε και των πακιστανικών δυνάμεων. Αυτή ήταν η απαισιόδοξη οπτική. Οι νεορεαλιστές από την άλλη όμως τονίζουν ότι το παραπάνω δεν οδηγεί στο συμπέρασμα ότι είναι δυνατή και η ολοκληρωτική καταστροφή τους. Υπενθυμίζουν μάλιστα ότι μια από τις βασικές διαφορές που διακρίνουν τη στρατηγική της συμβατικής και της πυρηνικής εποχής είναι η δυνατότητα ακόμη και της ελάχιστης πυρηνικής ισχύος να επιφέρει καταστροφικό πλήγμα, δυσανάλογα μεγάλο, χαρακτηριστικό που δεν αφορούσε τις συμβατικές δυνάμεις. Και αν η αποτροπή αφορά πυρηνικά όπλα και έστω και ένα ελάχιστο μέρος αυτών δεν καταστραφούν, τότε στην ουσία καθίσταται άτρωτη ολόκληρη η δύναμη. Επομένως το πλεονέκτημα που είχε ο επιτιθέμενος με συμβατικές

---

¹²⁸ *ibid*, σ. 121

δυνάμεις να αποκτήσει την πρωτοβουλία των κινήσεων σε έναν πόλεμο, παύει να υφίσταται όταν ο αμυνόμενος διαθέτει πυρηνικές δυνάμεις. Οι παραπάνω διαπιστώσεις ενισχύουν σημαντικά την αποτρεπτική ικανότητα μιας πυρηνικής χώρας, κάτι που ακυρώνει στην πράξη τους φόβους των απαισιόδοξων αναλυτών της οργανωτικής θεωρίας.

Ο ρόλος των ηγετών – Η επικράτηση της λογικής

Οι νεορεαλιστές τονίζουν την σημασία που έχει για την πυρηνική σταθερότητα η στάση του ηγέτη που έχει υπό τον έλεγχό του πυρηνικά όπλα. Η ιστορική εμπειρία δείχνει ότι τα πυρηνικά αναγκάζουν τους ηγέτες να συμπεριφέρονται αισθητά πιο προσεκτικά λόγω της υψηλής καταστρεπτικότητας των εν λόγω όπλων. Η διαπίστωση ότι η σύγκρουση Ινδίας-Πακιστάν δεν έχει προηγούμενο δεν βρίσκει σύμφωνο τον Waltz, ο οποίος υποστηρίζει ότι το πλέον σημαντικό δεν είναι να εστιάζουμε στις διαφορές του πυρηνικού ζεύγους Ινδία-Πακιστάν με άλλες παρελθοντικές παρόμοιες περιπτώσεις αλλά να αντλήσουμε πολύτιμα συμπεράσματα από τις ομοιότητες που μπορούν να εντοπιστούν στη μεταξύ τους σύγκριση¹²⁹.

Ο νεορεαλισμός διακρίνει τις κρίσεις σε δύο κατηγορίες, θεωρώντας ότι οι πυρηνικές τείνουν προς την σταθερότητα αντίθετα με αυτές που αφορούν τη σύγκρουση συμβατικών στρατών. Από τη στιγμή που δύο χώρες που βρίσκονται σε διαμάχη διαθέτουν πυρηνικά είναι φυσικό επακόλουθο όλες οι κρίσεις που χαρακτηρίζουν τις σχέσεις τους να διαμορφώνονται και να εξελίσσονται υπό το «ειδικό βάρος» των καταστροφικών αυτών όπλων. Επομένως οι μελλοντικές συγκρούσεις Ινδίας-Πακιστάν αναγκαστικά θα μετατρέπονται σε πυρηνικές κρίσεις και θα οδηγούν αυτόματα σε αποκλιμάκωση.

Απάντηση του νεορεαλισμού στο πρόβλημα του περιορισμένου πολέμου δεν υπάρχει ή μάλλον αυτή βασίζεται στη λογική της επιλογής του «μικρότερου κακού». Γίνεται λόγος για το παράδοξο που δημιουργείται μεταξύ στρατηγικής

---

¹²⁹ *ibid*, σ. 122

σταθερότητας και τακτικής αστάθειας. Τα πυρηνικά καθιστούν ασύμφορη τη σύγκρουση σε υψηλά επίπεδα, εφόσον κανείς δε μπορεί να εξασφαλίσει συντριπτική νίκη, ενώ αντίθετα και οι δύο πλευρές μπορεί να υποστούν τις καταστροφικές συνέπειες μιας πυρηνικής ανταλλαγής. Εξάλλου η νεορεαλιστική οπτική αμφισβητεί το ψυχοπολεμικό επιχείρημα της επέμβασης μιας μεγάλης δύναμης σε Ινδία ή Πακιστάν πριν χαθεί ο έλεγχος και εκτοξευθούν πυρηνικά όπλα. Με αυτή τη λογική οι δύο πλευρές ίσως επιχειρήσουν να κλιμακώσουν την αντιπαράθεσή τους περιμένοντας ακριβώς την παραπάνω εξέλιξη. Οι νεορεαλιστές τονίζουν όμως πως μιας επέμβαση εντάσσεται στη λογική του ανταγωνισμού ΗΠΑ και ΕΣΣΔ για επικράτηση σε παγκόσμια κλίμακα, φαινόμενο που έχει πάψει να υφίσταται την τελευταία 15ετία.

Οι κρίσεις που έχουν λάβει χώρα από το 1998, όταν οι δύο χώρες πυρηνικοποιήθηκαν, φαίνεται να επιβεβαιώνουν τις αισιόδοξες επισημάνσεις της νεορεαλιστικής σχολής. Είναι χαρακτηριστική η εξέλιξη της κρίσης του Δεκέμβρη του 2001, όταν το Ινδικό Κοινοβούλιο δέχθηκε επίθεση από πέντε οπλοφόρους. Σκοτώθηκαν οι ίδιοι μαζί με εννέα ακόμη άτομα. Η αντίδραση της Ινδίας – όπως συμβαίνει ακόμη και σήμερα, τη στιγμή που γράφονται αυτές οι γραμμές – ήταν να κατηγορήσει το Πακιστάν για υπόθαλψη τρομοκρατικών ομάδων αλλά και να κινητοποιήσει το στρατό της στα ινδο-πακιστανικά σύνορα. Επρόκειτο για τη μεγαλύτερη συγκέντρωση στρατιωτικών μονάδων στη περιοχή από την περίοδο του τελευταίου ινδο-πακιστανικού πολέμου το 1971. Η διεθνής κοινότητα με το φόβο μιας συμβατικής σύγκρουσης με θέα τα πυρηνικά αντέδρασε άμεσα, καλώντας τα μέρη να δείξουν αυτοσυγκράτηση. Οι ηγέτες των δύο πλευρών με τις δηλώσεις τους οριοθέτησαν την έκταση της διαμάχης, υπονοώντας ότι καμία πλευρά δεν σκοπεύει να χρησιμοποιήσει τα πυρηνικά της όπλα. Άλλωστε, σύμφωνα με το κυρίαρχο πυρηνικό δόγμα, το κίνητρο για την χρήση – ή ακόμη και την απειλή για χρήση – πυρηνικών όπλων πρέπει να είναι ιδιαίτερα ισχυρό, έτσι ώστε να διατηρηθεί η αξιοπιστία της αντίστοιχης αποτροπής. Στην κρίση του 2001 καμία από τις δύο χώρες ούτε καν πλησίασε να ενεργοποιήσει την πυρηνική της ισχύ. Σύμφωνα με την ινδική πλευρά, από τη

στιγμή που οι κινήσεις της Ινδίας εναντίον των πακιστανικών αντάρτικων ομάδων που δρουν στα σύνορα του Kashmir δεν απειλούν τα άμεσα συμφέροντα και την ίδια την ασφάλεια του Πακιστάν, το τελευταίο δεν έχει κίνητρο να εκτοξεύσει τα πυρηνικά του. Αντίστιχα το Πακιστάν δεν φαίνεται διατεθειμένο να πάψει να πιέζει την Ινδία – και όποιον άλλον μπορεί να την επηρεάσει – έτσι ώστε να δοθεί μια συμφέρουσα και για εκείνο λύση στο φλέγον θέμα του Kashmir, δίχως ωστόσο να προχωρά σε υπερβολικό βαθμό την επιθετικότητά του, έτσι ώστε να απειλήσει τα ζωτικά συμφέροντα του πυρηνικού γείτονά του.

Ο Kenneth Waltz αναφέρει ότι ενώ αναζήτησε διαφορές ανάμεσα στο πυρηνικό ζευγάρι Ινδίας-Πακιστάν με τα άλλα που υπάρχουν ή υπήρξαν στο παρελθόν, έφτασε στο συμπέρασμα ότι τα πυρηνικά κατά κάποιο τρόπο εξισώνουν, βάζοντας όλες τις χώρες που τα κατέχουν στο ίδιο καράβι. Ο νεορεαλισμός αμφισβητεί ότι συντρέχουν εκείνοι οι λόγοι που προβλέπουν οι απαισιόδοξοι αναλυτές, έτσι ώστε να θεωρήσει ότι δύο χώρες, στη συγκεκριμένη περίπτωση η Ινδία και το Πακιστάν, θα συμπεριφερθούν χειρότερα μετά την απόκτηση πυρηνικών ή θα οδηγηθούν σε πυρηνικό ολοκαύτωμα. Και στη Νότια Ασία η πυρηνική αποτροπή φαίνεται για ακόμη μια φορά να «περνάει το τεστ».¹³⁰

---

¹³⁰ *ibid*, σ. 124

ii) Η ΟΡΓΑΝΩΤΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΥΡΗΝΙΚΟΠΟΙΗΣΗ ΣΤΗ ΝΟΤΙΑ ΑΣΙΑ

Η οργανωτική θεωρία εστιάζει την ανάλυση στις διαφορές που εντοπίζονται ανάμεσα στα εξελιγμένα και εξαιρετικά ισχυρά πυρηνικά οπλοστάσια που διέθεταν και διαθέτουν ακόμη ΗΠΑ και Ρωσία από τη μία και στα άρτι δημιουργηθέντα, ελάχιστης ισχύος και σε αρχικό ακόμη στάδιο εξέλιξης πυρηνικά οπλοστάσια της Ινδίας και του Πακιστάν. Τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα των δύο πυρηνικών ζευγαριών οδηγούν τους αναλυτές της οργανωτικής σχολής σε δυσοίωνες προβλέψεις αναφορικά με το μέλλον της Νότιας Ασίας σε συνάρτηση με την πυρηνική σύγκρουση Ινδίας-Πακιστάν.

Κύριο σημείο κριτικής αποτελεί το μικρό μέγεθος των πυρηνικών οπλοστασίων των δύο χωρών, κάτι που τα κάνει εξαιρετικά ευάλωτα σε πιθανή επίθεση του αντιπάλου αλλά και μη ικανά να ανταποδώσουν το πλήγμα. Μία άλλη παράμετρος, στην οποία δίνει ξεχωριστή βαρύτητα η οργανωτική θεωρία σε αντίθεση με την νεορεαλιστική, είναι οι πολιτικο-στρατιωτικές σχέσεις που διέπουν τα πυρηνικά κράτη, οι οποίες ποικίλουν σημαντικά, διαμορφώνοντας επιμέρους κινδύνους και προβλήματα σε κάθε χώρα γύρω από τον έλεγχο και την ασφάλεια των πυρηνικών. Μπορεί στην Ινδία ο έλεγχος επί των πυρηνικών να διέπεται από την κατηγορηματική διοικητική ανωτερότητα της πολιτικής κυβέρνησης επί του στρατιωτικού κλάδου, κάτι που επηρεάζει σημαντικά την επιρροή του στρατού σε θέματα όπως η πυρηνική στρατηγική και τα αντίστοιχα προγράμματα, στο Πακιστάν όμως ισχύει το ακριβώς αντίθετο, με τις όποιες επιπλοκές δημιουργεί μια τέτοια σημαντική διαφοροποίηση στην πυρηνική εξέλιξη των δύο κρατών. Στο Πακιστάν οι πολιτικοί έχουν περιθωριακό ρόλο σε πολλά ζητήματα¹³¹, ακόμη και αν τυγχάνει να βρίσκονται εκείνοι επικεφαλείς κυβερνητικής πλειοψηφίας.

Επιπλέον για τα δύο γειτονικά κράτη της Νότιας Ασίας ισχύουν μια σειρά από χαρακτηριστικά που είτε δεν υπήρχαν καθόλου είτε επηρέασαν ελάχιστα τις σχέσεις του πυρηνικού ζεύγους ΗΠΑ-ΕΣΣΔ. Οι θεωρητικοί της οργανωτικής

---

¹³¹ φυσικά και στο καίριο θέμα του πυρηνικού οπλοστασίου

θεωρίας κάνουν λόγο για την κοινή αποικιακή ιστορία και εν μέρει κουλτούρα Ινδίας και Πακιστάν, αλλά και για την εγγύτητά τους¹³², το βεβαρυμένο παρελθόν τους¹³³ και την εν εξελίξει διαμάχη τους για εδαφικούς λόγους.¹³⁴

Οι απαισιόδοξες αναλύσεις εστιάζουν, όπως αναφέρθηκε διεξοδικά σε προηγούμενη ενότητα,¹³⁵ στη δυσκολία με την οποία αντιμετωπίζονται από τις πυρηνικές δυνάμεις (παλιές ή νέες) τα ζητήματα ασφαλείας, τα οποία γεννιώνται με την κατοχή των πυρηνικών όπλων. Ασφαλώς δεν προβλέπουν ότι οι νεότερες πυρηνικές χώρες θα υποπέσουν στα ίδια λάθη στα οποία υπέπεσαν οι δύο ψυχροπολεμικοί αντίπαλοι, αλλά θεωρούν βέβαιο ότι Ινδία και Πακιστάν δεν θα καταφέρουν να αποφυγούν τους μεγάλους κινδύνους, που εγκυμονούν τα πυρηνικά οπλοστάσια κυρίως στον ευαίσθητο τομέα του ελέγχου τους.

Προληπτικός Πόλεμος (preventive war) και Πυρηνικά Όπλα

Το γεγονός ότι η Ινδία, χώρα με σχετικά ισχυρό σύστημα ελέγχου των οπλικών συστημάτων από την πολιτική εξουσία αλλά και με δημοκρατικούς θεσμούς – πάντα σε αντιπαραβολή με το Πακιστάν – ήταν εκείνη που προηγήθηκε στην κούρσα – αν υποθέσουμε ότι υπήρξε τέτοια – για την πυρηνικοποίηση χαρακτηρίζεται ως εξαιρετικής σημασίας από τους θεωρητικούς της οργανωτικής σχολής. Αυτό οφείλεται στην ευρέως διαδεδομένη πεποίθηση ότι το στρατοκρατούμενο Πακιστάν δύσκολα θα αντιστεκόταν σε ένα προληπτικό πλήγμα κατά της Ινδίας, αν το ίδιο διέθετε πυρηνικά, και η γειτονική του χώρα βρισκόταν στην επικίνδυνη και εξαιρετικά ευάλωτη αρχική φάση απόκτησής τους.

Παρά τον θεσμοθετημένο έλεγχο της πολιτικής διοίκησης επί του στρατού υπήρξαν τελικά στην Ινδία σχέδια για προληπτικό πλήγμα κατά του Πακιστάν

---

¹³² Το Πακιστάν και η Ινδία μοιράζονται μεγάλο μήκος κοινά σύνορα

¹³³ Τρεις γενικευμένοι πόλεμοι μεταξύ Ινδίας και Πακιστάν έλαβαν χώρα από την ανεξαρτησία τους ως σήμερα

¹³⁴ Το άλτο ως σήμερα ζήτημα της κυριότητας του Kashmir εξακολουθεί να δημιουργεί ένταση και προστριβές μεταξύ Ινδίας και Πακιστάν

¹³⁵ Βλ. κεφ. ΙΙ, σ. 35-60

όταν στο τιμόνι της χώρας βρέθηκε η Indira Gandhi. Οι σχετικές επιδιώξεις υψηλόβαθμων στρατιωτικών της Ινδίας δεν «πέρασαν» τελικά, ωστόσο οι τελευταίοι δεν έπαψαν να επιθυμούν αυτήν την λύση για την αποτελεσματική αντιμετώπιση της πακιστανικής απειλής.

“Brasstacks”

Το περιστατικό με την “Brasstacks”, την μεγάλης κλίμακας άσκηση που πραγματοποίησε η Ινδία κοντά στα ινδο-πακιστανικά σύνορα τον χειμώνα του 1986, αποτέλεσε για τους θεωρητικούς της οργανωτικής πλευράς σοβαρή ένδειξη του κλίματος που επικρατούσε στις δύο χώρες. Τα στρατεύματα των 250.000 ανδρών, τα 1500 τανκς, η χρήση πραγματικών πυρών αλλά και οι αεροπορικές ασκήσεις με εικονικές επιθέσεις στο Πακιστάν οδήγησαν το τελευταίο να θέσει το στρατό του σε συναγερμό, θεωρώντας την άσκηση ως προετοιμασία πραγματικής επίθεσης. Η συγκέντρωση στρατευμάτων στα κοινά σύνορα των δύο κρατών συνεχίστηκε και χρειάστηκε η κινητοποίηση της διεθνούς διπλωματίας και η παρέμβαση πολιτικών σε ανώτατο επίπεδο για να εξομαλυνθεί η κατάσταση¹³⁶.

Παρά τις επίσημες αναφορές περί «παρεξήγησης» στις προθέσεις της κάθε πλευράς αλλά και κάποιες αναλύσεις που κατέληγαν σε αντίστοιχα συμπεράσματα, το παρασκήνιο γύρω από την άσκηση Brasstacks αποκαλύπτει την πρόθεση του μετέπειτα αρχηγού του ινδικού στρατού Στρατηγού Sundarji να προκαλέσει το Πακιστάν και να οδηγήσει την Ινδία σε προληπτικό πόλεμο εναντίον του πρώτου, έτσι ώστε να τερματιστεί το πυρηνικό του πρόγραμμα, πριν αυτό καταστεί επικίνδυνο. Το πλέον σημαντικό στην παραπάνω παρατήρηση είναι ότι οι προθέσεις του στρατηγού δεν ήταν τότε γνωστές στον Ινδό πρωθυπουργό Rajiv Gandhi. Άλλωστε η «παράλειψη» της Ινδίας τόσο στο να προχωρήσει σε επαρκή ενημέρωση προς τη γείτονα χώρα πριν την άσκηση όσο και στο να χρησιμοποιήσει την ειδική γραμμή άμεσης επικοινωνίας όταν το

---

¹³⁶ Sagan D. Scott and Waltz N. Kenneth, op.cit., σ. 93

Πακιστάν ζητούσε περαιτέρω διευκρινίσεις ενισχύουν τις αιτιάσεις της οργανωτικής θεωρίας.

“Kargil”

Οι εκτεταμένες συγκρούσεις ανάμεσα στις ινδικές και τις πακιστανικές δυνάμεις κοντά στην πόλη Kargil θεωρήθηκε από τους αναλυτές της οργανωτικής θεωρίας ως ο τέταρτος πόλεμος μεταξύ Ινδίας και Πακιστάν και ο πρώτος μεταξύ δύο πυρηνικών χωρών. Τον Μάιο του 1999 οι ινδικές υπηρεσίες πληροφοριών εντόπισαν τμήματα του τακτικού πακιστανικού στρατού να διαπερνούν την γραμμή ελέγχου και να εισέρχονται στο υπό ινδική κατοχή Kashmir σε ορεινή περιοχή των Ιμαλαΐων κοντά στο Kargil. Ο ινδικός στρατός και η αεροπορία, δίχως να εισέλθουν στην πακιστανική ζώνη, άρχισαν να σφυροκοπούν τις αντίπαλες δυνάμεις και να τις απωθούν.

Ο Ινδός πρωθυπουργός προετοίμαζε πλήγμα ανταπόδοσης στο πακιστανικό έδαφος και ενημέρωσε μάλιστα σχετικά τις ΗΠΑ. Οι κινήσεις του ινδικού στρατού, σύμφωνα με τις εικόνες που λάμβαναν οι ΗΠΑ από τους δορυφόρους τους, έδειχναν προετοιμασία εισβολής στο Rajasthan. Τελικά οι συγκρούσεις έπαψαν όταν παρενέβη ο πρόεδρος Clinton, παρέχοντας εγγυήσεις σχετικά με την επίλυση του προβλήματος του Kashmir στον πακιστανό πρωθυπουργό Sharif, που βρέθηκε στην Washington για τον σκοπό αυτό. Η απόφαση του Sharif να καλέσει τις πακιστανικές δυνάμεις να υποχωρήσουν πίσω από την γραμμή ελέγχου ήταν από τις βασικές αιτίες της ανατροπής του με πραξικόπημα πέντε μήνες αργότερα¹³⁷.

Τα συμπεράσματα που εξάγονται από τη σύγκρουση στο Kargil, η οποία κόστισε τη ζωή σε περισσότερους από χίλιους στρατιώτες, δικαιολογούν την απαισιοδοξία των αναλυτών της οργανωτικής θεωρίας. Σύμφωνα με τον Sagan, το πακιστανικό στρατιωτικό κατεστημένο με την τακτική του στο Kargil δεν αφήνει αμφιβολίες για το μέλλον της περιοχής, αν θεωρηθεί ότι ο πόλεμος είναι

---

¹³⁷ *ibid*, σ. 96

αναπόφευκτος.¹³⁸ Οι προκαταλήψεις του στρατοκρατούμενου Πακιστάν είναι πιθανό να οδηγήσουν στην διεξαγωγή κάποιου προληπτικού πλήγματος, ακόμη και σε ηθελημένη αλλά περιορισμένης κλίμακας χρήση πυρηνικών όπλων.

Η αποτυχία του Πακιστάν στην περίπτωση του Kargil εδράζεται, σύμφωνα πάντα με την οργανωτική θεωρία, στην υπερβολική προσοχή που έδειξαν οι πακιστανοί αξιωματούχοι στις τακτικές κινήσεις και στον απόλυτο αιφνιδιασμό, ξεχνώντας να συνυπολογίσουν τις συνέπειες των πακιστανικών κινήσεων σε στρατηγικό επίπεδο με τις όποιες αντιδράσεις προκάλεσαν αυτές στο διεθνές περιβάλλον αλλά και στο εσωτερικό της Ινδίας. Επιπλέον στο στρατόπεδο του Πακιστάν επικράτησε η – επικίνδυνη – λογική που αφορά το παράδοξο της σταθερότητας/αστάθειας, σύμφωνα με το οποίο η σταθερή πυρηνική ισορροπία μεταξύ των δύο κρατών αποτρέπει την κλιμάκωση των συγκρούσεων, επιτρέποντας έτσι στον επιτιθέμενο, δηλαδή το Πακιστάν, να αναλάβει «παράτολμες» πρωτοβουλίες. Η σύγχυση που επικράτησε μεταξύ στρατιωτικού και πολιτικού κατεστημένου στο Πακιστάν κατά τη διάρκεια της κρίσης του Kargil επιβεβαιώνουν την οργανωτική θεωρία. Το χάσμα μεταξύ στρατιωτικών και πολιτικών διαφάνηκε μεταξύ άλλων από τις σχετικές δηλώσεις κάθε πλευράς. Οι μεν πρώτοι εμφανίζονται περισσότερο σίγουροι – όπως ήταν φυσικό – για τις πολεμικές επιχειρήσεις του Πακιστάν,¹³⁹ τη στιγμή που ο πρωθυπουργός Sharif φοβόταν μεγάλης κλίμακας επίθεση από την Ινδία.¹⁴⁰

Η πλέον επικίνδυνη συνέπεια της κρίσης στο Kargil αφορά τις διαφορετικές ερμηνείες που δίνονται για την κατάληξή της. Οι διαφορές που εντοπίζονται στις αντίστοιχες προσεγγίσεις δεν εντοπίζονται μόνο μεταξύ Ινδών και Πακιστανών αλλά κυρίως ανάμεσα στους ίδιους τους Πακιστανούς. Το στρατιωτικό κατεστημένο χρεώνει δειλία στο Sharif για την υποχώρηση και αρνείται φυσικά να παραδεχθεί τα τυχόν λάθη του, κάτι που βρίσκει αντίθετους πολλούς ακαδημαϊκούς και δημοσιογράφους της χώρας. Από την άλλη πλευρά οι

---

¹³⁸ *ibid*

¹³⁹ κυρίως για την ενέργεια των πακιστανικών δυνάμεων να κινηθούν πέραν της γραμμής ελέγχου μέσα σε ινδικά εδάφη

¹⁴⁰ Sagan D. Scott and Waltz N. Kenneth, *op.cit.*, σ. 97

Ινδοί είναι πεπεισμένοι ότι η απειλή κλιμάκωσης εκ μέρους τους με την επέκταση των συγκρούσεων πέρα από την γραμμή ελέγχου, στα διεθνή σύνορα των δύο κρατών, ήταν αυτό που οδήγησε σε υποχώρηση τις πακιστανικές δυνάμεις. Το συμπέρασμα που εξάγουν και τα δύο μέρη είναι πως ο φόβος κλιμάκωσης είναι ουσιαστικά εκείνο το χαρακτηριστικό που θα οδηγήσει αυτόν που απειλεί στην επικράτηση.

Φόβοι μελλοντικών κρίσεων – Η 11^η Σεπτεμβρίου και το Πακιστάν

Στην άποψη της αισιόδοξης ανάλυσης των νεορεαλιστών ότι δεν υφίσταται πλέον ενδεχόμενο προληπτικού πλήγματος στη Νότια Ασία, ο Sagan εκφράζει έντονες αμφιβολίες. Η αμερικανική απόφαση για την υιοθέτηση εθνικής πυραυλικής άμυνας, η οποία υποστηρίχθηκε με θέρμη από τους Ινδούς, ίσως προκαλέσει «ντόμινο» στην περιοχή, με την Κίνα να αυξάνει τις δικές της πυραυλικές δυνάμεις και την Ινδία να ακολουθεί. Άλλωστε η απόκτηση πυραυλικής ισχύος από τους Ινδούς αποτελεί πάγιο στόχο και μάλιστα ιδιαίτερα δημοφιλή στο εσωτερικό της άρα χρήσιμο για ψηφοθηρικούς σκοπούς. Εξελίξεις σαν τις παραπάνω δεν αποκλείεται να ωθήσουν το στρατιωτικό κατεστημένο του γειτονικού Πακιστάν σε σκέψεις για προληπτικό πλήγμα στη βάση της λογικής «καλύτερα τώρα παρά αργότερα».¹⁴¹

Ασφαλώς η παρουσία των πυρηνικών έχει ως αποτέλεσμα οι ηγέτες των δύο κρατών να είναι εξαιρετικά προσεκτικοί στις κινήσεις τους, αλλά αρκεί αυτό; Στο Kargil και οι δύο πλευρές ήταν έτοιμες γαι κλιμάκωση, δίχως να αποκλείουν τη χρήση πυρηνικών. Το Πακιστάν μάλιστα προχώρησε σε σχετικές απειλές, επομένως δεν αποκλείεται να τις επαναλάβει σε μελλοντικές κρίσεις. Σε άλλες δύο περιπτώσεις μέσα στο 2001 το Πακιστάν έλαβε την παρακινδυνευμένη απόφαση να μετακινήσει τα πυρηνικά του από τους αρχικούς χώρους που αρχικά φυλάσσονταν, από το φόβο μήπως αυτά δεχθούν επίθεση. Οι αποφάσεις ελήφθησαν ύστερα από τις επιθέσεις της 11^{ης} Σεπτεμβρη σε Ν.Υόρκη και

---

¹⁴¹ *ibid*, σ. 98

Ουάσινγκτον και την ακόλουθη πίεση των ΗΠΑ προς το Πακιστάν για πλήρη συνεργασία αλλά και μετά την τρομοκρατική ενέργεια στο ινδικό κοινοβούλιο δύο μήνες αργότερα. Η αντίδραση μάλιστα της Ινδίας ήταν ενδεικτική των προθέσεων κλιμάκωσης και από την πλευρά της Ινδίας, με τον ινδό αρχηγό των επιτελείων να προκαλεί ανοικτά το Πακιστάν, επιθυμώντας προφανώς την πολεμική αναμέτρηση. Ωστόσο για άλλη μια φορά ο πακιστανός πρόεδρος Musharraf έδειξε ψυχραιμία και αυτοσυγκράτηση, ανταποκρινόμενος στο κάλεσμα των Ινδών για την καταπολέμηση των μουσουλμανικών εξτρεμιστικών ομάδων που δρουν στο Kashmir και όχι των πακιστανών στρατιωτικών αξιωματούχων που επεδίωκαν να απαντήσουν στην συγκέντρωση του ινδικού στρατού στα σύνορα και στις προκλητικές δηλώσεις του Pandmanabhan.¹⁴²

Οι κίνδυνοι από το ξέσπασμα μιας νέας κρίσης στην περιοχή είναι προφανείς. Μέχρι ποιο σημείο υποχωρητικότητας κάτω μάλιστα από την πίεση του ξένου παράγοντα ή της διατήρησης των εσωτερικών ισορροπιών μπορεί να φτάσει ο Πρόεδρος Musharraf ή όποιος βρίσκεται στη θέση του; Ασφαλώς άλλοι μουσουλμάνοι ηγέτες και για λόγους εσωτερικής κατανάλωσης θα επέλεγαν τον αντίθετο δρόμο από αυτόν του συμβιβασμού. Επιπλέον ο έντονος φόβος του Πακιστάν μήπως δεχθεί προληπτικό πλήγμα το αναγκάζει να μετακινεί συχνά τα πυρηνικά του όπλα, τακτική αποτελεσματική μεν έναντι εχθρικών βομβαρδισμών των πυρηνικών τοποθεσιών αλλά εξαιρετικά επίφοβη, καθώς εκθέτει τα όπλα σε εσωτερικούς κινδύνους, σε ατυχήματα αλλά κυρίως σε τρομοκρατικές ομάδες.

Τεχνικές δυσκολίες για την ασφάλεια των πυρηνικών θέσεων

Όπως συνέβαινε και κατά τη διάρκεια του Ψυχρού Πολέμου, έτσι και στην περίπτωση της Ινδίας και του Πακιστάν, εμφανίζονται σημαντικές δυσκολίες, οι οποίες σύμφωνα με την οργανωτική θεωρία όχι μόνο είναι δύσκολο

---

¹⁴² Ο Pandmanabhan, ο Ινδός αρχηγός ΓΕΕΘΑ, επικρίθηκε έντονα την περίοδο μετά την επίθεση στο ινδικό κοινοβούλιο για την δήλωσή του ότι δεν πρόκειται για άσκηση ή συγκέντρωση στρατευμάτων στα ινδο-πακιστανικά σύνορα καθώς και ότι ο ινδικός στρατός έχει πολλές επιλογές, ανάμεσά τους και ο πόλεμος. βλ. Sagan D. Scott and Waltz N. Kenneth, op.cit., σ. 100

να αντιμετωπιστούν με επιτυχία αλλά ταυτόχρονα θέτουν σε κίνδυνο την αξιοπιστία της αποτρεπτικής ικανότητας των πυρηνικών δυνάμεων των δύο χωρών. Μια σειρά από ενδογενείς παράγοντες μειώνουν σε σημαντικό βαθμό τη δυνατότητα των δύο κρατών να διατηρήσουν ανέπαφο κάποιο τμήμα των πυρηνικών τους δυνάμεων, έτσι ώστε να μπορούν να προχωρήσουν σε αντίποινα με αυτό εφόσον δεχθούν το πρώτο πλήγμα. Μια τέτοια εξέλιξη σημαίνει την ακύρωση στην πράξη του αποτρεπτικού στόχου που τα οπλικά αυτά συστήματα εξυπηρετούν.

Οι υπηρεσίες πληροφοριών έχουν επανειλημμένα πετύχει να υποκλέψουν στρατιωτικά μηνύματα της άλλης πλευράς, ενώ η νέα πραγματικότητα με τα πυρηνικά αποδεικνύει ότι αντίστοιχα λάθη γίνονται και σε αυτόν τον ευαίσθητο τομέα. Ειδικά στο «δυσκίνητο» στρατοκρατούμενο Πακιστάν οι παραδοσιακές στρατιωτικές διαδικασίες που ακολουθούνται προδίδουν ακόμη και την ακριβή θέση αποθήκευσης των πυρηνικών όπλων. Είναι χαρακτηριστικά της παραπάνω κατάστασης τα περιστατικά που ήρθαν πρόσφατα στο φως της δημοσιότητας σχετικά με τον ρόλο του πακιστανικού στρατού στα γεγονότα του Kargil αλλά και την ανάμειξη του ίδιου του Στρατηγού Musharraf σε αυτά. Η υποκλοπή σχετικής τηλεφωνικής συνομιλίας και η σύλληψη πακιστανών στρατιωτών, υποτιθέμενων «mujahideen», οι οποίοι μάλιστα έγραφαν σε κάποιο ημερολόγιο λεπτομέρειες σχετικά με τα σχέδια και τη συμμετοχή του πακιστανού προέδρου στις επιχειρήσεις, φανερώνουν μερικές μονάχα πτυχές των προβλημάτων που ανακύπτουν μέσα σε πολυσύνθετους οργανισμούς, οι οποίοι μάλιστα δεν διαθέτουν αξιόπιστες διαδικασίες για τη μετεξέλιξή τους, ούτε ευελιξία για την αποφυγή επανάληψης παλαιότερων λαθών.

Η πιθανότητα ατυχήματος και μη εξουσιοδοτημένης χρήσης

Μία άλλη παράμετρος που παραμελείται συχνά από τις αισιόδοξες αναλύσεις αφορά την επικινδυνότητα πρόκλησης πυρηνικού ατυχήματος ή

εκτόξευσης πυρηνικών όπλων δίχως εξουσιοδότηση στην ταραγμένη περιοχή της Νότιας Ασίας. Φυσικά το μικρό μέγεθος και η σε μικρότερο βαθμό πολυπλοκότητα των πυρηνικών οπλοστασίων Ινδίας και Πακιστάν σε σχέση με τα αντίστοιχα αμερικανικά και σοβιετικά προσφέρουν κάποια επιχειρήματα στην άλλη πλευρά. Ωστόσο η γεωγραφική εγγύτητα αλλά και οι ειδικές πολιτικο-στρατιωτικές συνθήκες στις δύο χώρες και ιδιαίτερα στο Πακιστάν¹⁴³ επαναπροσδιορίζουν τους κινδύνους για την ασφάλεια των πυρηνικών οπλοστασίων. Άλλωστε, σύμφωνα με τους θεωρητικούς της οργανωτικής σχολής, σημασία δεν έχει τόσο το μέγεθος ενός πυρηνικού οπλοστασίου αλλά η δομή του.

Η ανησυχία που προκύπτει βασίζεται σε ορισμένα τεχνικά χαρακτηριστικά που εντοπίζονται στα πυρηνικά οπλοστάσια των δύο χωρών. Μπορεί σε καιρό ειρήνης να μην αναπτύσσουν πυρηνικά όπλα στο έδαφος με συσκευές μεταφοράς, ωστόσο οι πακιστανικές πυρηνικές συσκευές δεν διαθέτουν το προηγμένο σύστημα με τις δικλίδες ασφαλείας και τους κωδικούς που διαθέτουν οι ΗΠΑ¹⁴⁴ και επιπλέον οι ίδιοι οι Πακιστανοί έχουν αρχίσει να θέτουν τα πυρηνικά τους συστήματα σε ύψιστη ετοιμότητα σε περιόδους κρίσεων, όπως έκανα το '99 με το Kargil και το 2001 μετά τις τρομοκρατικές επιθέσεις σε Ν. Υόρκη, Ουάσινγκτον και αργότερα στο Νέο Δελχί.

Εξίσου ανησυχητικά όμως είναι διάφορα περιστατικά λανθασμένων συναγεμίων και ατυχημάτων που αποτελούν ενδείξεις ότι μπορεί να επαναληφθούν στο μέλλον και να μην έχουν πάντα αίσια κατάληξη. Χαρακτηριστικό είναι το θανατηφόρο ατύχημα σε πυρηνικό εργοστάσιο στο Hyderabad της Ινδίας το 2001 μπροστά στον σοκαρισμένο λόγω του συμβάντος υπουργό αμύνης της Ινδίας. Όταν καταλάθως ο διευθυντής του εργοστασίου πίεσε το κουμπί εκτόξευσης, ο πύραυλος Milan εκτοξεύθηκε σκοτώνοντας επί τόπου τον υπεύθυνο ποιοτικού ελέγχου του προγράμματος κατασκευής των εν λόγω

---

¹⁴³ Δεν είναι λίγες οι φορές που το Πακιστάν έχει κατηγορηθεί για υπόθαλψη τρομοκρατικών ομάδων ή για αδυναμία εξασφάλισης κοινωνικής σταθερότητας, φαινόμενα που εκθέτουν σε άμεσο κίνδυνο το πυρηνικό του οπλοστάσιο.

¹⁴⁴ Πρόκειται για το σύστημα PALs(Permissive Actions Links), με το οποίο τοποθετούνται ηλεκτρονικές κλειδαριές πάνω σε κάθε πυρηνική συσκευή, οι οποίες απαιτούν τη χρήση ειδικών κωδικών για να ενεργοποιηθούν τα πυρηνικά όπλα.

πυραύλων. Στο Πακιστάν από την άλλη πλευρά λίγες μέρες πριν την πυρηνική δοκιμή του Μαΐου του '98 υπήρξε η λανθασμένη αναφορά των μυστικών υπηρεσιών ότι επίκειται προληπτικό πλήγμα στις εγκαταστάσεις των δοκιμών από Ινδία και Ισραήλ. Πέρα από την πιθανότητα να επρόκειτο για λάθος εκτίμηση των υπευθύνων της υπηρεσίας σχετικά με τα αεροσκάφη που πετούσαν στην περιοχή, έχει ακουστεί η όχι αβάσιμη άποψη μήπως το εν λόγω μήνυμα να χρησίμευε ως μοχλός πίεσης στον Πρωθυπουργό Sharif, ο οποίος εκείνη την περίοδο πιεζόταν αφόρητα από τις ΗΠΑ και δίσταζε να προχωρήσει στην δοκιμή¹⁴⁵.

Πυρηνικά δόγματα και συγκεντρωτικός έλεγχος των πυρηνικών

Η απόφαση της Ινδίας να διακηρύξει ότι δεν πρόκειται να προχωρήσει η ίδια πρώτη στη χρήση πυρηνικών όπλων μειώνει – δίχως όμως να εξαλείφει – τον κίνδυνο. Αυτή η πολιτική δίνει την πρωτοβουλία στην άλλη πλευρά, την θεωρούμενη πιο αδύναμη, της οποίας όμως οι ενέργειες είναι σπασμωδικές και επικίνδυνες, ιδιαίτερα σε περιόδους κρίσεων. Το Πακιστάν άλλωστε αντίθετα με την Ινδία έχει απειλήσει για τη χρήση πυρηνικών από την πλευρά του, εντάσσοντας αυτήν την πολιτική στο διακηρυγμένο πυρηνικό του δόγμα. Επομένως δεν μπορεί να αποκλειστεί η πιθανότητα να προκύψει πυρηνικός πόλεμος μετά από έναν ηθελημένο ή μη λάθος συναγερμό για επικείμενη ινδική επίθεση. Όταν το '88 σημειώθηκε έκρηξη σε μυστικές πακιστανικές εγκαταστάσεις κοντά στο Rawalpindi, πολλοί πακιστανοί αξιωματούχοι πίστεψαν ότι είχε ήδη ξεκινήσει επίθεση από τους Ινδούς.¹⁴⁶ Η Συμφωνία του Lahore¹⁴⁷ περιελάμβανε θετικά βήματα, τα οποία στόχευαν στην αποφυγή λανθασμένων συναγερμών μέσω της παροχής έγκαιρων προειδοποιήσεων για επικείμενες δοκιμές εκτόξευσης πυραύλων. Ωστόσο κάτι τέτοιο ίσως να μην είναι αρκετό. Άλλωστε ένα ακόμη σημάδι ανασφάλειας αποτελεί η τακτική των δύο χωρών να χρησιμοποιούν τις βάσεις εκτόξευσης πυραύλων κατά τις δοκιμές ως πραγματικές

---

¹⁴⁵ Sagan D. Scott and Waltz N. Kenneth, op.cit., σ. 104

¹⁴⁶ ibid, σ.105

¹⁴⁷ βλ. Παράρτημα Β

βάσεις εκτόξευσης των πυρηνικών όπλων, κάτι που συνεπάγεται τον ευκολότερο εντοπισμό και καταστροφή των εν λόγω τοποθεσιών από τον αντίπαλο.

Επίσης μία από τις βασικές πηγές για την απαισιοδοξία των αναλυτών της οργανωτικής θεωρίας σε ό, τι αφορά το πυρηνικό μέλλον της Ν. Ασίας αποτελεί η έλλειψη οποιουδήποτε προγράμματος για τον έλεγχο αξιοπιστίας του προσωπικού που απασχολείται σε τόσο ευαίσθητους τομείς όπως αυτοί της φύλαξης και της συντήρησης των πυρηνικών εγκαταστάσεων και οπλοστασίων. Το πρόβλημα προκαλεί μεν ανησυχία στην Ινδία, όπου πολίτες αναλαμβάνουν τη φύλαξη των εγκαταστάσεων, αλλά μεγιστοποιείται στο Πακιστάν, όπου το στρατοκρατούμενο καθεστώς φέρει μεταξύ άλλων την ευθύνη του ελέγχου των πυρηνικών σε συνδιασμό με την υποχρέωση για την επιτυχή αντιμετώπιση των – σημαντικών – προβλημάτων της πακιστανικής οικονομίας, των κοινωνικών αναταραχών αλλά και του συνεχώς αυξανόμενου θρησκευτικού φονταμενταλισμού.

Συμπερασματικά της οργανωτικής θεωρίας για τη Νότια Ασία

Σύμφωνα με την οργανωτική ανάλυση στην περίπτωση του πυρηνικού ζεύγους Ινδία-Πακιστάν, οι απαισιόδοξες προβλέψεις δεν βασίζονται σε εκτιμήσεις για παράλογους ηγέτες ή για ειδικές συνθήκες που επικρατούν στην περιοχή ή για έλλειψη στρατηγικής σκέψης στους ιθύνοντες των δύο κρατών. Η οργανωτική θεωρία, πιστή στην επιχειρηματολογία και τη λογική που έχει αναπτύξει βάσει των ατελειών που παρατηρούνται πάντα στις δομές των οργανισμών, εντάσσει τις δύο πυρηνικοποιημένες χώρες στην πυρηνική λέσχη, θεωρώντας ότι αντιμετωπίζουν ανάλογα προβλήματα με τις υπόλοιπες. Οι ηγέτες των δύο ασιατικών κρατών επιδιώκουν ορθολογικά την αύξηση της ασφάλειας των χωρών τους. Ως μέσο επίτευξης υιοθέτησαν μεταξύ άλλων την πυρηνική αποτροπή. Όμως ο έλεγχος των πυρηνικών όπλων από ατελείς ανθρώπους που ανήκουν σε ατελείς οργανισμούς κάθε άλλο παρά αισιοδοξία και σιγουριά επιφέρει. Το πρόσφατο παρελθόν της κοινής πορείας των δύο χωρών ενισχύει αυτήν την άποψη.

Η αισιόδοξη πρόβλεψη ότι σε περίπτωση κρίσης μεταξύ Ινδίας και Πακιστάν ακριβώς λόγω της πυρηνικοποίησής τους θα προκληθεί η άμεση επέμβαση των άλλων μελών της «οικογένειας», πριν η κατάσταση ξεφύγει από τον έλεγχο, δεν επιβεβαιώνεται από την οργανωτική θεωρία της οποίας η οπτική εντάσσεται στην αντίθετη κατεύθυνση. Η πιθανότητα μεσολάβησης ενθαρρύνει τις δύο χώρες να ρισκάρουν περισσότερο, να προκαλέσουν κρίσεις ή ακόμη και να προχωρήσουν σε περιορισμένη χρήση της πυρηνικής τους ισχύος, αναμένοντας την παρέμβαση τρίτων.

Μία αισιόδοξη προοπτική από την παραπάνω εξέλιξη θα είναι σύμφωνα με την οργανωτική ανάλυση η βαθμιαία αποδοχή από τα δύο μέρη της παροχής βοήθειας από κράτη με μεγαλύτερο πυρηνικό «παρελθόν», κυρίως από τις ΗΠΑ, κάτι που δεν συνέβαινε ως πρόσφατα καθώς επικρατούσε η λογική της επίλυσης των διαφορών σε διμερές επίπεδο δίχως την μεσολάβηση τρίτων. Επιπλέον η αποδοχή της βοήθειας θα βελτιώσει σημαντικά τις μεγάλες οργανωτικές δυσλειτουργίες που χαρακτηρίζουν τα πυρηνικά οπλοστάσια και τα αντίστοιχα πυρηνικά δόγματα των δύο κρατών της Νότιας Ασίας. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Scott Sagan, η διατήρηση των πυρηνικών κεφαλών εκτός των συσκευών μεταφοράς τους και των σχετικών οπλικών συστημάτων σε κατάσταση όχι πλήρους ετοιμότητας μπορούν να συνδράμουν σημαντικά στην επίλυση των πολλών προβλημάτων ασφαλείας που εντοπίζει η οργανωτική θεωρία στα οπλοστάσια των δύο χωρών.¹⁴⁸

---

¹⁴⁸ Sagan D. Scott and Waltz N. Kenneth, *op.cit.*, σ. 107

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ξεκινώντας τη συγγραφή της παρούσης διπλωματικής διατριβής η αρχική σκέψη ήταν να γίνει μία προσπάθεια διάγνωσης της φαινομενικά τολμηρής άποψης του Kenneth Waltz, ο οποίος τάχθηκε υπέρ της πυρηνικής διασποράς. Σύντομα διαπιστώθηκε ότι ήταν υπερβολικά φιλόδοξο να αποδειχθεί ότι το περίφημο “more nuclear weapons may be better” δεν στηρίζεται σε γερές βάσεις και ότι τυχόν εφαρμογή του στην πράξη θα επιφέρει αποσταθεροποίηση στο διεθνές σύστημα. Ταυτόχρονα δεν στάθηκε δυνατό να «δικαιωθούν» απόλυτα οι εκ διαμέτρου αντίθετες εκτιμήσεις της οργανωτικής θεωρίας, όπως αυτές παρατίθενται κυρίως από τον Scott Sagan στα πλαίσια του διαλόγου που οι δύο επιστήμονες άνοιξαν πριν από σχεδόν 8 χρόνια.¹⁴⁹

Οι θεωρίες αποτελούν τους φακούς επαφής που μας βοηθούν να αναλύσουμε την πολυπλοκότητα του ενός και μοναδικού πραγματικού κόσμου. Μέσα από την αντιπαράθεση της νεορεαλιστικής θεωρίας από τη μια και της οργανωτικής από την άλλη, διαπιστώνεται η διαφορετικότητα τόσο σε ό,τι αφορά την ερμηνεία των παρελθόντων γεγονότων όσο και σε ό,τι έχει να κάνει με τις μελλοντικές προβλέψεις. Μένει να αποδειχθεί ποια από τις δύο θεωρίες, που έθεσαν τις βάσεις, οριοθέτησαν το πλαίσιο και τελικά διαμόρφωσαν τη συζήτηση για την πυρηνική διασπορά, θα «δει» μέσα από τις εξελίξεις των επόμενων ετών την επιχειρηματολογία της να επαληθεύεται και τις υποθετικές της διαπιστώσεις να βγαίνουν αληθινές. Μπορεί το αισιόδοξο σενάριο του Waltz να θεωρηθεί εφικτό ή τελικά θα «δικαιωθεί» – δίχως σίγουρα να το επιθυμεί – ο Scott Sagan, που επιμένει ότι δεν είναι η ισορροπία ισχύος αλλά οι οργανωτικές δομικές αδυναμίες που καθιστούν εξαιρετικά επίφοβη την περαιτέρω πυρηνική διασπορα;

Σε ό,τι αφορά τη σύγκρουση Ινδίας-Πακιστάν, θεωρείται εξαιρετικά σημαντικό να συνδράμουν οι ΗΠΑ προς την κατεύθυνση της μείωσης της

---

¹⁴⁹ Sagan D. Scott and Waltz N. Kenneth, The Spread of Nuclear Weapons: A Debate Renewed (2nd edition, W.W. Norton&Co, New York, 2003)

έντασης μεταξύ των δύο πυρηνικών πλέον χωρών αλλά και της παροχής σε αυτές της απαραίτητης τεχνογνωσίας, έτσι ώστε να ξεπεραστούν πολλά προβλήματα που σχετίζονται με την έγκαιρη προειδοποίηση για τις δοκιμές των δύο χωρών, την ασφαλή φύλαξη των εγκαταστάσεων, την αποφυγή μη εξουσιοδοτημένης χρήσης των πυρηνικών αλλά και τον περιορισμό στο ελάχιστο του κινδύνου πρόκλησης ατυχημάτων, οι συνέπειες των οποίων ενδέχεται να αποβούν μοιραίες για την ειρήνη σε ολόκληρη την ευαίσθητη ζώνη της Νοτίου Ασίας.

Σε αυτό το ζήτημα και οι δύο κυρίαρχες στη συζήτηση για την πυρηνική διασπορά θεωρίες συγκλίνουν σημαντικά, εμφανιζόμενες με κοινές θέσεις αναφορικά με την ενδεδειγμένη πολιτική που πρέπει να ακολουθηθεί στη Νότια Ασία από τη στιγμή που και οι δύο χώρες πυρηνικοποιήθηκαν ανοικτά και δεν υπάρχουν ενδείξεις ότι σκοπεύουν να εγκαταλείψουν στο άμεσο μέλλον την πυρηνική τους ικανότητα. Η κριτική που ασκείται στην αμερικανική κυρίως πλευρά αφορά την συνεχιζόμενη άρνησή της να παράσχει πληροφόρηση και άλλης μορφής βοήθεια προς τα δύο κράτη με σκοπό τη βελτίωση της δομής και την ενίσχυση της ασφάλειας των πυρηνικών τους οπλοστασίων.

Η λογική της άρνησης για βοήθεια εντάσσεται στο δίλημμα: «αν βοηθήσω τα δύο αυτά νέα μέλη της πυρηνικής λέσχης, θα είναι σα να επιβραβεύω τις επιλογές τους και το γεγονός ότι πέρασαν τελικά το πυρηνικό κατώφλι». Η παροχή βοήθειας θα σημαίνει αναγνώριση της νέας κατάστασης και αποδοχή αυτής. Επιπλέον θα αποτελεί κακό προηγούμενο, καθώς θα ενθαρρύνει έμμεσα όλα εκείνα τα κράτη που βρίσκονται ουσιαστικά στον προθάλαμο της πυρηνικής λέσχης των μόλις οκτώ μελών, ειθυμώντας που να αποκτήσουν και εκείνα πυρηνική «επιλογή», να το πράξουν, καθώς η διεθνής κοινότητα όχι μόνο θα αδυνατεί να τα εμποδίσει, αλλά η πλέον ισχυρή χώρα, οι ΗΠΑ, θα τα βοηθήσουν κιόλας. Με αυτή τη συλλογιστική πιστεύεται ότι προστατεύεται το γράμμα της Συνθήκης για τη Μη Διασπορά των Πυρηνικών. Το πνεύμα όμως;

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

i) ΒΙΒΛΙΑ

Ξενόγλωσσα

Allison Graham and Zelikow Philip, Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis (2nd edition, Addison-Wesley, Educational Publishers Inc, 1999)

Art J. Robert and Jervis Robert, International Politics: Enduring Concepts and Contemporary Issues (6th edition, Addison-Wesley, Educational Publishers Inc, 2003)

Baylis J. and Smith S. (Eds.), The Globalization of World Politics: An Introduction to International Relations (Oxford University Press, 1997)

Carnesale Albert, Doty Paul, Hoffman Stanley, Huntington P. Samuel, Nye S. Joseph Jr., and Sagan Scott, Living with Nuclear Weapons (Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 1983)

Freedman Lawrence, The Evolution of Nuclear Strategy (2nd edition, IISS, Macmillan Press Ltd, London, 1981)

George L. Alexander, Bridging the Gap: Theory and Practice in Foreign Policy (US Institute of Peace, Washington, 1993)

Gilpin Robert, War and Change in World Politics (Cambridge University Press, Cambridge, 1981)

Harrison S. Selig, Kreisberg H. Paul and Kux Dennis, India and Pakistan: The First Fifty Years (Cambridge University Press, 1998)

Ifestos Panayiotis, Nuclear Strategy and European Security Dilemmas (Avebury, Gower Publishing Co. Limited, 1988)

Jones W., McDonough G.M., Dalton F.T. and Koblentz D.G.(Eds.), Tracking Nuclear Proliferation: A Guide in Maps and Charts (Carnegie Endowment, London, 1999)

Lavoy R. Peter, Sagan D. Scott and Wirtz J. James, Planning the Unthinkable: How New Powers Will Use Nuclear, Biological, and Chemical Weapons (Cornell University Press, 2001)

Luttwak N. Edward, Strategy: The Logic of War and Peace (The Belknap Press of Harvard University Press, 1987)

Mearsheimer J. John, The Tragedy of Great Power Politics (W. W. Norton & Company Inc. New York, 2001)

Reiss M. and Litwak R., Nuclear Proliferation after the Cold War (Woodrow Wilson Center Press, New York, 1994)

Sagan D. Scott and Waltz N. Kenneth, The Spread of Nuclear Weapons: A Debate Renewed (2nd edition, W.W. Norton&Co, New York, 2003)

Schelling C. Thomas, Arms and Influence (New Haven: Yale University Press, 1966)

Schelling C. Thomas, The Strategy of Conflict (Oxford University Press, New York, 1963)

Sokolski H., Ludes M. J. and Fialka J.J., Twenty – First Century Weapons Proliferation (Frank Cass Publishers, London, 2001)

Spector S. L. and Smith R. J., The Spread of Nuclear Weapons 1989-1990: Nuclear Ambitions (Carnegie Endowment, London, 1990)

Στην ελληνική γλώσσα

Ήφαιστος Παναγιώτης, Ο Πόλεμος και τα Αίτιά του: Τα πολλά πρόσωπα του Ηγεμονισμού και της Τρομοκρατίας (Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2002)

Κονδύλης Παναγιώτης, Θεωρία του Πολέμου (Εκδόσεις Θεμέλιο, Αθήνα, 1999)

Κουσκουβέλης Ι. Ηλίας, Θεωρία Διεθνών Σχέσεων: Αποτροπή και Πυρηνική Στρατηγική στον Ψυχρό Πόλεμο (Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2000)

Κολιόπουλος Κωνσταντίνος, Στρατηγικός Αιφνιδιασμός: Υπηρεσίες Πληροφοριών και Αιφνιδιαστικές Επιθέσεις (Εκδόσεις Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, 2000)

Ντόκος Π. Θάνος, Αναζητώντας Την Ειρήνη: Μέτρα για τη διεθνή ασφάλεια και τη μη διασπορά των πυρηνικών όπλων, (Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα, 1992)

Πλατιάς Γ. Αθανάσιος, Το Νέο Διεθνές Σύστημα: Ρεαλιστική Προσέγγιση Διεθνών Σχέσεων, (Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα, 1995)

Μετάφραση από την αγγλική γλώσσα

Van Evera Stephen, Εισαγωγή στη μεθοδολογία της πολιτικής επιστήμης (μτφ: Συλογίδου Έλλη, Εκδόσεις Ποιότητα, Αθήνα, 2000)

ii) ΑΡΘΡΑ

Ξενόγλωσσα

Ahmed Samina, (Pakistan's Nuclear Weapons Program: Turning Points and Nuclear Choices), International Security, Vol. 23, No 4, spring 1999, σ. 178-204

Atal Subodh, (Extremist, Nuclear Pakistan: An Emerging Threat?), Policy Analysis, No 472, March 5 2003

Bajpai K. Shankar, (Nuclear Exchange), Far Eastern Economic Review, June 24, 1993

Bray John, (Pakistan at 50: A State in Decline?), International Affairs, 73, 2 1997, σ. 315-332

Clark T. Mark, (Review of "The Spread of Nuclear Weapons, A Debate" by Scott Sagan and Kenneth Waltz), Review Essays, winter 1997

Ganguly Sumit, (India's pathway to Pokhran II: The Prospects and Sources of New Delhi's Nuclear Weapons Program), International Security, Vol. 23, No 4, spring 1999, σ. 148-177

Ganguly Sumit and Jones W. Rodney, (Correspondence: Debating New Delhi's Nuclear Decision), International Security, Vol. 24, No 4, spring 2000, σ. 181-189

Ganguly Sumit, (Explaining the Kashmir Insurgency: Political Mobilization and Institutional Decay), International Security, Vol. 21, No 2, fall 1996, σ. 76-107

Halliday Fred and Rosenberg Justin, (Interview with Ken Waltz conducted by Halliday/Rosenberg), Review of International Studies, 1998

Hagerty T. Devin and Fetter Steve, (Correspondence: Nuclear Deterrence and the 1990 Indo-Pakistani Crisis), International Security, Vol. 21, No 1, summer 1996, σ. 176-185

Karl J. David, (Proliferation Pessimism and Emerging Nuclear Powers), International Security, Vol. 21, No 3, winter 1996/97, σ. 87-119

Lind M. Jennifer and Christensen J. Thomas, (Correspondence: Spirals, Security and Stability in East Asia), International Security, Vol.24, No 4 Spring 2000, σ.190-200

Mearsheimer J. John, (Back to the Future, Instability in Europe after the Cold War), International Security, Vol. 15, No 1, Summer 1990, σ. 5-56

Montgomery Alex, (More (theories) may be better: Monty responds to Sagan responding to Waltz responding to...), Review Essay: Proliferation, Psci 243B, 2000

Norris S. Robert, Arkin M. William, Kristensen M. Hans and Handler Joshua, (India's Nuclear Forces 2002), Bulletin of the Atomic Scientists, Vol. 58, No 2, March/April 2002, σ. 70–72

Norris S. Robert, Arkin M. William, Kristensen M. Hans and Handler Joshua (Global nuclear stockpiles: 1945–2002), Bulletin of the Atomic Scientists, Vol. 58, No 6, November/December 2002, σ. 103–104

Parker S. Christopher, (New Weapons for Old Problems, Conventional Proliferation and Military Effectiveness in Developing States), International Security, Vol. 23, No 4, spring 1999, σ. 119-147

Sagan D. Scott, (Why Do States Build Nuclear Weapons? Three Models in Search of a Bomb), International Security, Vol. 21, No 3, winter 1996/97, σ. 54-86

Sen Gupta Bhadani, (India in the twenty-first century), International Affairs 73, 2, 1997, σ. 297-314

Synnott Hilary, (The Causes and Consequences of South Asia's Nuclear Tests), Adelphi Papers, No 332, 1999, IISS

Van Evera Stephen, (Primed for Europe: Europe after the Cold War), International Security, Vol. 15, No 3, winter 1990/91, σ. 7-57

Walker William, (International Nuclear Relations after the Indian and Pakistani Test Explosions), International Affairs, 74, 3, 1998, σ. 505-528

Waltz N. Kenneth, (The Spread of Nuclear Weapons: More may be better) Adelphi Papers, No 171, 1981, IISS

Waltz N. Kenneth, (The Emerging Structure of International Politics), International Security, Vol. 18, No 2, Fall 1993, σ. 44-79

Winchell P. Sean, (Pakistan's ISI: The Invisible Government), International Journal of Intelligence and Counterintelligence, Vol. 16, No 3, fall 2003

Στην Ελληνική Γλώσσα

Πλατιάς Γ. Αθανάσιος, (Το Πυρηνικό Πρόγραμμα Της Τουρκίας), Ελληνικά Αμυντικά Προβλήματα, επιμ. Βαληνάκης Γιάννης, Κίτσος Πάρις, Εκδόσεις Παπαζήσης, Αθήνα, 1986, σ. 197-247

iii) ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΠΗΓΕΣ (INTERNET LINKS)

- <http://www.armscontrol.org/>
- <http://www.thebulletin.org/>
- <http://www.icons.umd.edu/gvpt450/i-presource.htm>
- <http://www.defencejournal.com/>
- <http://www.goidirectory.nic.in/>
- <http://www.nuclearfiles.org/>
- <http://www.kluwerlawonline.com/index.php>
- <http://www.rand.org/>
- <http://www.nautilus.org/nukestrat/>
- <http://www.flonnet.com/>
- <http://www.state.gov/>
- <http://www.jammukashmir.net/>
- <http://www.kashmirstudygroup.net/>
- <http://www.usip.org/library/index.html>
- <http://news.bbc.co.uk>
- <http://www.southasiafoundation.org/>
- <http://www.fas.org/nuke/control/npt/text/npt2.htm>

Φωτογραφία εξωφύλλου: XX-33 ROMEO. Έκρηξη 11 μεγατόνων, τμήμα της Επιχείρησης Castle. Πυροδοτήθηκε από πλοiάριο κοντά στην ατόλλη Bikini στις 26/3/1954. Από το www.nv.doe.gov/news&pubs/photos&films/atm.htm, δικτυακό τόπο της Φωτογραφικής Βιβλιοθήκης του Υπουργείου Ενέργειας των ΗΠΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

**ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΗΣ
ΣΥΓΚΡΟΥΣΗΣ ΙΝΔΙΑΣ-ΠΑΚΙΣΤΑΝ**

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ ΤΗΣ ΣΥΓΚΡΟΥΣΗΣ ΙΝΔΙΑ-ΠΑΚΙΣΤΑΝ¹

- **27 Οκτωβρίου 1947**: Ο πόλεμος ξεσπά μεταξύ της Ινδίας και του Πακιστάν στην περιοχή Himalayan του Kashmir μόλις δύο μήνες μετά από την ανεξαρτησία τους από τη Μεγάλη Βρετανία.
- **1 Ιανουαρίου 1949**: Η εκεχειρία, που διατάζεται από το Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, εφαρμόζεται στο Κασμίρ.
- **6-22 Σεπτεμβρίου 1965**: Γενικευμένος πόλεμος μεταξύ Ινδίας και Πακιστάν για το Kashmir. Λήγει μετά από έκκληση των Η.Ε για εκεχειρία.
- **3 Ιανουαρίου 1966**: Ο Ινδός πρωθυπουργός Lal Bahadur Shastri και ο Πακιστανός πρόεδρος Ayub Khan υπογράφουν σύμφωνο ειρήνης μετά από μεσολάβηση της ΕΣΣΔ.
- **3-17 Δεκεμβρίου 1971**: Νέος πόλεμος ανάμεσα σε Ινδία-Πακιστάν για το Ανατολικό Πακιστάν (μετέπειτα Μπαγκλαντές). Λήγει μετά την παράδοση 90.000 στρατιωτών των πακιστανικών δυνάμεων.
- **2 Ιουλίου 1972**: Η Ινδός πρωθυπουργός Indira Gandhi και ο ομόλογός της του Πακιστάν Zulfikar ali Bhutto υπογράφουν στη Shimla νέα ειρηνευτική συνθήκη.
- **1 Νοεμβρίου 1982**: Η πρωθυπουργός Gandhi και ο Πακιστανός πρόεδρος Mohammad Zia-ul-Haq συμφωνούν να αρχίσουν συζητήσεις για ένα σύμφωνο μη επίθεσης.
- **18 Μαΐου 1974**: Η Ινδία πυροδοτεί την πρώτη της πυρηνική συσκευή. Δηλώνει ότι είναι για επιστημονικούς - ερευνητικούς σκοπούς και όχι για πυρηνικά όπλα.
- **20 Ιανουαρίου 1986**: Συζητήσεις μεταξύ του Ινδού και του Πακιστανού Υπουργού Εξωτερικών στην Islamabad λήγουν δίχως αποτέλεσμα.

---

¹ July 26, 1998 issue of the Radiation Bulletin. Nuclear Age Peace Foundation, 2002. Από την ιστοσελίδα www.reuters.com

Ωστόσο και οι δύο κάνουν λόγο για «επιθυμία» υπογραφής ενός συμφωνου ειρήνης και μη επίθεσης.

- **31 Δεκεμβρίου 1988**: Υπογραφή συμφώνου μη επίθεσης μεταξύ Ινδίας και Πακιστάν. Προβλέπει να μην επιτεθεί ο ένας στις πυρηνικές εγκαταστάσεις του άλλου.
- **5 Φεβρουαρίου 1989**: Ο αρχηγός του πακιστανικού στρατού, στρατηγός Mirza Aslam Beg, δηλώνει ότι το Πακιστάν προχώρησε σε επιτυχημένη δοκιμή των πρώτων μεγάλης εμβέλειας εδάφους-εδάφους πυραύλων του, που φέρουν τα ονόματα Hatf-1 και Hatf-2.
- **6 Φεβρουαρίου 1992**: Το Πακιστάν δηλώνει πως κατέχει πλέον τη γνώση για να κατασκευάσει μια πυρηνική βόμβα αλλά δεν προτίθεται να το πράξει.
- **1-3 Ιανουαρίου 1994**: Στελέχη του υπουργείου εξωτερικών των δύο χωρών αποτυγχάνουν να γεφυρώσουν τις διαφορές τους στο ζήτημα του Kashmir. Το Πακιστάν αποκλείει περισσότερες συζητήσεις εκτός αν η Ινδία σταματήσει να κάνει λόγο για τις υποτιθέμενες παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στο Kashmir.
- **23 Αυγούστου 1994**: Ο μετέπειτα πρωθυπουργός Nawaz Sharif, μιλώντας σε πολιτική συγκέντρωση στο υπό πακιστανικό έλεγχο Azad (ελεύθερο) Kashmir, το οποίο καλύπτει το ένα τρίτο της συνολικής έκτασης του Jammu και Kashmir, αναφέρει ότι το Πακιστάν έχει κατασκευάσει μία ατομική βόμβα. Η κυβέρνηση το διαψεύδει.
- **30 Ιανουαρίου 1996**: Πακιστανοί και Ινδοί ανώτεροι στρατιωτικοί συναντώνται στη Γραμμή Ελέγχου και Εκεχειρίας, που διαιρεί το Kashmir, για να μειωθεί η ένταση μετά από τις συγκρούσεις των προηγούμενων ημερών.
- **4 Ιουνίου 1996**: Η πρωθυπουργός του Πακιστάν Benazir Bhutto καλεί τον Ινδό ομόλογό της H.D. Deve Gowda για επανέναρξη του διαλόγου. Ο Deve Gowda αποκρίνεται θετικά αλλά το Πακιστάν εγκαταλείπει την

προσπάθεια μετά την πραγματοποίηση από την Ινδία τοπικών εκλογών σε Jammu και Kashmir.

- **28-31 Μαρτίου 1997**: Στελέχη του υπουργείου εξωτερικών των δύο χωρών ξεκινούν τον πρώτο γύρο ειρηνευτικών διαπραγματεύσεων στο New Delhi. Συμφωνούν να συναντηθούν πάλι στην Islamabad.
- **9 Απριλίου 1997**: Ο Ινδός υπουργός εξωτερικών Inder Kumar Gujral και ο Πακιστανός ομόλογός του Gohar Ayub Khan συναντώνται στο New Delhi. Η Ινδία δηλώνει ότι εκατοντάδες ψαράδες που είναι υπό κράτηση και στις δύο πλευρές θα ελευθερωθούν.
- **12 Μαΐου 1997**: Οι Πρωθυπουργοί Inder Kumar Gujral και Nawaz Sharif διεξάγουν ξεχωριστές συζητήσεις στη σύνοδο κορυφής της SAARC στις Μαλβίδες.
- **19-23 Ιουνίου 1997**: μετά τον δεύτερο κύκλο συζητήσεων στην Islamabad, οι δύο αντιπροσωπείες ανακοινώνουν ατζέντα ειρηνευτικών διαπραγματεύσεων οκτώ σημείων, συμπεριλαμβανομένου του ζητήματος του Kashmir. Δηλώνουν ότι θα οργανώσουν τον μηχανισμό για να το αντιμετωπίσουν.
- **14-15 Αυγούστου 1997**: Εορτασμός για τα 50 έτη από τη μέρα της ανεξαρτησίας για Ινδία και Πακιστάν.
- **26 Αυγούστου 1997**: Η Ινδία απορρίπτει την προσφορά των ΗΠΑ για διαμεσολάβηση ώστε να λήξουν οι συνοριακές διαφωνίες στο Kashmir, δηλώνοντας ότι οι διαφορές πρέπει να λυθούν με διμερείς διαπραγματεύσεις.
- **18 Σεπτεμβρίου 1997**: Οι συζητήσεις μεταξύ των αντιπροσωπειών από τα υπουργεία εξωτερικών των δύο χωρών καταλήγουν σε αδιέξοδο, αλλά οι δύο πλευρές δηλώνουν ότι θα συναντηθούν πάλι.
- **22 Σεπτεμβρίου 1997**: Σε ομιλία του στη Γενική Συνέλευση των Η.Ε ο πρωθυπουργός του Πακιστάν Nawaz Sharif προτείνει να ξεκινήσουν συζητήσεις με την Ινδία για ένα σύμφωνο μη επίθεσης, αναφέροντας ότι

και τα δύο έθνη θα πρέπει να επιδιώξουν μια συμφωνία για τον περιορισμό των πυρηνικών και πυραυλικών τους δυνατοτήτων.

- **23 Σεπτεμβρίου 1997**: Ο Sharif συναντά τον Gujral στη Νέα Υόρκη για συζητήσεις, οι οποίες ολοκληρώνονται δίχως κάποια σημαντική εξέλιξη.
- **26 Οκτωβρίου 1997**: Ο Gujral λέει ότι είναι συγκρατημένα αισιόδοξος, καθώς πιστεύει πως η προσωπική φιλία του με τον Sharif θα βοηθήσει στην εξομάλυνση της έντασης στο θέμα του Kashmir, αλλά η συνάντησή τους στο περιθώριο της συνόδου κορυφής της Κοινοπολιτείας δεν επιτυγχάνει πολλά.
- **4 Φεβρουαρίου 1998**: Το Πακιστάν προειδοποιεί ότι θα αναθεωρήσει την πολιτική του για το πάγωμα του πυρηνικού του προγράμματος εάν το εθνικιστικό κόμμα Bharatiya Janata, το οποίο σχημάτισε τη νέα κυβέρνηση της Ινδίας, κάνει πράξη την προεκλογική του δέσμευση για την κατασκευή νέων πυρηνικών οπλικών συστημάτων.
- **6 Απριλίου 1998**: Το Πακιστάν προχωρά σε δοκιμές του πυραύλου με την μεγαλύτερη εμβέλεια (1500 χλμ), του Ghauri.
- **11 Μαΐου 1998**: Η Ινδία πραγματοποιεί τρεις υπόγειες πυρηνικές δοκιμές στο δυτικό ερημικό κράτος του Rajasthan κοντά στα σύνορα με το Πακιστάν.
- **13 Μαΐου 1998**: Η Ινδία προχωρά σε άλλες δύο δοκιμές, σημειώνοντας ότι ολοκλήρωσε τη σειρά δοκιμών που είχαν προγραμματιστεί.
- **14 Μαΐου 1998**: Ο πρόεδρος των ΗΠΑ Bill Clinton χαρακτηρίζει τις δοκιμές ένα "φοβερό" λάθος και εποβάλλει κυρώσεις που βάζουν περισσότερα από 20 δισεκατομμύρια δολάρια, που αφορούσαν οικονομική βοήθεια, δάνεια και εμπορικές συμφωνίες στον πάγο. Η Ιαπωνία μπλοκάρει δάνεια προς την Ινδία αξίας περίπου 1 δισεκατομμύριο δολάρια, την οποία ακολουθούν πλήθος ευρωπαϊκών χωρών.
- **28 Μαΐου 1998**: Το Πακιστάν πραγματοποιεί πέντε πυρηνικές δοκιμές σε απάντηση των αντίστοιχων της Ινδίας. Ο πρόεδρος Clinton, του οποίου το

αίτημα προς τον πακιστανό πρόεδρο Sharif να μην προχωρήσει σε πυρηνικές δοκιμές απορρίφθηκε, αναγγέλει κυρώσεις.

- **30 Μαΐου 1998**: Το Πακιστάν προχωρά σε ακόμη μία πυρηνική δοκιμή, δηλώνοντας την ολοκλήρωση της σειράς δοκιμών του.
- **6 Ιουνίου 1998**: Το Συμβούλιο Ασφαλείας των Η.Ε καταδικάζει την Ινδία και το Πακιστάν για την πραγματοποίηση των πυρηνικών δοκιμών και πιέζει τα δύο έθνη να σταματήσουν όλα τα προγράμματα κατασκευής πυρηνικών όπλων.
- **12 Ιουνίου 1998**: Η Ινδία και το Πακιστάν προσκαλούν η μία την άλλη για συζητήσεις αλλά αποτυγχάνουν να συμφωνήσουν επί της ημερήσιας διάταξης. Η G-8 επιβάλλει απαγόρευση μη ανθρωπιστικών δανείων προς Ινδία και Πακιστάν ως τιμωρία για τις πυρηνικές δοκιμές τους.
- **23 Ιουνίου 1998**: Η Ινδία προτείνει τη διεξαγωγή συζητήσεων μεταξύ των πρωθυπουργών των δύο χωρών στα πλαίσια της συνόδου κορυφής της Ένωσης Νότιας Ασίας για την Περιφερειακή Συνεργασία (SAARC) στο Colombo της Sri Lanka.
- **24 Ιουνίου 1998**: Το Πακιστάν συμφωνεί για τη διεξαγωγή συζητήσεων με την Ινδία στο Colombo.
- **10 Ιουλίου 1998**: Ο Ινδός πρωθυπουργός Vajpayee προτείνει στο Πακιστάν σύμφωνο που περιλαμβάνει μη χρήση πυρηνικών ως πρώτη επιλογή και οικονομική συνεργασία, καλώντας το να συμμετάσχει στις κοινές προσπάθειες για την επίτευξη καθολικού αφοπλισμού. Το Πακιστάν απαντά πως είναι έτοιμο να υπογράψει συνθήκη μη επίθεσης με την Ινδία.
- **25 Ιουλίου 1998**: Ο Vajpayee αναφέρει σε συνέντευξη ότι η Ινδία έχει δεσμευθεί να επιλύσει τις διαφορές της με το Πακιστάν μέσω διμερούς διαλόγου. Επίσης κάνει λόγο για συνέχιση των ινδικών δοκιμών του πυραύλου μεσαίου βεληνεκούς Agni.